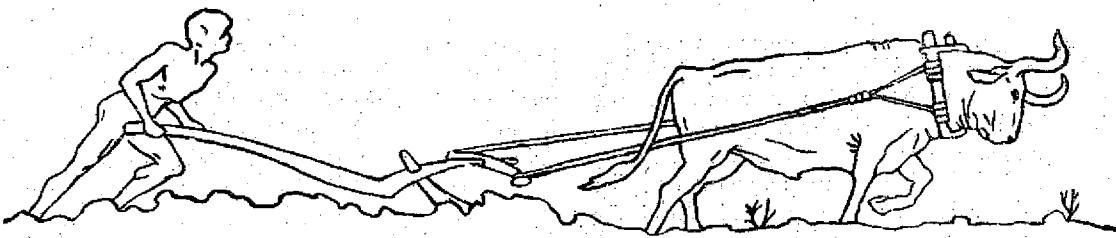

ΤΑ ΙΑΝΝΙΝΑ ΒΑΣΙΚΟΜΕΝΑ ΑΥΤΟ ΤΟ ΝΗΣΙ — 1820 —

KAZANIN

ΠΑΝΔΘΗΝΑΙΔ

ΕΤΟΣ ΙΓ' 15-31
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1943

ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Η Βυζαντινή αὐτοκρατορία και η Ρωμαϊκή μεγαλεύοτης. — Τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. — Τὸ δόνομα τῆς Ἑλλάδος και τῶν Ἑλλήνων. — Η ἀφύπνισις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. — Τὸ συναίσθημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. — Τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἑλλάδος. — Η σημασία τοῦ ἐν τῇ συγκροτήσει τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ.

Α πό τὰ ἀπόκρημνα βουνά και τὰς δασώδεις χαραδρας τῆς Ἡπείρου, ἀνὰ τὰς δυοίας ἀντιλαλεῖ σήμερον ή βοὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ τηλεβόλου, ή δυοία φρέσει εἰς τὴν ἡρωϊκὴν χώραν τῆς ἔλευθερίας τὰ εὐαγγέλια, δύοια ἥχῳ ἀναστάσεως τῆς φυλῆς ἀντίχησε πρὸ αἰώνων μὲ τὰς κλαγγάς τῶν σιδηρῶν χιτώνων τῶν βυζαντινῶν στρατιωτῶν. Η Ἡπειρος, τῆς δυοίας σήμερον ή ἔλευθερία ποτίζεται μὲ ἀφθονον και τίμιον ἐλληνικὸν αἷμα, ή Ἡπειρος ή γεμάτη ἀπὸ τὰς ἡρωϊκωτάτας τῶν ἀρματωλικῶν παραδόσεων, ὑπῆρξεν. ή χώρα ή μεγάλη διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἔθνους, ἐν τῇ δυοίᾳ ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἕδρον θερμήν ξωογόνησιν ή νέα φάσις τῆς ἐλληνικῆς ἔθνοτητος, αἱ νέαι δυνάμεις, τὰ γέναι ιδανικὰ τῆς ἐλληνικῆς ίδεας.

Διότι παραμένει ἀδάνατος ή ἐλληνικὴ ίδεα, ἀπὸ τὰ βασθή τῶν αἰώνων, ἀπὸ αἰώνος εἰς αἰώνα μεταδιδομένη, κειμῆλιον ἀτίμητον εἰς τὸν παραλαμβάνοντα αὐτήν, μά και ἀναλοιώτος εἰς τὸ βάθος τῆς οὐσίας αὐτῆς, μὲ παραλλαγὰς χαρακτηριστικὰς εἰς τὴν ἐπιφάνειάν της. Τοῦ μεγάλου βυζαντινοῦ κόσμου, τοῦ μεγάλου ἐλληνικοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου, τὸ ἔργον τὸ μέγα ὑπῆρξεν ή ἐξασφάλισις και ή εἰς τὸν νεώτερον κόσμον μετάδοσις τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τὸ βυζαντινὸν ὑπῆρξεν δὲ μησαροφύλαξ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος ἀλλ' ὑπῆρξε και δημιουργὸς ἐνδὸς πολιτισμοῦ, και μάλιστα ἐνδὸς μεγάλου πολιτισμοῦ, ἐκείνου,

δεστις ἐφώτισε τὰ σκότη τῆς βαρβάρου μεσαιωνικῆς Εὐθρώπης. Ἀλλὰ τὸν μέγαν τοῦτον πολιτισμόν, τὸν διποίον ἐδημιουργησε τὸ βυζαντινον και δ' διποίος ἐξωογόνησε τὸν μεσαιωνικόν κόσμον, δὲν τὸν ἐμψυχώνει τὸ ίδεωδες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ λαμβάνει ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τῆς παλαιᾶς ὁμολακής κοσμοκρατορίας, και διὰ τοῦτο Βασιλεὺς Ρωμαίων δι βυζαντινὸς βασιλεὺς καλεῖται, τὴν δὲ δύναμιν αὐτοῦ ἀντικεῖ ἀπὸ τὸ νέον, ἀλλὰ βαδύτατον και ἰσχυρότατον αἰσθήμα τῆς νέας θρησκείας, τῆς μεγάλης θρησκείας τοῦ Χριστοῦ, — και δι βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ ἀποκαλεῖται Φιλόχοιστος βασιλεύς, ἀπόστολος και ιατρόστολος, Βασιλεὺς κοιστὸς τοῦ Κυρίου.

Τὸ δόνομα τῶν Ἑλλήνων ἀπέδωκαν οἱ βυζαντινοὶ εἰς τὸν προγόνοντος αὐτῶν τοὺς ἔθνικούς, και ἀκόμη καὶ εἰς τὸν ἐτερογενεῖς ἔθνικούς, ὃς εἰς τὸν Σλάβους τῆς Πελοποννήσου. Και εἰς τὸ τέλος, τὸν τελευταίους αἰώνας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, κατήντησε τὸ δόνομα τοῦ Ἑλλήνος νὰ είναι ὑποπτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑποπτὸν εἰς τὴν ὁμαλήν αὐτοκρατορικήν μεγαλεύστητα. Ἐλλήνες ήσαν μόνοι οἱ ἀπιστοι, και οἱ ἡμιβάρβαροι ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν εἶχον λημονήσει τὸν ἀρχαίους θεούς, "Ἐλληνες ήσαν και δλίγοι διεροπόλοι, οἴτινες, ὃς δι Μωραΐτης Γεμιστός, δὲν τῇ μελέτῃ και τῇ σοφίᾳ ζῶν, ὡνειρεύοντο ν' ἀναστήσωσι τὸν κοιμούμενούς ἀρχαίους θεούς.

Ἡ ἐπίσημος λοιπὸν ἐκκλησία, τὸ ἐπίσημον βυζαντινὸν κράτος, δὲν ἥθελε νὰ λέγεται Ἑλληνιόν, δὲν ἥθελε ν' ἀποτελῆται ἀπὸ "Ἐλληνας. Και διμος πολλὰ ἀρχαία ἀγάλματα τῶν θεῶν εἰς μεμαρχούμενας τῆς πρωτευούσης ἐπαρχίας ήσαν πάντοτε δρυθια, και διμος ή γλῶσσα, αἱ

παραδόσεις, αἱ δημόδεις ποιῆσεις, ἡ ζωὴ αὐτὴ τοῦ λαοῦ εἰχον πάντοτε ἐμπνεύσεις ἔθνικὰς ἦτοι εἰδωλολατρικὰς καὶ ἑλληνικάς, καὶ ἡ ζωὴ τῆς δοχαίας Ἐλλάδος διετηρεῖτο πάντοτε εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ βουνά τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἡ συμφορᾶς τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως ἔξινηνησε τὸ ἄπο αἰώνων κοιμάμενον ἀλλ᾽ ὅχι ἔξιαφανισθὲν ἑλληνικὸν στεῦμα. Ἡ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν τῆς Δύσεως καταστροφὴ τῶν ἀρχαίων ἀριστούργημάτων τέχνης διεγέρει φρίκης καὶ πόνου οἰμωγάς εἰς τὸν Βυζαντινὸν συγγραφεῖς. Πίπτουν οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ τῶν εἰδώλων, καὶ ἀνεγέρονται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἔθνους οἱ ἀληθινοὶ ἀρχαῖοι θεοὶ τῆς ἀδανάτου ἑλληνικῆς ἴδεας.

Εἰς τὴν περίλαμπρον αὐλὴν τοῦ Μυστρᾶ, μετὰ μαραίνων ἔννοιαν ἔχθρικὴν πόδες τὸ κράτος, ἀνασύρεται τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ βάθους τῶν αἰώνων τὸ δνομα Ἐλλῆν, τόσον γλυκὺ κατὰ τὸν χρόνον τῆς δουλείας. Ἐλλῆνες εἰμεθα, λέγει ὁ Γερμιστός, ἡμεῖς οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ οὐδεὶς ξένος κατώκησε τὴν χώραν ταῦτην. Ὁ Βησσαρίων ὑπενθυμίζει εἰς τὸν Κωνσταντίνον τὸν Δραγάτσην, δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ, ὃτι ἀρχεὶ ἐπὶ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ ὃτι ὀφελεῖ πρὸ παντὸς νὸν εἶναι βασιλεὺς Ἐλλῆν. Ἡ ἐν Νικαίᾳ Ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία χαιρεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὁ βίος ὁ ἐπίσημος ὁ βυζαντινὸς μαραίνεται ἐκ τοῦ βάθους τῶν αἰώνων, ἀναγέννεται μὲ νέαν ζωὴν, μὲ νέον σφρίγος, ὁ βίος ὁ ἑλληνικός, ὅστις ποτὲ δὲν ἔπιασεν ὀμιγῆς καὶ πλήρης ζωῆς νὰ ζῇ εἰς τὸν δρεσιβίον τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἡπείρου. Ὁ ἐλεύθερος βίος τῶν δρέων καὶ τοῦ στρατοπέδου γεννᾷ τὴν Νέαν Ἐλλάδα.

Εἰς τὴν συγκρότησιν αὐτὴν τῆς νέας φάσεως τοῦ Ἐλληνισμοῦ, τῆς νέας αὐτῆς Ἐλλάδος, τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου, τῆς μόνης χώρας, ἣ τις ἐσώθη ἀπὸ τὴν φραγκικὴν πλημμύραν, πρωταγωνιστεῖ. Βαρυσήμαντος ἦτο ἡ ἀπόπειρα τοῦ Μιχαήλ, νόθον τῶν Ἀγγέλων, τοῦ νὰ ἐπανιδρύῃ εἰς τὰ Δ. τῆς Ἐλληνικῆς χερσονήσου ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Θεμέλιον ἰσχυρὸν τοῦ κράτους τούτου τὸ ἑλληνικοῦ ἥσαν αἱ ὁδωμάται ὁρείσθιοι φυλαὶ τῆς Αιτωλίας, τῆς Ἀκαρναίας, τῆς Μακεδονίας, ἐστηρίζετο δὲ τὸ κράτος τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλβανικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἡπείρου καὶ ἐπὶ τῶν Βλάχων καὶ τῶν Βουλγάρων ἀκόμη. Πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου ἦτο καὶ ἀρχὰς ἡ Ἀρτα, τὴν δοπιάν καὶ ἐκόδησσαν οἱ Δεσπόται μὲ τὰς ὁδαίς ἐκόλησίας τῆς Ἀγίας Θεοδώρας, τοῦ Ἀγ. Βασιλείου, τῆς Κάτω Παναγίας, καὶ μὲ τὸν θαυματιώτατον τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς μετέπειτα περιόδου, τὴν Παναγίαν τὴν Παρηγορήτισσαν. Τὰ τείχη καὶ τὸ κάστρον καὶ τὰ λαμπρά, ὡς λέγουσιν ἀρχαῖοι περιηγηταί, παλάτια τῆς πόλεως, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια μάλιστα τῶν ναῶν μαρτυροῦσι τὴν εἰς τὸν πολιτισμὸν ἀκμὴν τοῦ Δεσποτάτου. Οἱ μεγάλοι ἀγῶνες καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ ἡ ἔκτασις τῶν δρίων τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας δεικνύουσι τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἰσχὺν καὶ τὴν ἔθνικὴν αὐτῆς ἐπιβολήν. Τὸ Δεσποτάτον εἶχεν δρια πρὸς

σταυροφόρων κατάλυσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀφυπνίζει τὴν ἔθνικὴν ψυχὴν, καὶ ἐφ' δοσον ἡ δύναμις τοῦ κράτους καταπίπτει, κατὰ τοσοῦτον ἀναγεννᾶται ἡ συγασθημοῖς καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἔθνισμοῦ καὶ τοῦ Ἐλληνισμοῦ. Δύο στοιχεῖα ἀπεργάζονται τὸν ἔθνισμόν, ἡ Ὀρθοδοξία καὶ δὲ Ἐλληνισμός τὸ πρῶτον διατηρεῖ τὴν ζωτικότητά του, δὲ Ἐλληνισμός, ἐφ' δοσον ἡ αὐτοκρατορία, λαμβάνει συνείδησιν ἔαντον.

Καὶ ἡ ἀφύπνισις αὐτὴ τῆς συνειδήσεως τοῦ Ἐλληνισμοῦ τελεῖται εἰς τὰ βουνά τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἡπείρου, τῆς Μ. Ἀσίας περὶ τὴν Νίκαιαν, δους οἱ μεγιστᾶνες τῆς πιπτούσης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἴδρυον τὸ Δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου, τὸ Βασιλείον τῆς Νικαίας, τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. Τὰ βασίλεια ταῦτα δὲν εἶναι πλέον συνέχεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὁ βίος ὁ ἐπίσημος ὁ βυζαντινὸς μαραίνεται ἐκ τοῦ βάθους τῶν αἰώνων, ἀναγέννεται μὲ νέαν ζωὴν, μὲ νέον σφρίγος, ὁ βίος ὁ ἑλληνικός, ὅστις ποτὲ δὲν ἔπιασεν ὀμιγῆς καὶ πλήρης ζωῆς νὰ ζῇ εἰς τὸν δρεσιβίον τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἡπείρου. Ὁ ἐλεύθερος βίος τῶν δρέων καὶ τοῦ στρατοπέδου γεννᾷ τὴν Νέαν Ἐλλάδα.

Τὸν διάστασις τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπετελέσθη. Τὸ ἥπειρωτικὸν κράτος ταχέως κατεκρεματίσθη καὶ ἀρχάς μεταξὺ τῶν ἴδιων Ἀγγέλων, ἐπειτα μεταξὺ Φράγκων κατακτητῶν. Οἱ μέγας Σέρβος τσάρος Στέφανος Δούσδαν περιέλαβε καὶ τὸ Ἡπειρωτικὸν Δεσποτάτον εἰς τὰς κατακτήσεις του. Ἄλλ' ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόπειρα ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως δὲν ἐσβέσθη ἀπὸ τὴν λαϊλαπα τῶν πολυταράχων ἐπιδρομέων: ἡ συναίσθησις τοῦ ἔθνισμοῦ, ἡ συγκρότησις τῶν δυνάμεων τῶν ἔθνων, ἡ ἀφύπνισις τοῦ Ἐλληνισμοῦ ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Οἱ Δεσπόται τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου κράτους διερρύθμισαν τὴν διοίκησιν καὶ τὰ οἰκονομικά, ἐπέτυχον τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἐκάλεσαν εἰς τὰ δηλα τοὺς δρεσιβίους γενναίους Ἡπειρώτας καὶ Αιτωλούς καὶ Ἀκαρνάνας, μετέβαλον τοὺς ληστὰς τῶν δρέων καὶ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἀλβανούς εἰς στρατιώτας, καὶ ἐδημιούργησαν στρατὸν ταπεικὸν μισθοφόρων ξένων, ἀλλὰ καὶ ἔγχωρίων, ἐδημιούργησαν σώματα ὁργανωμένα φυλάκων

Β τὸ Δυρράχιον, πρὸς Ν. τὴν Ναύπακτον, πρὸς Α τὴν Ἀρδιατικήν, πρὸς Δ ἔφθανε μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Διάδοχος τοῦ ἰδρυτοῦ Μιχαήλ, δὲ Θεόδωρος (1214), περιεπλάκη εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Λατίνους, κατέστρεψε τὸν στρατὸν τοῦ Φράγκου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατέκτησε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, κατέλαβε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἀπορόλει τῆς Ὀρθοδοξίας: «Ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Φρωτίων Κομητῶν Δούκας». Τὰ δραῖα βυζαντινὰ τείχη τοῦ Δυρραχίου ἐνισχύει πύργος κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου, δοτὶς ἔξινεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ «μέγιστος ἐν στρατηγίαις». Ἐνόμιζες δὲ την Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐμελλεῖ ν' ἀναστῆ διὰ τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου: ἡ νέα αὐτοκρατορία ἐξετένετο ἥδη ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἀπὸ τῶν Μαύρων βουνῶν πρὸς Β μέχρι τοῦ Αίγαιου Πελαγίου.

Τὸν ἀνάστασις τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπετελέσθη. Τὸ ἥπειρωτικὸν κράτος ταχέως κατεκρεματίσθη καὶ ἀρχὰς μεταξὺ τῶν ἴδιων Ἀγγέλων, ἐπειτα μεταξὺ Φράγκων κατακτητῶν. Οἱ μέγας Σέρβος τσάρος Στέφανος Δούσδαν περιέλαβε καὶ τὸ Ἡπειρωτικὸν Δεσποτάτον εἰς τὰς κατακτήσεις του. Ἄλλ' ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόπειρα ἔθνικῆς ἀποκαταστάσεως δὲν ἐσβέσθη ἀπὸ τὴν λαϊλαπα τῶν πολυταράχων ἐπιδρομέων: ἡ συναίσθησις τοῦ ἔθνισμοῦ, ἡ συγκρότησις τῶν δυνάμεων τῶν ἔθνων, ἡ ἀφύπνισις τοῦ Ἐλληνισμοῦ ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Οἱ Δεσπόται τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου κράτους διερρύθμισαν τὴν διοίκησιν καὶ τὰ οἰκονομικά, ἐπέτυχον τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἐκάλεσαν εἰς τὰ δηλα τοὺς δρεσιβίους γενναίους Ἡπειρώτας καὶ Αιτωλούς καὶ Ἀκαρνάνας, μετέβαλον τοὺς ληστὰς τῶν δρέων καὶ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἀλβανούς εἰς στρατιώτας, καὶ ἐδημιούργησαν στρατὸν ταπεικὸν μισθοφόρων ξένων, ἀλλὰ καὶ ἔγχωρίων, καὶ ἐδημιούργησαν σώματα ὁργανωμένα φυλάκων

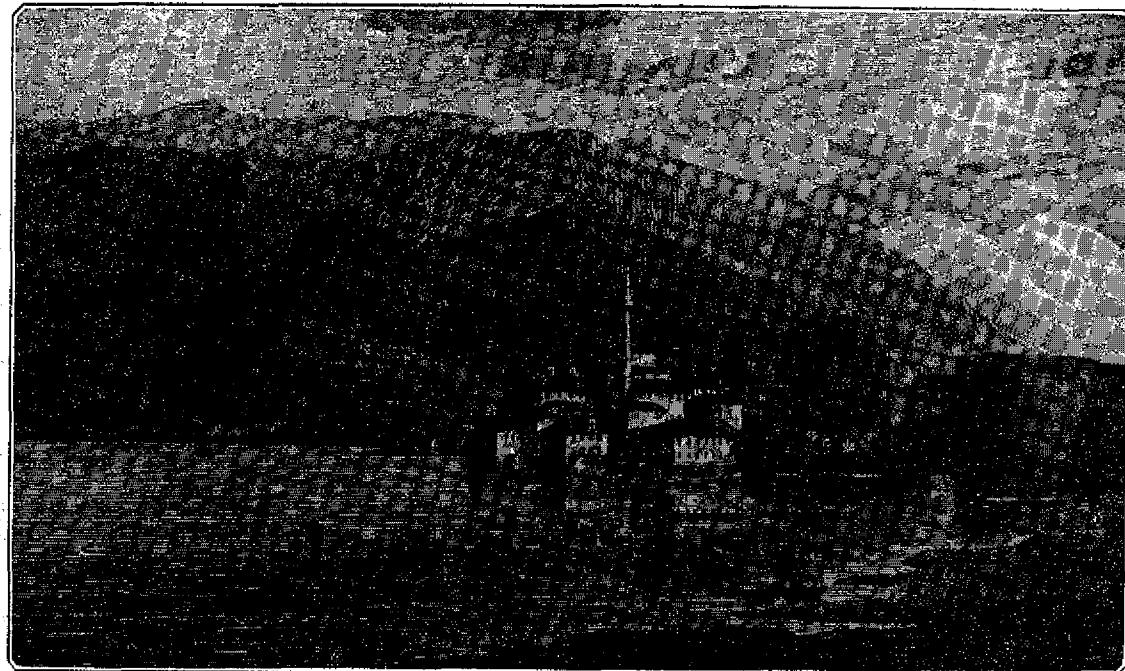
τῶν δρέων, καὶ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς πολεμοχαρεῖς ἀνδραῖς τῶν δρέων τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ακαρναίας τὸ μένος τῶν ἀγώνων καὶ τῶν μαχῶν, ἐδημιούργησαν τέλος τοὺς δοξασμένους ὑπερασπιστὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, τοὺς ἀρματωλούς.

Ἄπο τῶν ἡμερῶν τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου ἀνέλαμψεν ἐπὶ τῶν ἥπειρωτικῶν καὶ τῶν ἑλληνικῶν δρέων τὸ ἀθάνατον ἀρματωλικὸν πνεῦμα, τὸ δοποὶν ἀγετέρωσε τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν μὲ τὰ νψηλὰ ἐκεῖνα ἥπειρωτικὰ ἀρματωλικὰ σματα, τὸ δοποὶν μὲ τὰς ἀρματωλικὰς ἐποποιίας ἐδημιούργησε τὴν νέαν Ἐλλάδα.

Τὸν ἀνάστασις τῆς μεγάλης Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπετελέσθη τὰς Ἱωάννινα, ἡ πόλις ἡ πολυνηρύτος εἰς ποίησιν καὶ ιστορίαν, περὶ τὴν δράσην τοῦ οῆπερον ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ περιπταταὶ ἐπόνω εἰς τὸ ἥπειρωτικὸν αὐτοιδιωτικὸν αἷμα καὶ τὰς κεραυνούς τῶν τηλεβόλων. Πρωτεύουσαι τοῦ Δεσποτάτου ἥσαν ἡ Ἀρτα καὶ τὰ Ιωάννινα. Ἡ πόλις τῶν Ιωαννίνων δημιθε τύχας πολυτρόπους, καὶ μυρίους εἰδες κωριάρχους αὐτῆς: τοὺς Ἀνδρεανούς, τοὺς Ιταλούς, τοὺς Σέρβους, τοὺς Ἀλβανούς, τοὺς Τούρκους, τὸν Ἀλῆ Πασσάν. Ἄλλ' δλαι αὐταὶ αἱ κατακτήσεις, δλοι οἱ πολυώνυμοι κυρίαρχοι, δλαι αἱ ἀγριώτητες τῶν τυράννων δὲν ἔξηλειψαν τὸ πῦρ ἐκεῖνο τῆς σύναισθησεως τοῦ γένους καὶ τῆς ἐνότητος, τὸ δοποὶν ἐν μέσῳ φυλῶν ποικιλωνύμων ἥγαψε τῶν Δεσποτῶν ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἀνίδρυσιν μεγάλης Ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ πῦρ αὐτὸ τῆς Ἡπείρου ἀθάνατον Ἐλληνικῆς ἴδεας, ἀναζωγονηθὲν κατὰ τὰς δεινὰς ἡμέρας τῆς δύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὑποθαλπόμενον ὑπὸ τὴν τέφραν τῆς μαραῖας δουλείας τοῦ γένους, καὶ τὸν Ελληνισμὸν μὲ τὰς ἐποποιίας τῶν ἀρματωλῶν τῶν δρέων τῆς Ἡπείρου, καταλάμπει καὶ σήμερον τὴν Ἐλληνικὴν ψυχὴν μὲ τὴν ἐποποιίαν, ἡ δοποὶα γράφεται μὲ αἷμα περὶ τὸ Μπιζάνι καὶ τὰ Ιωάννινα, καὶ ἡ δοποὶα τὴν ἀναστήση ἐλευθέραν τὴν παλαιὰν κοιτίδα τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἐλλάδος.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ
Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

Η ΛΑΙΝΗ ΚΑΙ ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ — 1815 —

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΟΥ ΒΕΖΥΡΗ ή ΤΕΠΕΛΕΝΑΗ

Αἱ σελίδες αὗται εἰναι ἀπόσπασμα γενικωτέρας μελέτης τοῦ κ. Pâris ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ιωαννίνων κατά τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Οἱ συγγραφεῖς ἀπὸ τῷδεν ἔτῶν καταγίνεται εἰς τὴν ἑποχὴν αὐτῆν, ἡ δοτὸς ἐγκλείει τόσα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τῆς ζωῆς τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος. Ἐξετάζει λεπτομερῶς τὴν διοικήσιν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, τὸν χαρακτῆρα, τὸν δογανισμόν, τὰ ἀποτελέσματα. Ἐπίσης τὰς διαιρόδους εἰδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἡπειρού σταν ἐπιμορχατεῖτο ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Ιωαννίνων. Ο κ. Pâris, πρώτην ἑταῖρος τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, προσθυμότατα ἐδέχθη τὴν παρακλησίν μας νὰ δημοσιεύῃ εἰς τὰ «Παναθηναϊκά» τὸ μέρος αὐτὸς τῆς μελέτης του.

Κατὰ τὴν ὁμολογίαν ὅλων τῶν Ἐνδρωπαίων τοὺς δοτούς εἴλκυσε ἡ φήμη τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, τὰ Ιωαννίνα ὑπῆρξαν, ὑπὸ τὸν βεζύρην αὐτὸν, ἔδρα σημαντικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν δὲν πρέπει νὰ τὸν δεωρήσωμεν ὡς αὐτόματον καὶ τὴν ἐμφάνισήν του ὡς φαινόμενον τυχαῖον. Τὰ Ιωαννίνα δὲν ἦσαν τοὺς παλαιά: ὅμως, δταν ἦλθε ὁ Ἀλῆς, εἶχαν ἀρκετῶν αἰώνων ζωήν, δὲν ἦσαν πλέον πόλις συνειθισμένη, μικρὸν ἐπαρχιακὸν κέντρον.

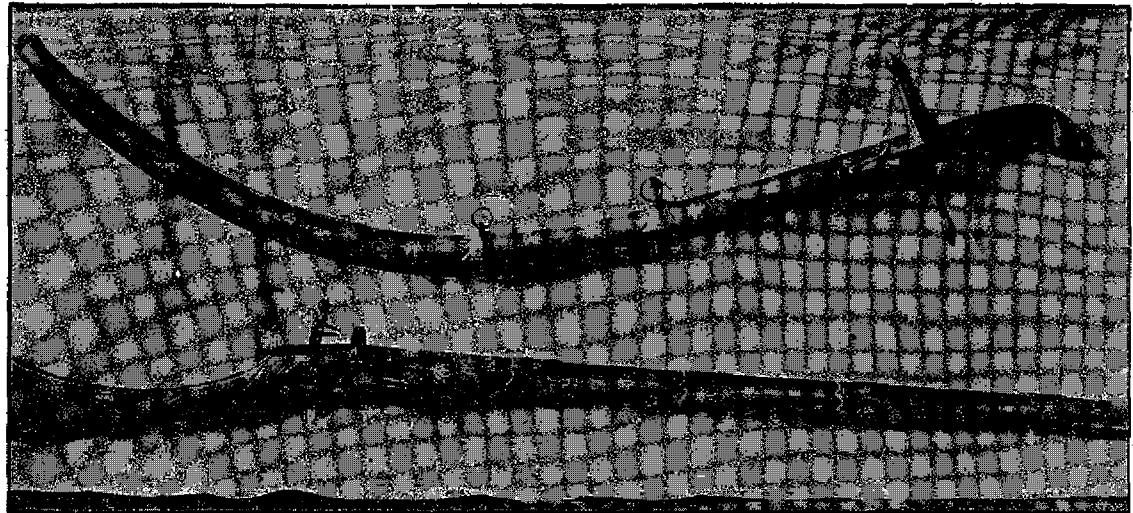
φεῖα ἀντιπροσωπείας. Πολλοὶ ἔκαμναν συχνὰ ταξίδια καὶ ἄλλοι, δι' ἐργασίας ἢ διὰ σπουδάς, διέμεναν ἐκεῖ ἐπὶ πολὺ. Οἱ πρότοι Ἐνδρωπαίοι ποὺ ἐπεσκέψθησαν τὰ Ιωαννίνα, ἥπορησαν σχεδὸν συναντήσαντες ἐμπόρους οἵ δοποῖοι εἶχαν δοσοληψίας ὅχι μόνον μὲ τὰς διαιφόρους τουρκιάς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Αὐστρίαν, τὴν Γερμανίαν, ἀκόμη καὶ μὲ τὴν Ρωσίαν. Οἱ περισσότεροι διμιλούσσαν ἔνας γλωσσας, καὶ πολλοὶ ἐφροδύσαν ἐνδρωπαία. Γνῶσται τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ἐπειδύμουν νὸς ἀφομοιωθοῦν πρὸς αὐτὸν, καὶ ἦσαν πρὸς τοῦτο καταλλήλως παρεσκευασμένοι.

Μὲ τὸ ἐμπόριον ἦλθε ὁ πλοῦτος τοῦ δοποῦ οἱ κάτοχοι ἔκαμναν συγήθως πολὺ καλὴν χρῆσιν. Ή γενναιότης τῶν Ἡπειρωτῶν ἦτον ἥδη παροιμιώδης, καὶ οἱ εὐεργέται δὲν ἦσαν σπάνιοι εἰς τὰ Ιωαννίνα.

Τέλος ἡ πόλις είχε μαρῶν φιλολογικὴν παράδοσιν ἡ δοποία ἔκαμνε τοὺς κάτοικους γνωστοὺς εἰς δῆμην τὴν χώραν των, καὶ φαίνεται ὅτι ἤξιζαν τὴν τρήμην των αὐτήν. Παρηκολούθουν τὴν

ΕΛΛΗΝΙΣ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΣΣΑ ΚΑΘΗΜΕΝΗ ΜΕΙΣ ΤΟ ΝΤΙΒΑΝΙ ΤΟΥ ΕΓΥΝΑΙΚΟΝΙΤΟΥ — 1820 —

ΤΟ ΟΠΛΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΑΘΙ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

πράγματα ἥκολούμενα τὸν φυσικὸν δρόμον, ίσως τὰ Ἰωάννινα θὰ παρουσίαζαν κοινωνίαν περισσότερον προηγμένην, ζωὴν περισσότερον ἐνδιαφέρουσαν: δὲν θὰ ἔφθανε ποτὲ τὴν ζωὴν πρωτευούσης, δὲν θὰ ἀποκτοῦσε φήμην εὐρωπαϊκήν οὔτε θὰ εἴλκει τὴν προσοχὴν ὅλων τῶν περιηγητῶν τῆς Δύσεως.

Ἄλλα ἔγεινε ἡ πόλις τοῦ Ἀλῆ, τοῦ πανισθρού βεζένη, τὸ κέντρον τοῦ κράτους του, καὶ τὸ κέντρον τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας πού ἡθελε νὰ ἴδρυσῃ. Ἔγεινε ἡ κυρία του διαμονή. Ἐκεῖ ἐδέχθη καὶ κάποτε ἐκράτησε, τοὺς διαιρόφορους ξένους, ποὺ εἶχε προσελύσει ἡ φήμη καὶ ἡ πολιτεία του. Ἔτοι, ἐπήροι ἔξαφνα τὰ Ἰωάννινα ἔχονταν σημασίαν, ὅχι μόνον διὰ τὸν Ἑλληνικὸν κάσμον καὶ τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Υπῆρχαν πρωτεύουσα, εἰχαν αὐλήν. Προπάντων ἔγειναν κέντρον, ἀπὸ τοῦ δποίου διὰ πολιτισμὸς ἐστελλε γύρω τὰς ἀκτῖνας του. Τὸ Ἰωάννινα ὑπῆρχαν τὸ μέσον διὰ τοῦ δποίου ἐπῆλθεν ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος, τῆς δποίας ἡ Ἡπειρός εἶναι τὸ πρὸς βορρᾶν δριον, καὶ τῆς βαρβάρου ἀκόμη Ἀλβανίας δύο διάφορα στάδια πολιτισμοῦ συνυπῆρξαν ἐκεῖ δύο κόσμοι, ἔχθρικοι καὶ ἀρχάς, ἐφιλιώθησαν. Ἐκ τούτου προήλθε σύνθετον καὶ περιεργον κράμα, δποὺ σιγά-σιγά τὰ ἡρεμώτερα καὶ λεπτότερα ἥμη ἐνίκησαν. Εἰς τὸ ἐκπολιτιστικὸν λοιπὸν ἀντὸ δργον, καὶ διὰ τοὺς λόγους ποὺ εἴπα, διάριος παράγων ὑπῆρχαν οἱ Ἑλληνες.

Μερικοὶ ἔξ αὐτῶν ἀξίζει νὰ μᾶς σταματήσουν

ΕΘΝ. ΜΟΥΣΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

διὰ μίαν στιγμήν. Ἀνέφερα τὸν Ψαλλίδαν, διευθυντὴν τοῦ ἐνδὸς τῶν σχολείων, δημοτικώτερον δὲν τῶν καθηγητῶν. Εἶχε, λέγουν, πολλὴν ἀξίαν· δῷλει Ἑλληνικά, λατινικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, καὶ ἦτο ἐπίσης ἐπιστήμων. Προπάντων, ἡτο διμιλήτης ἔξυπνος καὶ λεπτός, μιολόντι κάποτε φιλοκατήγορος καὶ φύσει ἰδιότροπος καὶ αὐθαίρετος γενινόρης καὶ ἐπίμονος, ἐπικαλούμενος πάντοτε γνώμας ἀρχαίος καὶ εἰς τὰς πλέον συγχρόνους συζητήσεις; καὶ ποτὲ μὴ συμμεριζόμενος γνώμην ἐναντίαν τῆς τοῦ ἀγαπημένου του συγγραφέως, τοῦ Πλάτωνος.

Εἰς τὸν κύκλον τῶν σοφῶν, δύο ίατροὶ ἔχουν θέσιν πλήσιον τους: ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Σακελλάριος. Ο πρώτος φιλόσοφος καὶ φυσιοδίφης, ὁ καλύτερος βοτανικὸς τῆς Ἀνατολῆς, δποὶς ἔλεγαν, καὶ ὅχι δηλιγότερον σπουδαῖος χημικός, ἡτον ἐπίσης ποιητής εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀνεφέρετο μεταξὺ τῶν πλέον ἔξχοντων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς. Ο ἄλλος εἶχε ἐπίσης μεγάλην φήμην, τὴν δποίαν ἥξεις ἀλλως τε διὰ τὸν ἥσλον του ὃς δραματικοῦ συγγραφέως καὶ ὃς μεταφραστοῦ ἴστοριῶν ἔργων.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων αὐτῶν εἶχαν εἰσχωρήσει μέχρι τοῦ Ἀλῆ καὶ ἥσαν ἀρκετοὶ εἰς τὴν αὐλήν του. Εὑφυεῖς καὶ ἵνανοί, ἀπετέλουν τὸ πολιτισμένον στοιχεῖον τοῦ ἡμιβαρβάρου αὐτοῦ περιβάλλοντος, δποὺ κάποτε θὰ ἥσθιανοντο ἀρκετά στενοχωρεμένοι. Ἡσαν οἱ κύριοι παράγοντες: μὲ τὴν περιουσίαν, τὴν ἵκανότητα καὶ τὴν ἐπιστήμην των αὐτοῦς ἔξελεγε ὁ Πασᾶς γραμματεῖς, ίατρούς, διπλωμάτας του ἀκόμη καὶ συμ-

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΟΥ ΑΡΓΥΡΗ ΕΙΣ ΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ — 1820

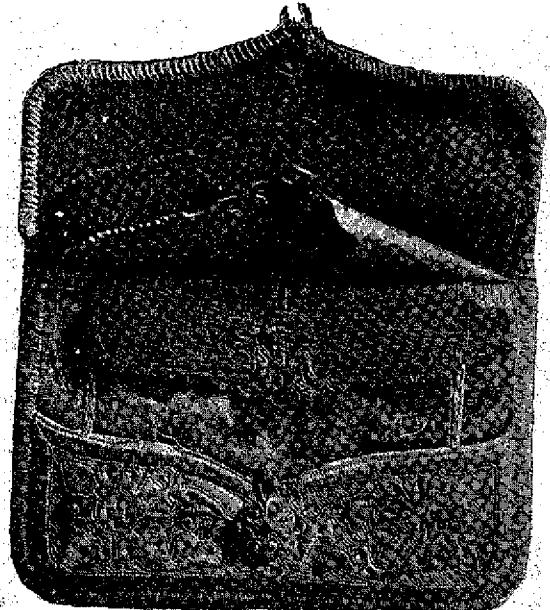
βούλους του, τῶν δποίων τὴν γνώμην ἥκουε περισσότερον.

Ἐνας ἔξ αὐτῶν, ὁ Κύρος Ἀλέσιος, ἡτο ἐπὶ πολὺν καιρὸν διεργεῖτο, διὰδοσεὶς εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ Ἀλῆ εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἡτον ὑψηλὸς ἀξιωματοῦχος τῆς Ἀλβανίας καὶ πολὺ εὐνοούμενος τοῦ Βεζέρη. Καὶ ἐπειδὴ ἡτο σκεπτικός, φρόνιμος καὶ ἵνανός, καὶ ἥξεις νὰ προσφέρῃ, ὅταν ἐπρεπε, δῶρα, ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοια διήρκεσε πολὺ.

Ἐνας ἄλλος δημως προεστὸς ὑπῆρχε ἀκόμη στενώτερος φίλος τοῦ Ἀλῆ. Δὲν περνοῦσε σχεδὸν ἡμέρα, χωρὶς διὰ τὸ παρόν, καὶ διὰ τὰς πιθανότητας τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς προόδου τῆς πατρίδος των. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς ἀφηγήσεις καὶ τὸ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐποχῆς, διαβλέπομεν τὴν ζωὴν τῆς τόσον παραδόξου αὐτῆς κοινωνίας. Δὲν τὴν διαβλέπομεν δυστυχούσαντας φιλοκομεῖα εἰς τὰ Ἰωάννινα, παρέχων χρηματικά βιοηγήσεις. Δὲν τὴν διαβλέπομεν νὰ θέλωμεν δι᾽ αὐτήν, μᾶς κάμνουν νὰ θέλωμεν νὰ

νωνίας εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἡτον διατήνεις πολίτης τῶν Ἰωαννίνων. Ὁταν ἔξηρχετο, διὰδοσεὶς εἰς τὸν ἰδῆ καὶ νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Κατὰ τὸν θάνατόν του δῆλοι ἥθελονταν νὰ χαιρετίσουν τὸν νεκρὸν καὶ ἡ μιστὶ πόλις ἥκολούμησε τὴν κηδείαν του.

Θὰ ἡμιποδοῦσα ν' ἀναφέρω ἀκόμη τὸν Κωλέττην, ίατρὸν τοῦ Μουχιάδ πασᾶ, τὸν πρῶτον διεργητέα Κολοβόν, τὸν προεστὸν Σταύρον καὶ πολλοὺς ἄλλους, ποὺ τοὺς ἔγνωρισαν καὶ συναντησαράφησαν οἱ εὐρωπαῖοι περιηγηταί, οἱ δποίοι εὐχαρίστως τοὺς ἔδεχοντο καὶ δημιούσαν μὲ αὐτοὺς διὰ τὸ παρελθόν, διὰ τὸ παρόν, καὶ διὰ τὰς πιθανότητας τῆς ἀποκαταστάσεως καὶ τῆς προόδου τῆς πατρίδος των. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰς ἀφηγήσεις καὶ τὸ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐποχῆς, διαβλέπομεν τὴν ζωὴν τῆς τόσον παραδόξου αὐτῆς κοινωνίας. Δὲν τὴν διαβλέπομεν δυστυχούσαντας φιλοκομεῖα εἰς τὰ Ἰωάννινα, παρέχων χρηματικά βιοηγήσεις. Δὲν τὴν διαβλέπομεν νὰ θέλωμεν δι᾽ αὐτήν, μᾶς κάμνουν νὰ θέλωμεν νὰ

Τὸ πορτοφόλι τῆς Βασιλικῆς — Ἐδν. Μουσώνος Ἀθηνῶν

τὴν γνωρίσωμεν περισσότερον, μὲ τὰς οἰκογενειακὰς ἑορτάς, τὰς ἐπισκέψεις, τὰς ἐσπερίδας των, ποὺ διὰλουν περὶ φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας καὶ πολιτικῆς, καὶ παῖς τοῦ μουσικήν. "Αν ἡ ζωὴ τῆς γυναικὸς δὲν ἡτο πραβιηγμένη, θὰ ἔνομις κανεὶς διὰ εὐθύνης τὴν Εὔρωπην καὶ δχὶ ὑπὸ τὴν δεσποτεῖαν τούρκου πασᾶ.

***

"Οσον καὶ ἀν διαφέρονταν αἱ δύο κύριαι φυλαὶ ποὺ κατοικοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ Ιωαννίνα, δὲν ζοῦν χωριστά, δὲν εἶναι ξέναι ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην. Καὶ εἰς τὴν ίδιωτικὴν ζωὴν καὶ εἰς τὴν αὐλήν, Ἀλβανοὶ καὶ Ἐλληνες συναντῶνται καὶ σχετίζονται εὐχαρίστως. "Οταν γίνονται μεγάλαι ἁροταί, συμπόσια ἡ κυνῆγι εἰς τὴν λίμνην, καὶ αὐτὸς δ Ἀλῆς κάποτε καταδέχεται νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ διέρνει τὸ βάρβαρον παλάτι τον διὰ νὰ γείνῃ οἰκεῖος μὲ τοὺς Ἐλληνας ὑπηκόους του. Κάποτε οἱ ἀστοὶ τῆς καλῆς του πόλεως τὸν προσκαλοῦν εἰς συμπόσιον ἀλλοτε προσκαλεῖται μόνος του εἰς τὸ τραπέζι των κατὰ τὰς προσκλήσεις αὐτάς, εἴτε ἔκουσιας εἴτε δχι, πάντοτε δ ἔνειζων ἔχει ἀνησυχίας καὶ δαπάνας μεγάλας ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸν δεχθοῦν εὐπροσώπως, ἀν δὲν θέλουν νὰ πέσουν εἰς τὴν δυσμένειάν του. "Αλλως τε διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν εὐνοιαν τόσον ίδιοτρόπου δεσπότου, τι δὲν θὰ ἔκαμνε κανεὶς;

"Ἐνας Ἀγγλος περιηγητής, δ ὅποιος διέμεινε

πολὺν καιρὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Ἡπειρον, περιέγραψε ἔνα τέκιο συμπόσιον αἱ λεπτομέρεια ποὺ μᾶς δίδει, εἶναι τόσον χαρακτηριστικά, διδούν τόσον καλὰ τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς ὑποτακτικῆς εὐγενείας τῶν φιλοξενούντων καὶ τῆς εὐθύνης κτηνωδίας τοῦ δεσπότου, διότι εἶναι καλὸν νὰ δώσω μίαν ιδέαν αὐτῆς.

Ἐνδιόσκονται εἰς τὸ σπίτι τοῦ Κύρος Ἀλέσιου. Εἰς τὴν μεγάλην αὐλούσαν τοῦ σπιτιοῦ, κατάφωτον ἀπὸ λαμπάδας, δποὺ συνωθοῦντο μὲ θόρυβον ἡ φρουρά, τὰ παιδόπουλα καὶ οἱ μουσικοὶ τοῦ βεζνρη, δ Ἀλῆς ητον ἔαπλωμένος σ' ἔνα πλούσιον νιτιβάνι ὀλόγρυπο κεντημένο. Εἰχε προσκαλέσει τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς προεστοὺς εἰς δεῖπνον· ἐπίσης τὸν Μαζούτ ἐφέντην, γέροντα Τούρκον φίλον του, ἀρχηγὸν κοινότητος δεοβισῶν, δ ὅποιος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπίτηδες νὰ τὸν ίδῃ καὶ νὰ διασκεδάσῃ ὀλίγον. Τὸ βράδυ ἐκεῖνο δ. πασᾶς ἡτο πολὺ εὐθύνης, διστειέντο διαρκῶς,

Τὸ πορτοφόλι τῆς Βασιλικῆς, διπισθία δψις

καὶ κατὰ τὴν συνήθειάν του γελοῦσε δλοένα θορυβωδέστατα. Τὸ γεῦμα ἡτο πλούσιον, καὶ ἐκλεκτὰ τὰ φαγητά. Τὸ πρασίνο καὶ ἐπιπλού διετράνωσε φροτικῶς τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Ἀλῆν, πρὸς τοὺς φρουροὺς καὶ τοὺς θαλαμηπόλους του, καὶ ἥρχιζε διάφορα τραγανύδια χωρίς νὰ ἡμπόδῃ νὰ τὰ τελειώσῃ, μαζεύθηκε ἐπιτέλους εἰς μίαν γωνίαν ἔβγαλε τὸ σαρών του, καὶ μὲ γυμνὸν τὸ πρανίον, ἐταλαντεύετο σὸν χαζός, εὐλογῶν τὸ ποιμνιον τῶν μεθυσμένων ποὺ τὸν είχαν περιτοιγυρίσει.

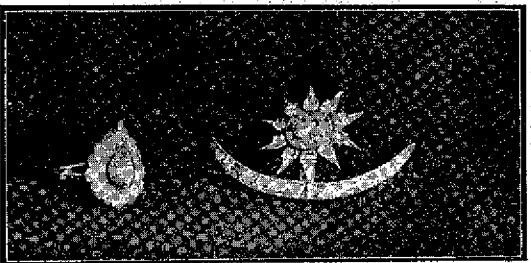
Τὸ φόρεμα τῆς Κυρος Φρεσόνης — Ἐδν. Μουσ. Ἀθηνῶν

κατὶ δργιαστικόν, ἀπερίγραπτοι κράνγαί, δποὺ ἔξεχώριζε ἐν τούτοις ἡ δέξια φωνὴ τοῦ γέρο-Μαζούτ: δ σοβαρὸς αὐτὸς ἀνθρωπος, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ διετράνωσε φροτικῶς τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸν Ἀλῆν, πρὸς τοὺς φρουροὺς καὶ τοὺς θαλαμηπόλους του, καὶ ἥρχιζε διάφορα τραγανύδια χωρίς νὰ ἡμπόδῃ νὰ τὰ τελειώσῃ, μαζεύθηκε ἐπιτέλους εἰς μίαν γωνίαν ἔβγαλε τὸ σαρών του, καὶ μὲ γυμνὸν τὸ πρανίον, ἐταλαντεύετο σὸν χαζός, εὐλογῶν τὸ ποιμνιον τῶν μεθυσμένων ποὺ τὸν είχαν περιτοιγυρίσει.

Τὸ γεῦμας αὐτὸς δὲν δίδει βεβαίως ὑψηλὴν ιδέαν διὰ τὸν δρχοντα τῶν Ιωαννίνων κατὰ βάθος ἀπέμεινε τυχαίος ἀνθρωπος, κτηνώδης καὶ βάρβαρος, δποὺ πάντοτε ἀνεφαίνετο δ πα-

λιδες ληστῆς. Αὐτοῦ βασιλεύοντος, τὰ Ιωαννίνα θὰ ἀπέμεναν κέντρον πολιτισμοῦ, ἀφει νὰ τὸ ήθελε δ ἰδιότροπος αὐτὸς τύραννος, δ ὅποιος εἰς μίαν στιγμὴν ἡμποροῦσε γὰρ σταματήσῃ τὸν δρόμον του. Διαρκῆς ἀβεβαιότης καὶ φόβος παντοτειγός διὰ τὴν ἐπαύριον παρέκλιναν τὰς καλυτέρας διαδέσεις καὶ τὰς πλέον θετικὰς προσπαθείας. "Ολοι ἔτρεμαν μὲ τὴν πιθανὴν ἔκρηξιν τῆς δργῆς τοῦ δεσπότου, ἡσαν ἀναγκασμένοι νὰ τὸν περιποιοῦνται καὶ νὰ τὸν εὐχαριστοῦν μὲ κάθε τρόπον, ἀκόμη καὶ μὲ χονδροειδεῖς κολακείας καὶ μὲ διασκεδάσεις ἀγρίων. "Ητο διαρκὲς φόβητρον διὰ τὸ ἐκλεκτότερον στοιχεῖον. Μὲ δλην τὴν ἔξωτερηκήν λαμπρότητα καὶ τὸν πλούτον, δ πολιτισμὸς ἐν γένει ἡτο κατ' ἀνάγκην, ὅποιον διοικήσιν του, στενὸς καὶ περιωρισμένος.

Καὶ διμως μὲ τὸν καιρὸν ἔγεινε ἡ πιωτέρος. Η ἐπίδρασις μιᾶς γυναικὸς ἡμπόρεος νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον, καὶ μολονότι ὀργάνεγενε ἀντιληπτόν, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ δέξια τῆς ἡ γυναικας αὐτὴ εἶναι ἡ φραία Βασιλική, νέα κόρη ἀπὸ τὴν Παραμύθιαν, τὴν δοπιαν τραγικὰ γεγονότα ἔφεραν εἰς τὸ παλάτι του καὶ τὴν ἐνυμφεύθη. "Η ἐμορφιά τῆς τῆς ἔδιδε μεγάλην δύναμιν ἐπὶ τοῦ συζύγου της. Τὴν μετεχειρίσμη πάντοτε διὰ νὰ κατευνάσῃ τὴν

Κοσμήματα Ροξάνης Δ. Βάγια — Ἐδν. Μουσ. Ἀθηνῶν

φυσικήν του ἀγριότητα, εὐεργετοῦσα οὗτο τὴν ἀνθρωπότητα.

Χάρις εἰς αὐτήν, τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον εἰσχώρησε, δλοένα περισσότερον, περὶ τὸν πασᾶν, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως ἡμηρή λεπτότερα εἰσήχθησαν καὶ εἰς τὴν αὐλήν. "Οσῳ ἐστερεόντεο ἡ Ἰσχὺς τοῦ Ἀλῆ καὶ ἔξεφαντος οἱ παλαιοί τον σύντροφοι καὶ τὰ λείφανα τῶν παλαιῶν τον συμμοριῶν, ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ ἔγεινε πλέον καταφανής. Εἶναι ἡδη αἰσθητὴ ἡ ἔξελιξις εἰς τὴν οἰκογένειάν του. "Η Χάμκω καὶ ἡ Χαϊνίτσα, ἡ μητέρα καὶ ἡ ἀδελφή του, ἡσαν ἀδάμαστοι καὶ σκληροί ἀμαζόνες. "Ο πρωτότοκος υἱός του, Μουχάρ, δὲν εἶχε ἀλλην ἀδίαν, παρὸ τὴν γενναιότητα τοῦ ἀγρίου χωρίς λεπτότητα καὶ ἀνακάτωμα μεθυσμένων,

ΚΑΖΑΝΗΣ

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΙΤΙΣΣΑ

Από την συλλογήν του αρχιτεκτονός Α. Ζάχου

περισσότερον ἔκδοτος καὶ σκληρὸς παρ' ὅ, τι ἦτο
διατέρως του, μόνην διασκέδασιν εἶχε τὸ κυνῆγη
καὶ τὸν πόλεμον, καὶ μόνον ἴδανικόν του τὸν
πλοῦτον. "Ολας διαφορετικός ἦτον δὲ Βελῆς, δ
δευτερότοκος: περισσότερον νοήμων καὶ περισ-
σότερον μορφωμένος, ἥτο καὶ διλγώτερον σκλη-
ρός ἐντούτοις, παρὰ τὴν σχετικήν του λεπτότητα
καὶ τὸ ἐνγενιάτερον ἔξωτερικόν, δὲν είχεν
ἀκόμη ἀποβάλει τελείως τὸ χυδαιόν καταστά-
λαγμα τῆς οἰκογενείας του· δὲν ἦτο ἀκόμη κατα-
φανῆς ἢ γένεα κατάστασις.

"Ἄλλ' εἶχε καὶ τρίτον υἱὸν δὲ Αλῆς, τὸν Σα-
λίκη, πολὺ νεώτερον ἀπὸ τὸν ἄδελφον του, τὸν
ὅποιον ἴδαιτέρως ἀγαποῦσε τὸν ἔξεπαύδεν
καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀνατοροφήν του, σκο-
πεύων, λέγουν, νὰ τὸν καταστήσῃ διάδοχόν του.
Εἰς τὸν νέον αὐτόν, πολὺ μορφωμένον, διόποι

καὶ ποιήματα ἔλληνικά ἔγραψε, είναι δύσκολον
νὰ μὴν ἀναγνωρίσωμεν τὴν εὐεργετικὴν ἐπί-
δρασιν τοῦ περιβάλλοντος.

"Ἀκόμη περισσότερον καταφαίνεται εἰς τὸν
ἔγγονος τοῦ βεζύρη. Γενικῶς παριστάνονται
ὡς πολὺ συνετοί καὶ εὐλικινεῖς. "Ησαν εὐπρο-
σήγοροι καὶ καλοὶ διμιληταί, καὶ, ἐλεύθεροι ἀπὸ
πολλὰς προλήψεις τῆς ἐποχῆς των, ἔξεφραζαν
ἀνοικτά, ἐπὶ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτικῆς,
σκέψεις, ιδιαιτέρως προηγμένας καπάτοι. "Η εὐγέ-
νεια τῶν τρόπων των, ἡ προσήνειά των, ἡ πολι-
τική των φιλομάθεια, ἡσαν κατί διξιοσημείωτον
διὸ τὸ περιβάλλον. Εἰς τὸν ἡγεμονίδας αὐτούς,
ποὺ είχαν ἥδη τόσον νεωτεριστικήν ἐμφάνισιν,
εὑρισκες ὁραίας ἐπίπεδας διὰ τὸ μέλλον.

"Οὕτω, δὲ ίδρυτης τῆς δυναστείας είναι ἀκόμη
ἡμιάργιος ἢ ἐπομένη γενεὰ διλγώτερον ἢ κατόπιν

καθόλου. Αὗτοί οἱ διχρημοί τῆς δυναστείας οἱ
διλγώτερον προηγμένοι, ὑφίστανται ταχεῖαν καὶ
ἰσχυρὰν τὴν ἐπίδρασιν. Χάνεται ὅλον ἡ πρώτη
βαναστής, ἀπαλύνεται ἡ τραχύτης καὶ ἐπέρχε-
ται ἡ ὄψις ἢ σύγχρονος καὶ πολιτισμένη.

"Ἐννοεῖται διτὶ πολλὰ σημεῖα, ἔμειναν ἀπολί-
τισταί ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν ἐπῆλθε ἡ πρόδοσις
ταχεῖα. Κάτι διξιοσημείωτον θὰ ἡμποροῦσε νὰ
προκύψῃ ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς προσπαθείας καὶ
πολλαὶ διενέξεις καὶ παρεξηγήσεις βραδύτερον
θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀποσοβηθοῦν. Ἀναμριβό-
λως ἦτο μεγάλο δυστύχημα διὰ τὴν Ἄλβανίαν

ἥ νίνη τοῦ Χόνοσίτ πασσᾶ Ιωας, ποιὸς ἤξενει,
νὰ ἦτο ἐπίσης καὶ διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν
καὶ τὸν πολιτισμόν.

"Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἄλβη τὰ Ιωαννινα φθί-
νουν. Συνέτειναν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἐλ-
λαδος ἀλλ᾽ αὐτὸν ἔμειναν ὑπὸ τὴν δουλείαν. "Η
λαμπρότης τῶν, δύον ἀν υπῆρχε φωτεινή, ἔδυσε.

"Ἐπρεπε ἐντούτοις νὰ στάματήσωμεν διλύγον
διὰ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ δώσωμεν τὸν χαρα-
κτῆρα καὶ μὲ τὴν πρόσδοκιν καὶ τὴν ἐπίδα
τῆς ἀναγεννήσεως — ποὺ πλησιάζει, — νὰ ἀνα-
πλάσωμεν τὴν ζωήν των.

*Αθήναι 18/31 Ιανουαρίου 1916

J. PARIS
Γαλλική Σχολή Αθηνών

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗ

Φυσάει Βορείας, φυσάει Θρακιας τ' εἰν' τὸ κακό
Σ τὰ Γιάννινα 'ς τὴ λίμνη; [Ποὺ ἔγινη
Δέτε, κυράδες, θάλασσαις, τ' εἰν' τὸ κακό ποῦ ἔγινη;
Ἐπνίξανε ταῖς Δεκαφτά μὲ τὴν Κυρά Φροσύνη;

"Αχ! χαλασμὸς ποῦ ἔγινη!

"Αγριοι πουλάκια καὶ ἡμερα δλα νὰ μαζωχτῆτε,
Ψηλὰ ψηλὰ ἀναιβῆτε,
Καὶ τινάχτε τὰ φτερά σας
Γιὰ νὰ πέσῃ ἡ ὠμοδρφία σας,
Καὶ γιούμιστε μαξηλάραις
Νὰ πλαγιάσουν ἡ κυράδες
Κι' δχ τὸ πούπουλο νὰ γίνη
Στρῶμα καὶ γιὰ τὴ Φροσύνη,
Κι' ἀπεκειδ' ἡ θαλασσοῦλα
Νὰ κινή τὰ κύματά της,
Τῆς αὐγούλας τὸ καμάρι,
Κι' ἀμμον δχ τὸ περιγιάλι
Νὰ κιλάρι μιὰ ψιχούλα,
Νὰ σκεπάσῃ σὲ μὲ φτυάρι
Τὰ περήφανα σκουτιά της,
Μνῆμα ἀφιαστο 'ς ἀνθρώπους
Τῆς Κυρᾶς νὰ συνταγίσῃ
Καὶ τὰ πάθεια καὶ τοὺς πόνους
Μὲ τὴ θάλασσα νὰ σύνση.
Γιὰ σταυρὸ δὲν ἔχει χρεία,
Γιατὶ ἔσταύρωσε τὰ χέρια:
Είναι ησυχη καὶ κρύα,
Δὲν τὴν έφαγαν μαχαίρια.

Τὰ στήθεια τὰ χιονάτα της γήλιος δὲ θὰ μαυρίσῃ.
Πλυμένα μὲ τὴ θάλασσα καὶ μὲ τὰ δάκρυα της,
Ολόλευκα καὶ ἀσπρότερα θὰ φανοῦν 'ς τὴν

κρίση.

¹ Τὸ τραγοῦδι αὐτὸν ἔχοντας ὡς βάσις τοῦ ἔπους
τοῦ Βαλωαρίτη.

Τὸ κῦμα πλένει τὸ κορμί, τὰ δάκρυα τὴν καρ-
διά της,
"Η βαρυστέναχτη ψυχὴ θὰ λάβῃ τὴ γιατρεία της.

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΑΛΗΠΑΣΣΑ

Σουλάτων Μαχιμούτης πρόσταξε οσφέρι τοῦ Βεζύρη
Κράζει τοὺς Βεζύραδας του, τοὺς ἔκαμε χαζίοι,
Καὶ πρόσταξε τοὺς αὐτηρά νὰ πάνε νὰ τὸν κλε-

[σουν,

Κι' ἀν δὲν τὸν κάμουν τίποτες, πίσω νὰ μη γυρί-
σουν.
Αλῆ Πασσᾶς "σαν τὸ ἄκουσε βαρύνα τοῦ κακοφάτη
Συλλογισμένος στέμπεται, καὶ τὸ κεφάλι πάνει.
Μουχτάδη Πασσᾶ, Βελῆ Πασσᾶ, τὰ δυὸ παιδιά του

[κράζει],

Μέσα 'ς τὸν Παντοκράτορα πρυφά τὰ κοινωνίαζει,
— "Παιδιά μου βλέπετε καλά, καὶ πάρετε ἵπετι
— Ο Βασιλιάς μ' ὠργήστηκε, μὲ πῆρε σὲ χαζέπι
— Μπαμπά μας, χρεία μην ἔχεις στάσου καλά, στο-

[χάσον]

— Εχομε βιὸν ἀμέτρητο γιὰ κάθε σιγουριά σους".
— "Ἐγώ 'ς τὸ βιὸ δὲν πειθομαὶ, δὲν πειθομαὶ 'στ' ἀσκέρι.
— "Η ἐπίδα μου μόν' στέκεται στῶν Χριστιανῶν τὸ

[χέρι]

Αὐτοὶ 'ν ἀνδρεῖοι καὶ τολμηροί, πιστοί καὶ δωμα-
[λοί],
Γιατὶ μ' ἐμὲ ἔδειχτήκανε πάντα χοσμημαρέοι
Κι' ἀκόμη κάλια πολεμοῦν 'στ' Αγραφα καὶ σ τὸ
[Βάλτο],
Ποὺ ἀν ἐνωθοῦνε πέρονουνε καὶ κάστρα μὲ δεσύλτο.

Πρέπει λοιπὸν νὰ δώσωμε συγχώρει μεγάλη,
Κ' ἐκευθεριά μαζὶ μ' αὐτήν, ὡς ἔκαμαν οἱ Γάλλοι:
Γιατὶ τὸ γένος τῶν Γραικῶν είναι καθὼς τῶν

[Γάλλων]

Ποὺ θέλει αὐτοὺς σ' ἐποταγή, λάθος ἔχει μεγάλον.
Εἴδετε τὸ παραδειγμα τῶν φοβερῶν Σουλιώτων,
— Οχι μονάχα τῶν ἀνδρῶν, μὰ καὶ τῶν γυναικῶν τῶν;
Θάνατον ἐπροτίμησαν αὐτοὶ παρὰ σκλαβία.
Μ' δλον ποὺ τοὺς ἐτέξαμεν δρματα καὶ φλωρία".

¹ Τὸ τραγοῦδι αὐτὸν ἔχοντας ὡς βάσις τοῦ μικρότερον
υίδον τοῦ Αλῆ πασσᾶ, Σαλίκ.

“ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΡΩΤΑΖΕΙ...”

•Βασιλική προστάται: Βεζίρης Ἀλῆς πασα, βάλε φωτιά στα τόπια, πάψε τα Γιάννενα.·

A'

Ο “Ἀλῆς πασας! Μέχρι τῆς μοιραίας, ἀλλὰ καὶ εἰρῆς αὐτῆς στιγμῆς, καθ' ἥν ή ἔδρα αὐτοῦ, τὰ ἔακουσμένα Γιάννενα πολιορκοῦνται, ἡ σκιά του πλανᾶται ἀκόμη τυραννική ἐπάνω τῶν. Ο μεγαλοφυῆς αὐτὸς Μωαμεθανὸς ἡτού δὲ τρόμος των ἐνσαρκωμένος. Ἡτον ἔνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἰσχυρούς τῆς Γῆς. Ἐκφυλος ἡ ἀνισόρροπος ἡ μεγαλοπρεπής ἡ ἡδονόληπτος ἡ δορυκτήτωρ ἡ ἄγριος ἡ μαλιθαρός ἡ μουσόφιλος ἡ ζοφερός ἡ ἔκλαμπρος, ἔνα εἶναι βέβαιον: διτὶ ἡτο μία ἀπὸ τὰς μεγάλας ἀνθρώπινους μνάδας τοῦ ντουνιά.

Κράμα ἀπὸ τὰς μυρωμένας ἀποπνοίας, τῶν χρόνων τῆς παρακμῆς τῆς Ρώμης, ἀπὸ τὰ ἀρεμάνια ἔντικτα ἐνὸς προϊστορικοῦ κόσμου, τοῦ Πελασγικοῦ, καὶ ἀπὸ τὰς σκοτίας καὶ διεστραμμένας τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἀγορίστητας, παρουσίασσε τὸν τελείστερον τύπον τοῦ ἀνθρώπου-ζώου.

Ὑπάρχει σοβαρὰ ἀντίφοροις εἰς τὸν Ισχυροῦν διτὶ οἱ πρόγονοι του ἥλθον ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Ἡπείρον. Ἡ ψυχολογία του ἐνισχύει τὴν ἀντίρρησιν αὐτήν. Διότι δὲ Τύραννος αὐτὸς ἔχει ὀραιότητας ποὺ θὰ συνεκεντοῦντο μόνον εἰς τὴν ψυχὴν ἐνὸς Νέρωνος ἡ εἰς τὸ πνεῦμα ἐνὸς Ἡλιογαβάλου. Ὁραιότητας γεμάτας ἀπὸ φρίκην λάμπουσσαν καὶ ἀκολασίας δυναστικάς ἔως θανάτου.

Τὸ δραῖον δὲν εἶναι μόνον καλλιτεχνικόν, ἀλλὰ καὶ φυσικόν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον εὐγένες καὶ ἥπιον καὶ πρᾶον. Ἀλλὰ καὶ τραχὺ καὶ ὅμον καὶ βάρβαρον. Ο Ἀλῆς πασας, ἐκ τοντρικῆς ἀπόφεως, ἀπετέλει μίαν ἀπὸ τὰς ὁμοτέρας καὶ τρεχυτέρας αὐτὰς ὀραιότητας τοῦ κόσμου.

Ο Ἀλῆς πασας εἶναι διτὶ εἶναι δὲ τὸ Χρόνος διτὸν καταστρέψῃ. Ἐν τῇ δρμῇ του πρὸς καταστροφὴν συνθέτει μοιραίως ὁμοδριαῖς. Ἡ διτὶ εἶναι μέσα εἰς ἔνα δάσος ἀρχέγονον, ἀπάτητον, ἡ δεσποτία ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς Φύσεως. Δὲν ὑπάρχει σχέδιον ἔκει, οὐδὲ ρυθμός, οὐδὲ σχῆμα, οὐδὲ γραμμὴ μαλακὴ καὶ εὐτονος. Τὰ πάντα συντίθενται καὶ ἀνασυντίθενται καὶ ἐπανασυντίθενται εἰς ἔνα χάος τυραννικὸν καὶ σφρόδρον καὶ ἄγριον. Γρόνθος εἶναι ἡ Φύσις ἔκει μέσα ἐπιβολῆς καὶ ισχύος. Ίδον τι εἶναι δὲ τὸ Ἀλῆς πασας. Ἐνας τεράστιος συνεσφριγμένος γόργονος, οἱ ρόζοι τοῦ δοκίον ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ δλα τὰ αιμοβόρα τοῦ ἀνθρώπου ἔντικτα, ὡς ρόζοι δάσους παναρχαίου, σχηματισμένοι

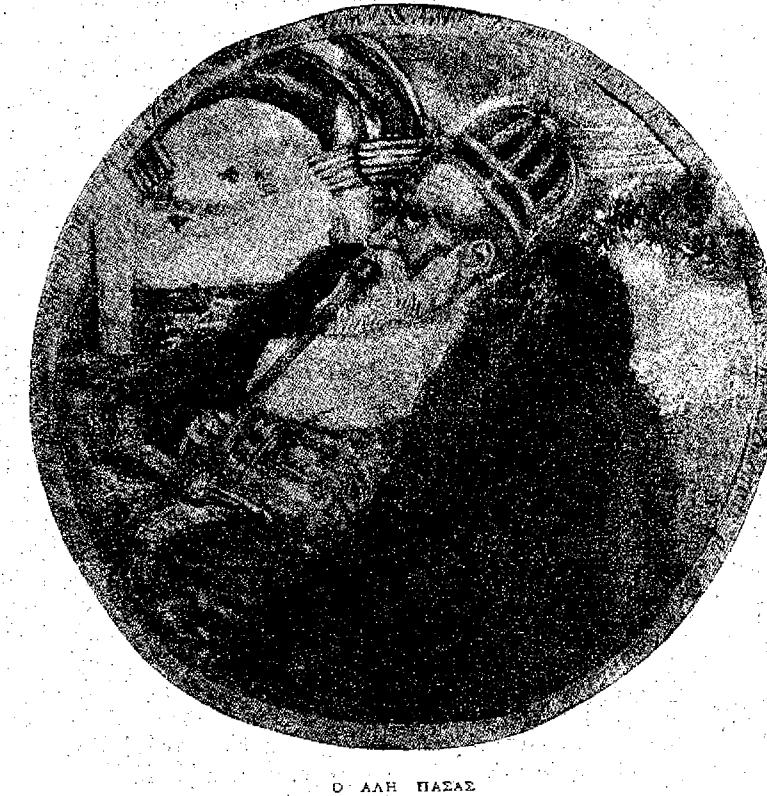
ἀπὸ δλα τὰ ἄγρια καὶ ἀπὸ δλα τὰ τυφλὰ ἔντικτα τῆς Πλάσεως.

Οταν δὲ Ἀλῆς δηλητηριάσῃ τοὺς ἀδελφοὺς του Ἰσμαήλ καὶ Ταχήρ καὶ συνωμοτὴ μὲ τὴν μητέρα του διὰ νὰ τοὺς δηλητηριάσῃ διταν ἀφίεται εἰς ἐπανειλημμένας λητοτριπάς ἐπιδρομάς καὶ λεγλατῇ τὸ Χόδομορον καὶ κατασφάλη ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Χιμάρας διταν ἔξανδραποδίζῃ τοὺς Προβεζιάνους καὶ ορμάζῃ τὸ Σοῦλι καὶ καταστρέψῃ τὸ Γαρδίκι καὶ σφάλη τοὺς Γαρδικιώτας ὅλους διταν δολοφονῆ, διταν φαδιουργῆ, διταν διαρράζῃ, διταν βομβαρδίζῃ, διταν καίγῃ, διταν σφραγοποάῃ τὰ κόκκαλα τοῦ Κατσαντώνη σὰν νὰ σπάζῃ λιθάρια σὲ γταμάρι καὶ ἀποκεφαλίζῃ ὑπὸ τὸν περίφημον τῶν Ιωαννίνων πλάτανον κάθε ἔναντιούμενον εἰς τοὺς σκοπούς του καὶ τοὺς πόθους του, ἐμποτίζων τὰς φίλας τοῦ πλατάνου μὲ τὸ αἷμα του διταν διῆδων τῶν κακουργῶν αὐτῶν καὶ δωμοτήτων φαίνῃ τὴν περὶ αὐτοῦ παραδόσιν διῆδων τοὺς αἰῶνας ὡς ἐνὸς τῶν αἰμοχαρεστέρων δυναστῶν ποὺ εἰδε ποτὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ κόσμος, —εἰς πάσαν τοιαύτην περίπτωσιν καὶ λεπτομέρειαν φρονῶ διτὶ δὲ τὸ Ἀλῆς δὲν εἶναι μόνον κακούργος, ἀλλὰ καὶ καλλιτέχνης.

Χαρακτηρίζεται, ὡς κάθε κακούργος, καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὰς Ισχυροτέρας τῆς Φύσεως ἀντιθέσεις. ᩩ μαλακὴ ἔκείνη γραμμὴ ἡ λανθάνουσα καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῆς τίγρεως ἀρόμητη, καὶ τὴν δποίαν καὶ μόνην ἀνευρύσκει δὲ θηριοδαμαστῆς διὰ νὰ τὴν τιθασούσῃ, ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν τίγριν τοῦτον τῆς ᩩπείρου.

Τὶς οἴδε ποία Ρωμαϊκὴ λεγεών πολεμοχαρῆς καὶ ἐπιδρομῆς ποτὲ ἔκει, ἐνανθεῖσα μὲ τὶς οἴδε ποίαν φάραν δρεσίριον Ἀλβανικὴν καὶ μὲ ποίαν ἐπιλόρευσιν δριμεῖαν τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Μωαμεθ, ἔφερε τὸ πλάσμα αὐτὸς εἰς φῶς. Διασταυρωμένα οὕτω τὰ ἀνθρώπινα ἔντικτα, ψυχικὰ ἡ διανοητικά, δὲν εἶναι παραδόξον διτὶ παράγοντα μίαν ἡμέραν ἀνθρώπους τοῦ εἰδούς τοῦ Ἀλῆς, εἰς τὸ βάθος τῶν δοκίων λουφάζει πάντοτε κάθε εὐγενικότης καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῶν δοπίων ἐπιπλέει πάντοτε κάθε ἀγριάδα.

Ο Ἀλῆς διτὸν δὲ τὸ Τύραννος, ἀλλὰ καὶ δὲ τὸν Βύρωνος διτὶ εἶναι οὗτος δηντως εὐγενῆς, ὑφοῦσται εἰς τὴν εὐγενῆ ἀντιληφτῶν κάθε μυστικῆς τῆς ζωῆς λεπτότητος. Εἰ βέβαια, διταν διορδᾶς φυσήσῃ καὶ λυγίσῃ τοὺς τεραστίους κλόνους τῆς δρυνός μὲ βίαν

Ο ΑΛΗΣ ΠΑΣΑΣ

θηρίον τῶν δρυμώνων δὲν ἔχει τὴν αἰωνίαν πιέργων τοῦ Ἀχιλλέως διὰ τὴν μάλαξιν καὶ ὑπὸ τοὺς κλώνους τότε, θὰ θραυσθῇ.

Τὰς κεφαλάς, ποὺν ἔθρανε δὲ τὸ Ἀλῆς, τὰς έθρανεν ύπὸ βιρράνην ψυχικὸν τοιοῦτον εὑρισκόμενος. Ἀλλ’ διταν ἔπνεεν αὔρα ζεφυρότεις, ἥτο δεῖος. Καὶ μόνον διότι δηλητὴ γραμματεία του διτὶ Ἑλληνική, καὶ μόνον τοῦτο ἀπλῶς κηρύσσει καὶ βοᾷ τὸν ὀραῖον πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν φῶς προσανατολισμόν του.

Λοιπόν: δὲ τὸ Ἀλῆς εἶναι ἐν τῇ Ιστορίᾳ ἔνας βάρβαρος, ἔνας ἄγριος, ἔνας τύραννος, ἔνας δεσπότης, ἔνας φεουδάρχης, ἔνας σατράπης, μία μάστιξ, ἔνα τέρας δεμένον μὲ δλους τοὺς δυνατοὺς φθόγγογους καὶ μὲ δλας τὰς φοβερὰς φρίκας, μὲ τὰς δποίας παρουσιάζεται ἀγριεμένη καὶ θυμωμένη ἡ Φύσις. Ἀλλ’ εἶναι συγχρόνως, ὑφὸ δλας τὰς τραχύτητας αὐτάς, ἀδιοράτως ὅμως καὶ ἀσαφῶς καὶ ἀδήλως, καὶ κάτι τι ἀπὸ τὴν γοητείαν βρέφους καὶ ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν Παρνασσοῦ καὶ ἀπὸ τὴν τρυφερότητα μενεζέδεντον μίσχουν.

Οταν ἀγαγωρίζῃ ἀπὸ τὰ μικρὰ δάκτυλα καὶ ὅπο τὰ μικρὰ αὐτιὰ τοῦ Βύρωνος διτὶ εἶναι οὗτος δηντως εὐγενῆς, ὑφοῦσται εἰς τὴν εὐγενῆ ἀντιληφτῶν κάθε μυστικῆς τῆς ζωῆς λεπτότητος. Εἰ βέβαια, διταν διορδᾶς φυσήσῃ καὶ λυγίσῃ τοὺς τεραστίους κλόνους τῆς δρυνός μὲ βίαν

Θὰ τὰς ἀπήντων: ναί! ἔρωτενθ! Θὰ σᾶς ἀπήντων: ναί! ἀγάπησε! Καὶ διτὶ ἔρωτενθη καὶ δητὶ ἀγάπησε μὲ δηλητὴ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του καὶ μὲ δλας τὰς εὐγενικὰς τρυφερότητας ἔφηβον, ἔχοντος δλην τῶν εἰκοσι ἔτῶν τὴν ἀπειρίαν καὶ τὸ θάμβος.

Ο πλοῦτος, ή αύγλη, ή δέξα, ή δγκος, ή χλιδη, τὰ ώρατα καὶ πολλαπλὰ ἀνάκτορα, τὰ κιόσκια

τὰ κοιμητορεπῆ κι' ἀέρινα, αἱ ἀπαστράπτουσαι πανοπλίαι, αἱ ἀμφίσεις αἱ πολυτελεῖς, αἱ κρήναι αἱ διάγλυφοι, τὰ ἄλση τὰ βαθύσκα, δὲν παντὶ καὶ παντοῦ κόσμος καὶ διάκοσμος, τὰ ἀραβούργια ἐπὶ τῶν δροφῶν φανώματα, τὰ ἐκ μαρμάρων πολυτίμων δάπεδα, τὰ ἐκ βελούδου χρυσοποιήτου προσκεφάλαια, τὰ ἀπὸ κρύσταλλον θυρώματα, τὰ ἐπὶ τῶν τοίχων πυκνὰ παραπειάσματα, τὰ ἀλουργούρφη διβάνια, οἱ παχύχνοι ἐκ Περσίας τάπητες, δὲν διάχυτος πανταχοῦ χρυσός καὶ δὲν ἀργύρος καὶ οἱ μαργαρίται καὶ οἱ ἀδάμαντες καὶ τὰ συμπόσια τὸ Ολύμπια ποῦ ἔδιδε καὶ τὰ σπόρ. τὰ ἀργία ποῦ ἔλατρενε καὶ ή ἵπποις καὶ αἱ ὀρειβασίαι καὶ τὰ κυνηγέσια καὶ τὸ ἀγωνίσματα καὶ αἱ λεμβοπολοῖαι καὶ τὸ θέατρα, καὶ οἱ σχέσεις μετὰ μεγιστάνων καὶ λογάδων καὶ προύχοντων αἱ πυκναί, καὶ αἱ σχέσεις μετ' Ἐρωπαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν καὶ στρατηγῶν καὶ ἀπεσταλμένων αἱ ἀθρόαι, — ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ "Ἐρωτος δυναμικὴ κατάστασις, ήτις ἐκινεῖτο καὶ ἀναδεύετο σὸν φεῦδι μέσα του, ἀλλὰ δὲν ἔξεδηλώνετο, ἀλλὰ δὲν εὑρισκει ποτὲ εἰς τὴν ζωὴν διέσδον.

"Οἱ ἐπιστήμων ἡ δὲν πολιτικὸς ἡ δὲν στρατηγός, ποῦ ἀφιερώνει ἑαυτὸν δλόκληρον εἰς τὴν Ἐπιστήμην ἡ τὸν Πόλεμον ἡ τὴν Πολιτικὴν καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του, δὲν σημαίνει καὶ δὲν στρείται τοῦ θείου ἐκείνου ἔρωτικον ρευστοῦ, ποῦ ὑποτάσσει καὶ τὸν ἀγριον ἀκόμη εἰς τὰς μαγείας του. Μόλις αἱ ἐκ τῶν ἴσχυρῶν αὐτῶν βιωτικῶν κύκλων ἐντυπώσεις παύσουν, δὲν Ἐρως ἀναφαίνεται τότε ἐν δλῃ τῇ κυριαρχίᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ ἴσχυει.

"Οἱ Ἀλῆς ἀγάπησε. Καὶ δὲν ἡτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἀγαπήσῃ. Πότε; "Οταν ἡ μέθη πλέον τοῦ πολέμου είχε μειωθῆ ἐπαισθητῶς. Καὶ δταν τὸ βλέμμα αὐτοῦ προσέπεσε εἰς τὸ φῶς μιᾶς εὔμορφᾶς Ἑλληνικῆς τελείας. "Ο, τι ὑφίστατο ἔως τότε δυναμικῶς ἐντός του ἡ ἐξέστα, ὑπὸ τὴν δρμὴν τῆς Φύσεως, εἰς τὸν Ἀρην, ἔγένετο ἐνέργεια πλέον καὶ φανέρωσις ὑπὸ τὴν μείωσιν ἐκείνην καὶ ὑπὸ τὸ φῶς αὐτό, ἐκσπάσαν ἐξ δλοκλήρου εἰς τὸν Ἐρωτα.

B'

Οὐδεὶς δύναται νῷ ἀγαπῆσῃ σφοδρότερον, περιπαθέστερον ἡ δσον ἔνας γεμάτος ἀπὸ κακίαν καλλιτέχνης. Οἱ Ἀλῆς, ἔχων τὴν τουρκικὴν ἀντίληψιν τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Ωραίου, ήτις συνίστατο πλειότερον εἰς τὴν διακόσμησιν τὴν πλαισιοῦσαν τὴν εἰκόνα, ἡ εἰς τὴν εἰκόνα αὐτήν, ἡτον ἔνας καλλιτέχνης δπωσήπτοτε. Τούρκος καλλιτέχνης. Τόσον εἰς τὴν ζωὴν δσον καὶ εἰς τὸν θάνατον.

"Αλλ' εἶναι παρατηρημένον δὲν κάθε καλλιτέ-

χνης, ἕστω καὶ δὲν ἔναι δπως δ Ἀλῆς, εἶναι γεμάτος ἀπὸ κακίας καὶ ἀπὸ πόθους αἴματος. Η Ἱταλικὴ Ἀναγέννησις μαρτυρεῖ τοῦτο περιτεάνως. Καὶ εἶναι ἐπίσης παρατηρημένον δὲν μόνον ἔνας δυνατὰ κακὸς γνωρίζει νὰ ἀγαπᾶ καὶ νὰ ἔρδεται. "Αν δὲ δὲν κακὸς αὐτὸς εἶναι καὶ καλλιτέχνης, δὲν ἔρως του ἔχει τότε δλην τὴν θεομότητα τῶν ἀπτίνων μεσημβρινού Ἡλίου καὶ δλην τὴν δρμὴν καὶ τὴν δύναμιν τῆς γονιμωτέρας γῆς τῶν Τροπικῶν.

"Οταν δὲν Ἀλῆς ἥρασθη τῆς Βασιλικῆς, οὗτως ἥρασθη. Ἐφαντάζετο—καὶ δπίστενεν δὲν ἔφανταζετο—πῶς « θὰ περάσῃ τὰ ἑκατὸν-πενήντα ». Ήτο, λοιπόν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἔρωτων του, καίτοι πρεσβύτης τότε, νέος! Τί ἡσαν ἔβδομηντα χρόνια εἰς τὸν ἔρωτα ἐνδε μαρφούσιον Ἀλῆ, ποῦ τὸ δνομά του μόνον ἦτο τρόμος;

"Εὰν δὲν ὑπάρχουν ἔνη κακουργίας εἰς κάθε ἔργον τέχνης, η τέχνη τοῦ ἔργου αὐτοῦ εἶναι ἀτελεστάτη. Καὶ ἔὰν δὲν ὑπάρχῃ ψυχὴ καλλιτέχνική, ἕστω καὶ δὲν ἔναι ψυχὴ βαρβάρου αὐτή, σὲ ἐκείνον ποῦ ἔραται, εἶναι καμφδία δὲν ἔρως του. "Ἐρως, Τέχνη καὶ Κακία ἀποτελοῦν δὲν λέγεται « ἀνθρωπίη ἔξαιρεσις » στὸν κόσμον. Εἴτε πρὸς τὰ ἄνω, εἴτε πρὸς τὰ κάτω τείνει η ἔξαιρεσις αὐτή. Η ίδεα τοῦ θανάτου εἶναι τόσον συναφής μὲ τὸν κακόν! Καὶ τόσον μὲ τὸν καλλιτέχνην συναπτή! Καὶ τόσον μὲ τὸν ἔρωτα δεσμία!

"Ἐπρεπε νὰ εἶναι κακός, λοιπόν, δσον ἦτον δ φοβερός Ἀλῆς, διὰ νὰ ἀγαπήσῃ δσον ἥγάπησε. Μέχρι θανάτου. Αλλὰ καὶ ἐπρεπε νὰ ενρεθῇ μίας Ἑλληνίς, δπως η Βασιλική, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀφυπνίσῃ μέσα εἰς τὴν ἀγριμαίαν ψυχὴν τοῦ τυράννου τούτου δὲν εἶναι ναρκώσῃ ἐπὶ τόσα ἔτη τὸ ἔγκλημα η δ πόλεμος.

***

"Αλλὰ τὶ ἦτον η Βασιλικὴ αὐτή; "Ενα ἀπὸ τὰ πάγκαλα ἐκείνα πλάσματα τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος, τῶν δποίων τὸ δρωμα ἐκτείνεται εἰς δικτίνα χλιαρῶν μιλῶν, καὶ τῶν δποίων τὸ πνεῦμα εὐθωδίζει δλας τὰς πνευματικὰς εὐθωδίας ἐταίρας τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

"Κόρη κάποιου Κονταζῆ, ἦτον εἰς ἡλικίαν δκτώ ἐτῶν θελκτικωτάτη. Τὴν δσφράνθη εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτήν δ Ἀλῆς ἀπὸ μαρφάν σὰν σκύλος. Καὶ κάποια γυναικοῦλα, ἀπὸ ἐκείνας ποῦ ὑπηρετοῦν, χωρὶς νὰ δέλουν, τὰ λάγνα αὐτὰ μυρίσματα, τὴν ήρτασες « μίαν ὁράιαν νύκτα » διὰ δόλου καὶ τὴν ἔφερεν εἰς τὸν Ἀλῆ πεσκέσι, δπως θὰ ἔφερεν κάθε ἀλλο πεσκέσι στὸ Βεζύρη της.

"Ἐπὶ τῶν ἀγρίων δρέων, μέχρι τῶν κορυφῶν αὐτῶν τῶν γεμάτων θάνατον καὶ χιόνια, η Φύ-

Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΣ ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὸν δποίον ἐκρέμασαν οι Τούρκοι ἀφοῦ τὸν ἔβασάντων ἔξι ἀπὸ τὸ φρούριον ποὺ παριστάνται εἰς τὴν εἰκόνα, τὴν 17 Ιανουαρίου 1831. Ήτο 80 ἑτάν. Ο τάφος του ενδοσκεπται εἰς τὴν Μητρόπολην τῶν Ιωαννίνων

Ο υποπλοιαρχος κ. Μακάρης δ τορπιλήσας την «Αττάλειαν» εις τὸν Αμβρωσιδόν κόλπον — Φωτογρ. Γαζιάδη

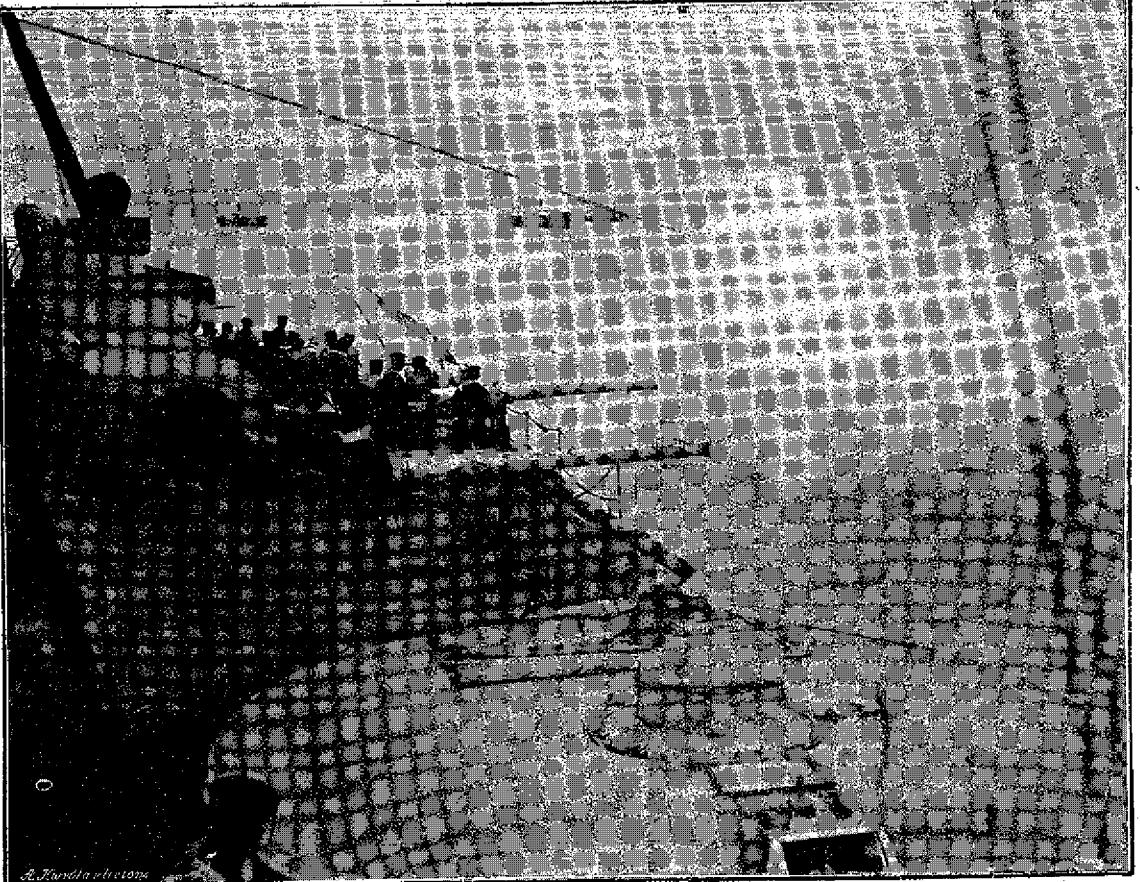
σις παρουσιάζει κάποτε τὴν λεπτότεραν ἀριστοκρατίαν εἰς τοὺς γόνους τῆς. Ἀναδίδει ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ ἔνα νάρκισσον καὶ ἐπὶ τῶν Ἀλπέων ἔνα ἐδελβάτις. Ἐγὼ αὐτὸς εἶδα ποιμενίδας καὶ εἶδα χωριάς εἰς δῷρον καὶ χωριά πρόστινχα. Ἡ βάναυσα, ποῦ ἐμύριζαν λεπτότητας ἀβρῶν Παρισινῶν καὶ ἀπέτνεον χαρίσματα θηλέων ἀνακτόρων. Ἔνα κύτταρο αἴματος εὐγενικό — ἔστω καὶ ἔνα μόνον — ἀνακλαδιζόμενον διὰ σειρᾶς προγόνων καὶ ἐξελιστόμενον καὶ ἐξευγενιζόμενον οὕτω διὰ τῆς ἐξελίξεως, φαίνεται νὰ ὑπερισχύῃ ἐπὶ τέλους, ἀνθιστάμενον καθ' ὅλων τῶν μιλιστήτων τοῦ περιβάλλοντος ἢ καθ' ὅλων τῶν ἀγροικῶν τῆς Φύσεως.

Ἡ Βασιλικὴ ἦτο, φαίνεται, ἔνα ἀπὸ τὰ ἀνακλαδωθέντα κύτταρα αὐτά. Ἡ εὐμορφιὰ εἶναι συνέπεια τότε. Ὁταν μάλιστα τὸ εὐγενικό ἐκεῖνο κύτταρο εἶναι Ἑλληνικό. Καὶ ὅταν ἀναπτύσσεται μάλιστα ὑπὸ δουλείαν, γεμάτην ἀπὸ Γράμ-

ματα καὶ Φῶς. Διότι δὲν ἴσταν τὰ Γιάννενα τότε διὰ εἶναι σήμερον. Ἡσαν καὶ διανοητικότερα ἐπὶ Ἀλῆ καὶ εὐγενέστερα. Πόσαν τὰ Γιάννενα τ' ἀθάνατα.. .

Υπὸ τὰ Γράμματα αὐτῷ, τὰ ὅποια ἐφούντων ὑπὸ τὸν πλούτον τῶν ἐμπόρων των, τῶν ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου διεσπαρμένων, πολὺ πρωτήτερα ἀπόμη εἶχεν ἀναπτυχθῇ ἐκεῖ ἔνας θαυμάσιος τύπος γυναικὸς ὀριστοκράτιδος Γιαννιώτισσας. Τί θεῖος τύπος! Καὶ τί ἔξοχος! Καὶ τί εὐφυής! Καὶ τί διανοητικός! Λεπτότης χαρακτηριστικῶν τὸν χαρακτήριζε καὶ χάρις καὶ καλωσύνη καὶ ἀβρότης. Μέλι ἔσταξε ὅλος, ἀλλὰ καὶ ὑπερηφάνια. Μία ἀρχοντιὰ στὸ ἥθος καὶ μία παρθενιὰ καρδιᾶς ἀπέραντη στὸν τρόπον κατελείβετο δι' ὅλου τοῦ σώματός της, σώματος κυπαρισσένιου στὸ ἀνάστημα, σώματος τριανταφυλλένιου εἰς τὸ μῆδον.

Ἡ Βασιλικὴ ἡ Γιαννιώτισσα αὐτῇ, φαίνεται

Ο «Ἀβέρωφ» χαιρετά τὴν ἀποβίβασιν τοῦ Βουλγάρου ταξιάρχου κ. Μῆτσεφ — Φωτογρ. Γαζιάδη

νὰ εἴχε κάτι πλούσιον ἀπὸ τὴν ἀρχοντιὰ αὐτῇ. Καὶ ἡ καλλονή της νὰ ἐνισχύετο ἀκόμη, φάίνεται, ἀπὸ τὴν τρομεράνη τοῦ αἵματος ἀγτίθεσιν, ποῦ ἔρρεε τριγύρω της κάτω ἀπὸ τὸ ἄγριον ἔγχος τοῦ Ἀλῆ. Μέσα εἰς τὰ περιδεῖ καὶ ἀπόκοσμα σκιόφωτα ποῦ ρίπτει ἡ νύκτα εἰς ἔνα τόπον, πῶς ἀναδεικνύεται, ἀλήθεια, ἡ Εὐμορφιὰ καὶ πῶς φαντάζει!

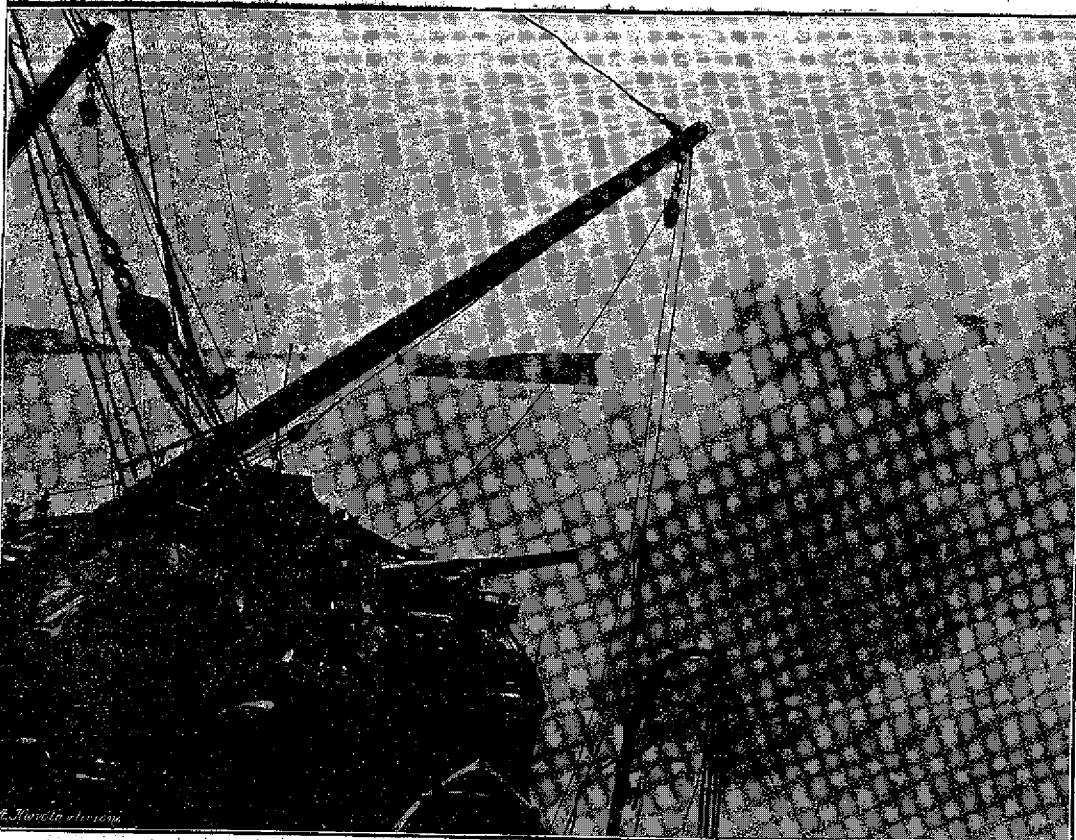
Εἰς τὸν γυναικῶν τοῦ Ἀλῆ δὲν ἔγεινε γυναικῶν εἰχαν οιφθῆ σὰν πρόβατα. Εἴχε νυμφευθῆ δίς, εἴχε τεκνόποιησῃ, ἀλλὰ δὲν εἴχεν ἀγαπήσῃ ἀκόμη. «Οταν φθάσῃ κανεὶς στὰ ἔβδομήντα καὶ είναι ἡ φαντάζεται πῶς εἴναι ἀκόμη σφρίγηλός, ζητεῖ νὰ ἔγελάσῃ τὸ βάρος τῶν ἔβδομήντα του αὐτῶν ἐτῶν με ὡραία ἀνθισμένα μικρὰ μάγουλα ἀγλαῶν παρθένων καὶ μὲ δραία ἔπελεκα παρθένικα μαλλιά κορασίδων γαύρων. Καὶ ἀγαπᾷ τότε. Καὶ μὲ οἰστρον μάλιστα καὶ μὲ παραφορὰς καὶ φλόγα... .

Μάταιος πόνος! Μάταιος κοῦμός! Τὸ Θεῖον ὑφαίνει ὅλλως τὰ ἀνθρώπινα. Σύρει μέχρι τοῦ Ἀλῆ μίαν γυναικα καὶ δημιουργεῖ μίαν φλο-

γεφὰν συνήγορον καὶ μίαν γλυκειὰ προστάτιδα τῶν δούλων καὶ τῶν σκλάβων. Ἡ Βασιλικὴ, ἀπὸ δικῶν ἐτῶν οιφθεῖσα μέσα στὸ σεράτι, ἐμεγαλύνθη ἐκεῖ ὡς κέδρος τοῦ Λιβάνου. Ἐλάτη πανεύμορφος, υψουμένη πρὸς ὅλα τὰ ὑψη τῶν κινδύνων τοῦ μαρτυροῦντος Γένους... .

***

Καμία ἐκ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἀλῆ δὲν ἔγεινε γυναικα του ἀπὸ ἔφωτα. Εἴχε νυμφευθῆ δίς, εἴχε τεκνόποιησῃ, ἀλλὰ δὲν εἴχεν ἀγαπήσῃ ἀκόμη. «Οταν φθάσῃ κανεὶς στὰ ἔβδομήντα καὶ είναι ἡ φαντάζεται πῶς εἴναι ἀκόμη σφρίγηλός, ζητεῖ νὰ ἔγελάσῃ τὸ βάρος τῶν ἔβδομήντα του αὐτῶν ἐτῶν με ὡραία ἀνθισμένα μικρὰ μάγουλα ἀγλαῶν παρθένων καὶ μὲ δραία ἔπελεκα παρθένικα μαλλιά κορασίδων γαύρων. Καὶ ἀγαπᾷ τότε. Καὶ μὲ οἰστρον μάλιστα καὶ μὲ παραφορὰς καὶ φλόγα... .

Βομβαρδισμός του τευχικού στρατού της Χίου υπό της «Μακεδονίας» — Φωτογρ. Γαζιάδη

Η Φύσις τὴν ἀνοιξιν πάντοτε δινειρεύεται. Καὶ ὁ χειμῶνας δὲν εἶναι παρὰ μία σοβαρὰ μόνον προετοιμασία γιὰ τὴν ἀνοιξιν. Γι' αὐτὸν ὑπάρχει καὶ γι' αὐτὸν ζῇ ὡς θεομός τις φυσικὸς αἰώνιος. Φύσις καὶ ὁ Ἀλῆς, καὶ δὴ ἀγρία, ἔστρεφεν ἐαυτὸν πρὸς τὰ δύσιστα, πρὸς τὰ γηάτα, φανταζόμενος ὅτι ξανανηδώνει πάλιν. Κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον ἀνέτρεχεν εἰς χρόνια περασμένα. Πράγματι διμως ἔπαιρνε τὸ χρόνια αὐτά, σὰν ὑπερφυσικός τις ἔξωτικὸς Κυρίαρχος, ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ μὲ θυμὸν τὰ ἔσερνε πρὸς τὰ ἐμπρός λεόντειον καὶ ἥγαπα τότε τρομερώτατος, διπὼς δὲν ἀγάπτησε ποτὲ κανένας ἀκόμη τύραννος εἰς τὸν κόσμον.

Μόνον ἐκείνος δοτις γνωρίζει ποίας καὶ πόσας φραδμακερότητας δύναται νὰ ἐκθέψῃ δ. Φανατισμός μέσα εἰς Τουρκαλβανικήν δεσποτικήν ψυχήν, αὐτὸς καὶ μόνον δύναται νὰ φαντασθῇ τί νίκην καὶ τί θρίαμβον ἔρωτικὸν κατήγαγε μία γυναικα, καὶ μάλιστα Ἐλληνίς, δταν

μέσα εἰς τὸ ἕδιο τὸ σεραῖ τοῦ Ἀλῆ ἕδρουν ὄλικον εὐκτήριον Χριστιανικὸν καὶ ήκουεν εἰς τὴν ωραίαν γλῶσσαν της τὸν Θεὸν τῶν Πατέρων της ὑμνούμενον.

Ἐγὼ φρονῶ ὅτι μία τοιαύη δόξα τοῦ Σταυροῦ ἴσοφαρίζει πρὸς ἓνα ἐκ τῶν δόχαριν ἔκεινων θριάμβων τοῦ Χριστιανισμοῦ τῶν πρώτων Χριστιανιῶν. αἰώνων. Ψυχαί, δπως τοῦ Ἀλῆ, εἶναι ψυχαὶ συνολικαί. Συγκεντρώνουν τὸν δύκον χιλιάδων διμογενῶν των καὶ διμοθρήσκων. Καὶ δταν νικᾶ τις ἓνα ἔξ αὐτῶν, νικᾶ χιλιάδας, μυριάδας. Ο ἔρως τοιούτων δνοφερῶν τεράτων ἀφοκλίζει κάθε φανατισμὸν καὶ μίσος. Καὶ φαντασθῆτε τὰ θέλγητρα, μὲ τὰ δποῖα περιεβάλλετο ἡ γυναικα αὐτή, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὰ ἔστω καὶ προσωρινὰ αὐτὰ θαύματα τῆς ἔξημερώσεως, τὰ τόσον γεμάτα ἀπὸ πραότητα καὶ γλυκυτητα καὶ φῶς.

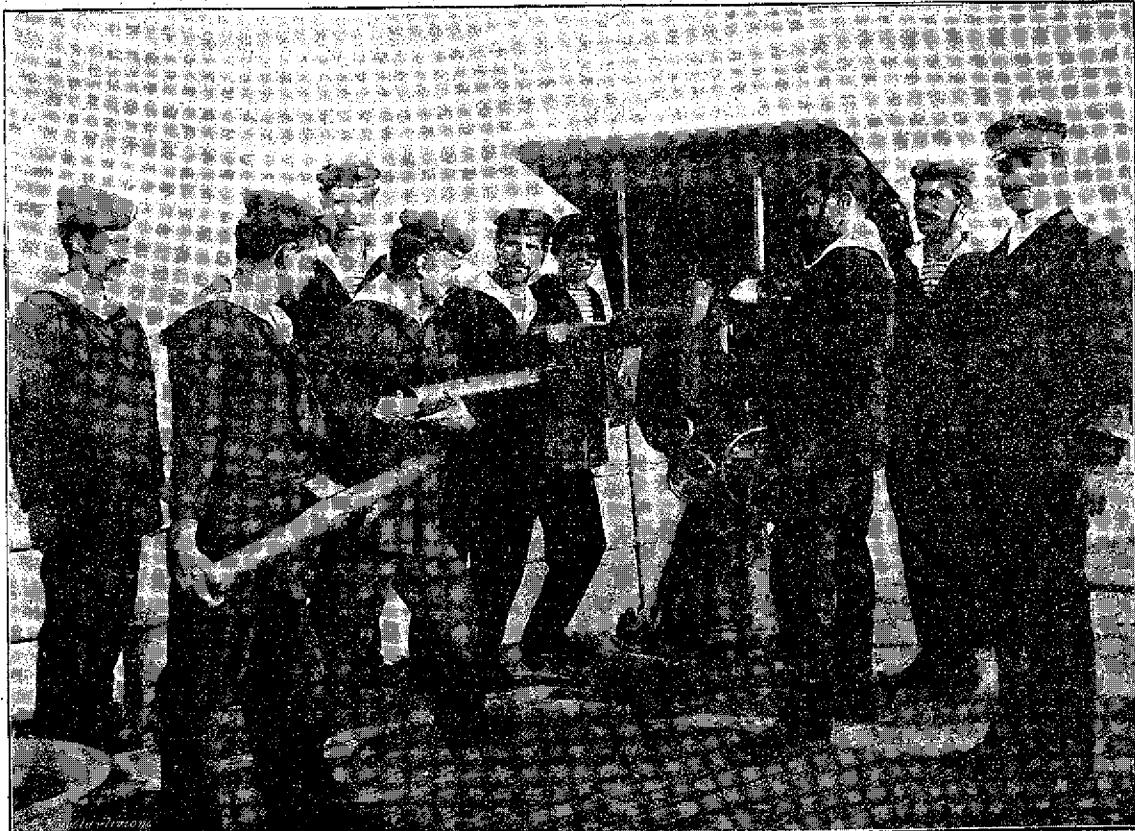
Ἡ Βασιλικὴ ἥτον, ἀπλούστατα, μία θηριοδα-

μάστοια. Ἔνωπιον τῶν αἰμοχρόδων δφθαλμῶν τῶν ὑαινῶν καὶ τῶν φωτοβόλων τῶν λεόντων καὶ τῶν αἱμοδιψῶν τῶν τίγρεων, ἔνα θῆραν ἔρασμιον, κομφόν, εὔστροφον, ταχὺ, ἔχον εἰς τὸ βλέμμα του λανθάνουσαν δλην τὴν περιπάθειαν ἐφωμένης καὶ δλην τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς φύσεως. Ζώστες καὶ ἀνοργάνου, ἔνα τοιούτο θῆλυ παρετηρήθη πάντοτε ὅτι ἀσκεὶ οποιαν μαγγανείαν ἀπροσμάχιτον. Ζουλίζει τοὺς δνυχας, ἀποκρύπτει τοὺς δδόντας, ἀπαλύνει τὸ βλέμμα, γλυκαίνει τὰς κινήσεις, μαλακώνει τὸ ἥθος, καὶ ἡ γυνή, καὶ τὸ θῆραν, πυρίαρχον τότε καὶ ἐπιβλητικόν, μὲ τὸ μαστίγιον εἰς τὴν χειρα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔρωτα εἰς τὰ μάτια, θριαμβεύει!

Τοιαύτη ἀπέναντι τοῦ Ἀλῆ ἥτον ἡ Βασιλική. Ἐνα ἀπὸ τὰ αἰώνια αντὰ θήλεα, πρὸ τῶν δποίων ὑποτάσσεται κάθες ἰσχυρός, κάθες τυραννικὸν θηρίον τῶν αἰώνων, ἔστω καὶ ἀν λέγεται Ἀλῆς ἀκόμη.

Ἐνώπιον κάθε φυσικῆς, δχι τεχνητῆς, ἐκλεπτυγθείσης ἀπὸ τὸν πολιτισμόν, δντότητος, εἴτε αὕτη εἶναι ἀγριανθρωπος, εἴτε θηρίον τῶν δυνάμων, ἡ αἰρετιδία ἐμφάνισις κάθε δπερτέρας τάξεως ἀνθρώπου, Ἱσχυροῦ ἢ Ωραίου ἢ Μεγαλαφυοῦς ἢ Ἐναρέτου, παράγει πάντοτε είδος τι καταπλήξεως καὶ θάμβους. Υποτάσσει πολλάκις τὸν θεώμενον δλόληπρον, ἀκόμη καὶ ἀν εἶναι νινα, ἀκόμη καὶ ἀν εἶναι πάντηρο.

Ἄλλη ἡ Ωραίότης τὴν μεταφυσικὴν αὐτὴν

Ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ». Προετοιμασία τῶν πυροβόλων πρὸς φύσαῃ εἰς τὸ Δεδεαγάτες — Φωτογρ. Γαζιάδη

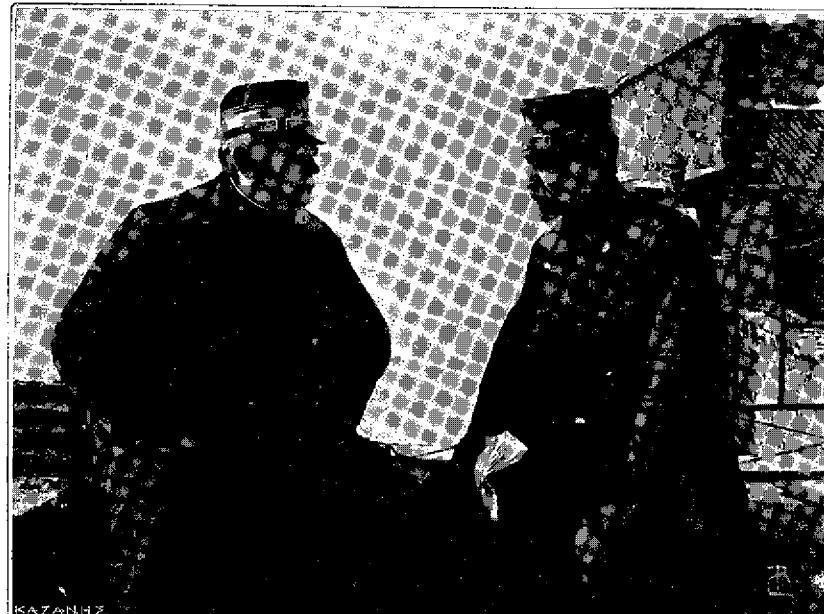

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΖΑΧΟΣ
Διοικητής Φλωρίνης

δύναμιν τῆς ὑποταγῆς κάθες ἀγρύπτητος ἔχει ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀνθρώπην δύναμιν. Τὴν τιμασσεύει σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Είναι εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτήν. Εἶναι μάννα ἐξ Οὐρανοῦ. Εἶναι δρόσος Ἀεριών ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ δύναμιν τῆς ὑποταγῆς, ὡς μέδη...

Λοιπόν, τί φυσικῶτερον, μέσα εἰς τὴν σφαγὴν ἔκεινην, καθ' ἓν, κατὰ τὸν Γάλλον συγγραφέα, ἐκ τῶν πρώτων εἶγε πέσῃ ὁ πατέρας τῆς Βασιλικῆς ὑπὲρ τὴν μάχαιραν τοῦ Ἀλῆ, τί φυσικῶτερον νὰ ἐμφανισθῇ αὐγῆς σὰν ἀστραπὴ μέσα εἰς τὸ χάος τῆς σκοτεινῆς ψυχῆς του ἡ γυναικα αὐτῆς καὶ νὰ ἀνατρέψῃ καὶ νὰ δαμάσῃ καὶ νὰ ὑποτεῖῃ μὲ τὴν αἴγλην τῆς καλλονῆς της τὸν Βεζύρην ὀλόκληρον;

Ο Πουκεβίλλ λέγει διτὶ ἵκετευσε τὸν τύραννον νὰ φεισθῇ τῆς ἄλλης οἰκογενείας της τούλαχιστον, καὶ ὁ Βεζύρης δὲ τρανός, καὶ ὁ Ἀλῆς δὲ ἀγριός δὲν φείδεται μόνον αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ πάνει ἀμέσως τὴν σφα-

Ο Ἀντιστράτηγος κ. Σακουντζάκης

Ο Μέραρχος κ. Καλλάρης
Φωτογρ. Ρωμαΐδη Τσάτης

γῆν. Νὰ τὸ ἐκ τῆς Εὐμορφιᾶς θάμβος καὶ ἡ κατάπληξις! Νὰ ἡ ἐπὶ τὸν θῆρα, τὸν μονιδὸν τὸν ἀγριόν, ἀπέραντος τοῦ Κάλλους γοητεία!

Ο Ἀλῆς γίνεται κτήτωρ τῆς Βασιλικῆς. Ἄλλοι οἱ Ρωμαΐδοι ἀλλοτέ ποτε, ἐὰν ὑπέταξαν τοὺς Ἑλληνας, ὑπετάγησαν δύως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν μεγαλοφυῖαν των—λέγει ὁ Οφάτιος. Καὶ δὲ Ἀλῆς τὴν ὑπέταξε μὲν σωματικῶς, ὑπετάγη καὶ αὐτὸς δύως ψυχικῶς ἀπὸ τὴν ὥραιαν αὐτὴν γόησσαν, ἐνώπιον τῆς δποίας, ἐὰν ἀνέξῃ δὲ Δαυίδ, θὰ ἐπεφώνει οὐνχὶ πλέον ὡς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ του, ἀλλὰ ὡς ἐνώπιον τῆς Καλλονῆς τοῦ ιδύμου, θὰ ἐπεφώνει: ὁ Καλλονή, ὁ Εδυμορφιά, ὡς θανατιστὰ τὰ ἔργα σου, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!

Όταν ἡ Μαγδαληνή, κυλιομένη λυσίκομος πρὸ τοῦ Ναζωραίου καὶ ἰκετεύουσα ἔνδακρος τὴν χάριν του καὶ θραύσουσα πρὸ τῶν ποδῶν του τὸ δπερ ἔφρες γεμάτον ἀπὸ μῆρα ἀλάβαστρον καὶ σκορπίουσα ὅλον, μὲ τὰ μῆρα ἐκεῖνα, ὅλον τὸ μῆρον τῆς θείας της ἀγάπης γύρῳ Του, περιτεχνοῦσα οὕτω μίαν θαυμαστὴν ἐμφάνισιν μὲ δλας αὐτῆς τὰς γοητείας, ὅταν, λέγω, ἐκέρδιε πλέον τὴν περιπλόθητον ἐκείνην ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ ἀγαπημένου της Θεοῦ συγχώρησιν, δὲν ἥτον, ὅχι! γοητευτικέρα τῆς Βασιλικῆς αὐτῆς, ὅταν, ἐνδεδυμένη μελανὴν ἀμφίσειν ἐπιτηδες, ἀναδεικνύουσαν ἐπὶ πλειότερον τὴν ὥραια-

τητά της, καὶ φέρουσα ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ της ἀνηρτημένον μέλανα σταυρὸν ἐπίσης, ἐνεφανίσμη μίαν ἡμέραν ἀφρω πρὸ τοῦ Λαζαρέντου καὶ Κυρίου της, θέλοντος νὰ τὴν ἔξισλαμίσῃ διὰ τῆς βίας, διὰ νὰ τοῦ εἴλῃ ἀφοβίος, σοβαρά, ἐπίσημος: «Ἄφεντη Βεζύρη, τὸ σῶμα μου μπορεῖς νὰ τὸ ἔξουσιάσῃς, τὴν ψυχὴν δύως, ὅχι! Αὐτὴ ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν τῶν πατέρων μου, εἰς αἰώνα. Καὶ μάθε διτὶ καμία ἀνθρωπίνη δύναμις, καμία, δὲν θὰ ἡμιπορέσῃ ποτὲ νὰ τοῦ τὴν ἀποσάσῃ».

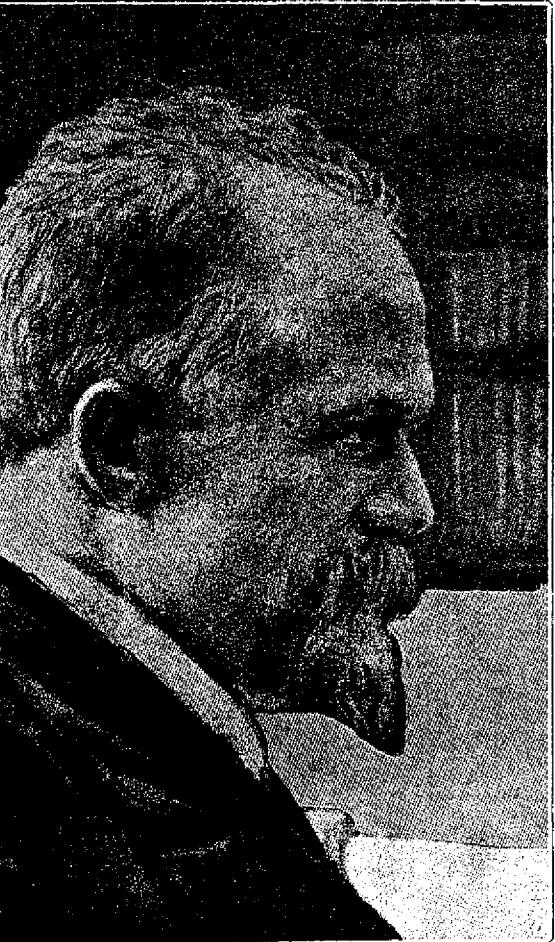
Όπως κάθε πολιορκία είναι πρῶτον τέχνη καὶ ἐπειτά ἴσχυς, πρῶτον ἔγελασμα, εὐστροφία, μηχανική, ἀπάτη, καὶ κατόπιν δύναμις, οὕτω καὶ ἡ πολιορκία κάθε γυναικός, ὅταν ζητεῖ νὰ ἀλώσῃ φρούρια ψυχῶν μυσάλωτα, δπως ἥτον ἡ πολιορκία της θείας ἐκείνης, τῆς μεθυστικῆς ἐκείνης γυναικείας δολιότητος τῆς Βασιλικῆς τοῦ Ἀλῆ-πασα.

Η καλλονὴ ἔχει ἐκ φύσεως, ἐμπνέει ἐξ ἐνοτίκτου εἰς τὸ θῆλυ τὰς γοητευτικὰς αὐτὰς παρουσιάσεις τῶν θελγήτων της. Ο Ἀλῆς τίποτε ἄλλο πλέον δὲν ἥθελε, διὰ νὰ ὑποταγῇ τελείως εἰς τὴν ὥραιαν αὐτῆς Ἡπείρου Φρύνην.

Τίποτε ἀλλο, διὰ νὰ τὴν ἀφήσῃ νὰ λατρεύῃ ἀδούλωτος, ἐλευθέρα τὸν Θεόν της.

***

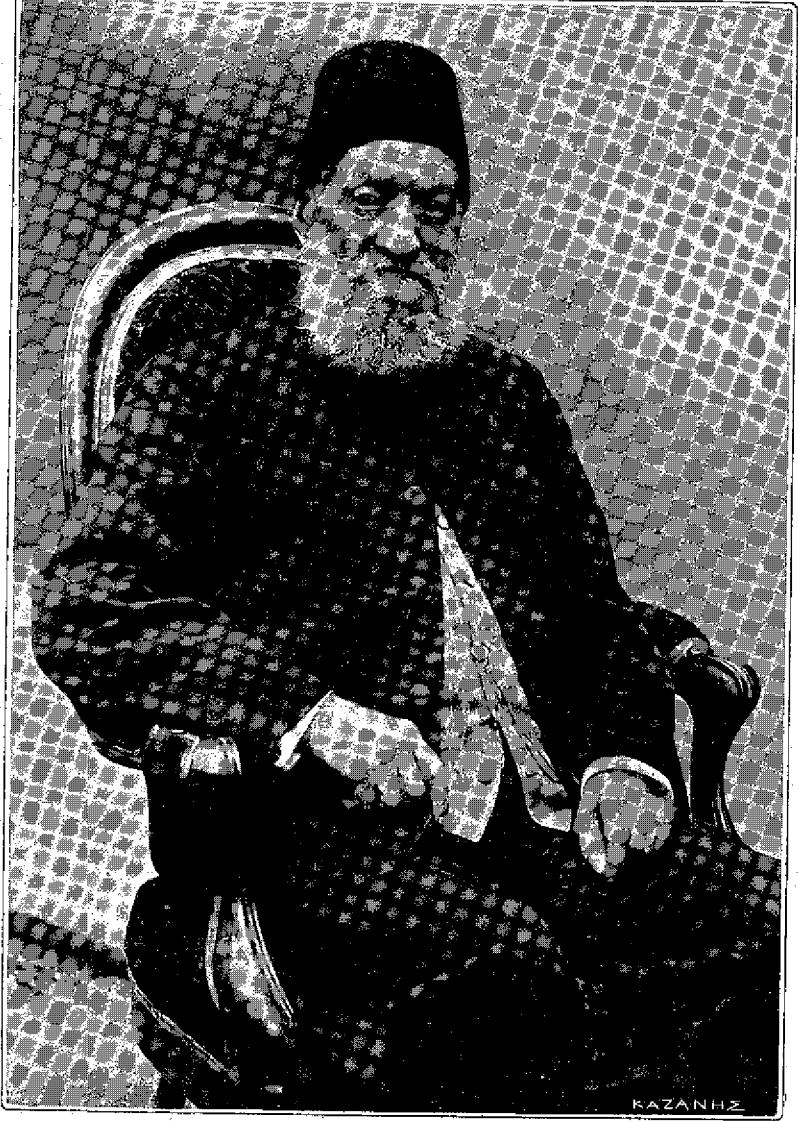
Η Βασιλικὴ ἡγαπάτο. Δὲν ἥγαπα. Η καλλονὴ θέλει Θρόνον, θέλει Μέλαθρα, θέλει Βασίλεια, διὰ νὰ ἀναδειχθῇ, διὰ νὰ λάμψῃ. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλῆ εὑρίσκει τὸν Θρόνον τοῦτον. Κάθε βασιλικὸν τῶν ἀξιώσεων της πλαίσιον. Ήτον ἡ αἰωνία γυναικα, εἰς τὰ ψυχικὰ βάθη τῆς δποίας, ὅταν δὲν ἀνάσσει δ. Εφως, ἀνάσσει ἡ Φιλοδοξία μὲ δλας τὰς μεγαλειότητας αὐτῆς. Εφως πρὸ τὸν Ἀλῆν-γέροντα, πρὸ τὸν Ἀλῆντύραντον τὸν Γένους της δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Ήτο δυνατὸν δύως νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γιγαντωθῇ μέσα της, ὑπὸ τοιστῆς στολισμένης ὥραιοτητος, δλη τῆς φιλοδοξίας ἡ μανία.

Ο νέος Πρόεδρος της Γαλλικῆς Δημοκρατίας κ. Ραυμόνδος Πουανκάρε

Ἐνρρεθεῖσα πρὸ τοῦ διλήμματος: ή νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν ἀπαγωγέα της καὶ νὰ βασιλεύσῃ, ή ν' ἀποθάνῃ φρονεύουσα ἀδοξος κ' ἐν συντριβῇ τὸ κάλλος της, προύτιμης τὸ πρῶτον. Τὴν εἴλην σε τὴν ὥραιαν πεταλούδαν πρὸς τὴν ζωὴν καὶ πρὸς τὸ φῶς, τὸ ἔγεμονικὸν σεράπι τοῦ Πασόα. Όταν δὲν ἔχως εἰς τὴν γυναικα είναι Ισχυρός η ὅταν ἡ φιλοδοξία είναι Ισχυρός, ἀπορροφᾷ κάθε ἄλλο αἰσθημα. Η ἐκείνος πνίγει αὐτὴν ἡ αὐτὴ ἐκείνην.

Πρὸ μιᾶς λευκῆς γενειάδος εὐρρεθεῖσα ἡ Βασιλικὴ, τί φυσικῶτερον νὰ μὴν αἰσθανθῇ δι' αὐτὴν κανένα ἀπολύτως ἔφωτα; Χιλίας Θρησκείας θὰ μετήλασσεν εἰς μίαν καὶ μόνην στιγμήν, ἀν τὸν ἥγαπα. Άλλα τὰ παράδοξα αὐτὰ ὅντα, που λέγονται γυναικεις, ἀρκεῖ μία μόνη ὥρα εἰς τὸν βίον των, ὥρα ἀπὸ ἐκείνας ποῦ ἐγκλείσου μέσα

Ο ΠΡΩΤΗΝ Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ ΚΙΑΜΗΛ ΠΑΣΑΣ

των μίαν ιδιαιτέρων αποψιν, ένα ξεαιρετικόν κύκλον της Ζωῆς, διὰ νὰ λάβουν ἐντελῶς διαφορετικήν κατεύθυνσιν ἑκείνης δι' ἣν ἐκ φύσεως προωρίσθησαν. Τότε παίρνουν διὰ λέγεται παρὸ αὐταῖς «ἀπόφασις». Υπὸ τὴν βίαν ἢ ὑπὸ τὴν ἀνάγκην εὑρίσκομεναι, «παίρνουν τὴν ἀπόφασιν» αὐτὴν σὰν ἡρωΐδες ἢ σὰν θύματα, ἀφοῦ πρῶτον προοπλισθῶν καθ' ὅλων τῶν ἔρωτικῶν γοητειῶν, καθ' ὅλων τῶν ἄλλων, ἐκτὸς τῆς δι' ἣν ἐπῆραν τὴν ἀπόφασιν, ήδονικῶν ἔλξεων τοῦ κόσμου.

Λέοντα ἐντὸς κλωβοῦ ἔτρεφε εἰς τὸ σεράτι τῶν Λιθαιριτῶν. Πάρδαλιν ἐντὸς κλωβοῦ ἔτρεφεν εἰς τὸ σεράτι τῶν Ιωαννίνων. Ἐπὶ δέρματος λέοντος ἐκάθητο. Καὶ λέοντα μὲ τοὺς λεοντιδεῖς περὶ αὐτὸν εἶχεν ὡς σύμβολον τῆς δυνάμεως του ὑπέροπλον: Κατὰ τῆς λεοντείου, λοι-

“Η Βασιλική, εὐροῦσα ἐνώπιόν της· ἔνα Τύρωνον, ἀλλὰ καὶ ἔνα γέροντα, ἔνα γέροντα, ἀλλὰ καὶ ἔνα Τύρωνον, ἀπεφάσισε, διὰ νὰ διαιωνίσῃ τὴν καλλονήν της ὡς θρῦλον εἰς δλους τὸν αἰλῶνας καὶ διὰ νὰ δεῖξῃ τὴν βασιλικότητα τῆς φιλοδοξίας της, ἦν ἔχει πάντοτε μία σὰν τὴν δική της εδμοφριά, ἀπεφάσισε ν' ἀφίσῃ ἔσυτὴν ν' ἀγαπηθῇ, χωρὶς νὰ ἀγαπήσῃ, χωρὶς ν' ἀγαπᾷ, νὰ λατρεύῃ μετὰ τῆς γλυκυτέρας προστατευτικότητος μητρὸς ἢ κόρης τὸν Αὐθέντην της. Καὶ ἀκόμη, μόνη αὐτὴ ἔξι δλῶν τῶν χριστιανῶν γυναικῶν τούς «Βασιλείου» του, νὰ γείνῃ, ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ ἔρωτός του αὐτοῦ, νόμιμός του σύζυγος. Ο θριαμβός της οὕτω ὑπῆρξε τέλειος. — Τί ἀλλο, Κύριοι, παρὰ τῆς Εὐμορφιᾶς της θρίαμβος;

***

Οι ἄλλοι τῆς Εὐμορφιᾶς αὐτῆς ἐπὶ τοῦ τύρεως αὐτοῦ, δστις εἶχε φύσει μέσα του δλῆς τῆς Ἀνατολικῆς μεγαλοπρεπείας τὸ δαμιόνιον, δστις Βεζύρης ἐλέγετο, Αὐθέντης ἐλέγετο, “Ψυγλότατος ἐλέγετο, Βασιλεὺς ἐλέγετο, διάδοχος τοῦ Πύρρου ἐλέγετο, Ντερβετάντ-Ναζήρος ἐλέγετο, Ρουμιελῆ-Βαλεσσῆ ἐλέγετο, μὲ δύο λέξεις τρομερός: Βεζύρο-Ἀλῆ-πασας,

οἱ ἄλλοι, λέγομεν, τῆς Εὐμορφιᾶς αὐτῆς ὁρογνοι, πλέον ἔξεισισθμενοι ὃ εἰς μετὰ τὸν ὄλλον πυκνοῖ, ἀμρόσι, ὑπέροχοι, ποικίλοι, δύναμις εἰς τὴν ιστορίαν τοῦ Ἀλῆ καὶ αἴγλη εἰς τὴν ιστορίαν τῆς Φυλῆς μας.

Λέοντα ἐντὸς κλωβοῦ ἔτρεφε εἰς τὸ σεράτι τῶν Λιθαιριτῶν. Πάρδαλιν ἐντὸς κλωβοῦ ἔτρεφεν εἰς τὸ σεράτι τῶν Ιωαννίνων. Ἐπὶ δέρματος λέοντος ἐκάθητο. Καὶ λέοντα μὲ τοὺς λεοντιδεῖς περὶ αὐτὸν εἶχεν ὡς σύμβολον τῆς δυνάμεως του ὑπέροπλον: Κατὰ τῆς λεοντείου, λοι-

πόν, αὐτῆς ἴσχυος στρώνεται ἔνας Λαὸς δλόκηρος καὶ ἄδει:

*Βασιλικὴ προστάτει: Βεζύρη Ἀλῆ-πασα,
βάλε φωτιά στὰ τόπια, κάψε τὰ Γιάννενα.*

Τὸ πρόσταγμα αὐτὸν είναι τῆς Καλλονῆς της πρόσταγμα. Ο δρνις, δένων, δ τίγρις, δ πάνθηρος ὑποτάσσεται. Καὶ καλεῖ τὰ Γιάννενα. Καὶ τὰ καλεῖ ἀλ' ἀκρούν ζως δηρουν.

Σπουδαίως ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τῶν ιστορικῶν ὅτι ἡ Βασιλικὴ ἡτο δυνατόν ποτε νὰ ἐκφράσῃ τοιαύτην πρόσταγμα. Ο δρνις, δένων, δ τίγρις, δ πάνθηρος ὑποτάσσεται. Καὶ τοιηταὶ μόνον, γνωρίζουν τὴν γναῖκα. Καὶ αὐτοὶ μόνοι, τί δύναται νὰ κάμη ἔνα δῆλον, δταν βλέπῃ νὰ καταρρέῃ ἐκ μεμελίων ἡ ἴσχυς του, αἱ φιλοδοξίαι του, οἱ πόθοι του.

Ἡ Βασιλικὴ ὑπὲρ παντὸς καταδυναστευομένου Ἐλληνος ὁδύνετο καὶ ἔπασχε καὶ ἤσκε δῆλην τὴν ἐπιφροὴν αὐτῆς, διὰ νὰ σώῃ δχι δλίγους ἀπὸ τοὺς δνυχας τοῦ Τυράννου καὶ Αὐθέντου της. ᩉ Βασιλικὴ ἀκόμη εἰργάζετο καὶ ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Ἰδεάς τούτε, συνεννοούμενη μετὰ τῶν κορυφαίων Ἐλλήνων, πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, τῆς ἐποχῆς ἑκείνης. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει καὶ διὰ ὑπὸ τὴν Ἐλληνίδα εἶχε ταφῇ ἡ φιλόδοξος γυνή, ἡ ὑψηλὴ σύζυγος καὶ εὐνοούμενή του Βεζύρο-Ἀλῆ-πασα.

Τὴν στιγμὴν ποῦ δ Ἀλῆς ἐκινδύνευε, πολιορκούμενος ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ, νὰ χάσῃ κάθε μεγαλεῖον καὶ νὰ συλληφθῇ ἀλιμάλωτος καὶ ν' ἀποκεφαλισθῇ ὡς φιλμαλῆς σὰν σκόλλος, ἡ Βασιλικὴ πλήσιον του ἔπαινε πλέον νὰ εἴναι ἡ Ἐλληνίς, ἡ φιλάνθρωπος, ἡ εὐγενής, ἡ Ἐδυνική. Τὸ τέλος της τὸ οἰντρὸν ἐμάντευε. Τὴν δόξαν φεύγουσαν, τὴν λάμψιν νεφουμένην, τὸν θαυμασμὸν οισυνόμενον.

Τὰ πάντα ἔχανεν. “Ο, τι ἐφιλοδόξησε νὰ γείνῃ καὶ κατώρθωσε — ἡ κραταιὰ γυναικα τοῦ Βεζύρη — κατέρρεε καὶ ἐλύτεο διὰ παντὸς σὰν δνειρον. Εἰς τοιαύτας στιγμὰς γίνεται τότε ἡ γυνὴ θηρίον. ”Αλλὰ ἀπὸ ἔνα τεράστιον ἔγδι δὲν είναι. Καὶ τότε, ἐκμανής σὰν λέαινα, ποῦ τῆς ἀρπάζουν ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τοὺς σκύμνους της, βοῷ δῶστε ἀλ' δλον τῆς νὰ ὀκουνοθῇ τὸ Γένος:

*Βεζύρη Ἀλῆ-πασα:
βάλε φωτιά στὰ τόπια, κάψε τὰ Γιάννενα.*

Δ

Εἰς τὴν ζωῆς σας θὰ ἔτυχε νὰ ἰδῆτε, οὐχὶ ἀπαξ βέβαια, εἰκόνας λαϊκᾶς — τοῦ δρόμου — πολυχρόμους, χτυπητάς, ἐντόνους, παροιστώσας πρεσβύτην λευκοπώγωνα, ἔχοντα τὰ φρύδια

Ο Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ ΣΕΦΚΕΤ ΠΑΣΑΣ

ἐνωμένα, τὸ μέτωπον εὐρύ, εἰς τὴν κεφαλὴν φέροντα ἰόχρουν μὲ παρυφάς χρυσοποιηλίτους σκούψφον, νὰ γέρνῃ τὸ κεφάλι στὰ γόνατα γυναικὸς ὥραιάς καὶ νὰ κοιμᾶται ἐκεῖ σὰν βρέφος ποῦ τὸ πῆρε γλυκὰ-γλυκὰ δὲ θνητος, οὗτερα ἀπὸ νανούρισμα τρυφερὸ καὶ ἡμερο, ή δὲ οὗτερα ἀπὸ γύδων καὶ διδυμῶν βαλάντωμα.

Τὴν εἰκόνα αὐτήν, τὴν βάνωσον ἐκ τεχνικῆς ἀπόψεως, τὴν ὑπέροχον ἔξ θηικῆς, πολλάκις θὰ εἴδατε βεβαίως. Καὶ θὰ τὴν ἐμαντεύσατε. Εἶναι ή Βασιλικὴ ή γυναικικό. Καὶ εἶναι δὲ Βεζένδο-Αλῆ-πασας δὲ γέροντ. Καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν πραγ-ματικότητα ή εἰκών.

Ἐὰν τὸ σχέδιον δὲν ἔχῃ τὴν θεοπτείαν εἰκόνος Ραφαηλικῆς, ἐὰν οἱ τύποι, τῆς ζωγραφικῆς δὲν αἰρονται ἐν αὐτῇ εἰς τὸ ὑψος μιᾶς ὁραίας Τέχνης, ή οὐσίᾳ ὅμως ἔχει καὶ κρατεῖ μέσα της τὴν αἰώνιαν, τὴν μεγάλην ἀλήθειαν τοῦ κόσμου ὅτι: δὲν ὑπάρχει Περικλῆς, δὲν ὑπάρχει Μέγας Ἀλέξανδρος, δὲν ὑπάρχει Καίσαρ, δὲν ὑπάρχει Μέγας Ναπολέων, δὲν ὑπάρχει Ἀλῆ - πασας, δυνάστης ἢ αὐθέντης ἢ δεσπότης ἢ βασιλεὺς ἢ τύραννος, ποῦ νὰ μὴν ἔδοκιμασε ποτὲ τὴν ἕρασμίαν, τὴν γλυκεῖαν αὐτὴν ὑποταγήν στὸ Θῆλυν, ὑπὸ τὸν θελκτικὸν αὐτὸν τύπον τῆς ἀνάπτυσθεως μιᾶς κουρασμένης κεφαλῆς ἐπὶ τῶν γονάτων μιᾶς ὁραίας συλένγους ἢ ἐρωμένης.

Κατὰ τὰ τελευταῖα τοῦ ἔτη δὲ Ἀλῆς ἔπαισχε ἀπὸ ἀγρυπνίαν φθεράν. Καὶ τὸ δραστικότερον ναοκωτικὸν ἦτον ἀνίσχυρον νὰ τοῦ φέρῃ υπένον. Ἡ Ἱστορία, ἡ μικρολογοῦσα, λέγει διτὶ τύψεις συνειδήσεως καὶ ἔλεγχοι ἐβασάνιζαν τὴν τρομερὰν ψυχὴν του, μὴ δυναμένην νὰ ἡσυχάσῃ δῆθεν ἀπὸ τὴν πρὸ αὐτοῦ ἀπηγνῆ παρέλασιν αἴμοσταγῶν φασμάτων καὶ σκιῶν. Ἐγώ δὲν πιστεύω, ἐγὼ ἀποκούσω αὐτό.

Εἰς ἄνδρας δύποις δὲ Ἀλῆς, ἄνδρας δυνατούς,
ἀγοριάσιους, ἔχοντας τὴν ἐντιγματικὴν μόνον
συνέδησιν θηρίου, δεχομένους φυσικὰ καὶ ἄγρια

κάθε ἀπὸ τὸν κόσμο ἐντύπωσιν, κυριαρχικοὺς δὲ καὶ ὑπερηφάνους καὶ τρομεροὺς τὴν φρένα, δὲν ὑπάρχουν, δχ! ἔλεγχοι καὶ τύψεις. Συμβαίνει καὶ εἰς αὐτοὺς ὅτι συμβάνει εἰς κάθε ἰσχυρὸν ἄρρεν τοῦ ντουνιά: Ἡ παλινόστησις ἡ ποθητὴ ἀπὸ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐντασιν τῆς δράσεως εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν μαλακότητα μιᾶς γαλήνης θέας. Καὶ τὴν παλινόστησιν αὐτὴν — φυσικὴν ἀντίθεσιν εἰς μίαν θέσιν πολέμου καὶ μαχῶν — τί ἄλλο μπορεῖ νὰ τὴν προκαλέσῃ εἰς τὸν κόσμον ἰσχυρότερον παρὰ ὁραῖα γόνατα, παρὰ γλυκὰ χαμόγελα, παρὰ ὁραῖα μάτια, παρὰ γλυκὰ χαλδέματα, παρὰ τὰ βελούδινα καὶ θαυμαστὰ αὐτὰ προσκέφαλα, τὰ χαῦνα καὶ ἀναπαιτικά, τὰ πρόσις στιγμήν καὶ εἰς αὐτὸν ἀκόμη τὸν Θάνατον δυνάμενα νὰ σύρουν τὸν ἀναπαύσιμον, τὰ προσκέφαλα τὰ ἥδονικὰ οὐκέτισια, ποῦ λέγονται κόλποι γυναικὸς ὁραίας;

六

«... Διὰ τοὺς μπερούτεδες, αὐτοὶ δὲν ἦτον
μπερούτεδες, ἀλλ᾽ ἦτον ὁραῖες πύλες ἀπὸ τὴν
Ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Πέτρου ἀπὸ Ρώμην καὶ
τὰ κούρσευσαν οἱ Γάλλοι τὸν καὶ φόνον τοῦ Να-
πολέοντος, ὅπου δὲν ἀφῆσαν οὕτε Ἐκκλησία
οὐδὲ Μοναστῆρι ἀκούρσευτο, καὶ τὰ ἔξαγορά-
σαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους διὰ 1000 κολονάτα, ἀλλ᾽
ἥταν κούρση καὶ τὰ ἀγόρασαν τόσο, ἀξέχαν
πολὺ περισσότερο καὶ τὰ ἔφερον στὴν πατρίδα
διὰ νὰ τὸ ἀφιερώσουν τὸ ἔνα εἰς τὸν Ἀγ. Νικό-
λαον, ἀλλὰ δὲν ἥμπορῳ νὰ σου παραστήσω τί
ποδγμα ἦτον, καὶ τὸ ἀλλο τοὺς τὸ κράτησεν δ
Ἄλης καὶ τὸ ἔδωκε τῆς Βασιλικῆς νὰ τὸ κάμη
μπερούτε στὴν κάμαρά της, καὶ δὲν τοὺς τὸ
πλήρωσε. ...».

Αὐτὸς εἰν^ο δ σατράπης. Κι^ο αὐτὸς δ ἐραστῆς.
Ο σατράπης ποῦ δὲν πληρώνει καὶ μρπάζει.
Καὶ δ ἐραστῆς ποῦ ξέρει νὰ ἀγαπᾷ παῖ νὰ κα-
οῖη. ^οΑμφιβάλλω ἀν δ Λουδοβίκος 14^ο, δ
ἀδυνάκριτος αὐτὸς καλλιτέχνης τοῦ ἔρωτος καὶ
τῆς ἡδυπαθείας, ἀμφιβάλλω ἀν θὰ ξέφραζε
πρὸς τὴν Δελαβαλλίερ ἐρασμιώτερον τὸν ἔρωτά
του ἀπ^ο δ, τι τὸν ξέφρασε μὲ τὸ ως ἀνω δῶρον
του πρὸς τὴν Βασιλικήν του δ ^οἈλῆ-πασας.
Εἶναι ή ἐπαγωγότερα ἐκδήλωσις τοῦ ἔρωτος
χωτή: δ, τι ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν καὶ εἰς τὴν λα-
τοείαν του νὰ καρύζεις ο αὐτὴν ποῦ λαχταρᾶς
αι στὴν ἀγάπη της.

Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῆς σκέψεως τὸν ἔξο-
γον τί ἄλλο ἥδυνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς μιὰ καρδιὰ
ἢ ἄν τοῦ Ἀλῆ παρὰ δὲ ζῷος; Καὶ ποιὰ ἄλλη
θελκτικωτέος τύχη ἥδυνατο νὰ ἀναμένῃ ἔνα
παρόστεμένο παραπέτασμα Ὡραίας Πύλης ἀπὸ
κείνην, διὸ ἦν τὸ προώτοισεν ἡ καλεισθησία τοῦ

ἀγρίου ἀντοῦ: νὰ γείνῃ πάραπέτασμα τοῦ ἔρω-
τικοῦ θαλάμου τῆς ἀγάπης του;

Διὰ τὸν Ἀλῆν, τὴν ἐποχὴν αὐτῆν, ποῦ πάλεται δῆλος ἀπὸ ἔωστα ἄγονον, ποῦ ἀγωνίζεται ἡ σιδηρᾶ, ἡ ἀκόμη κατάγεοντα πρόδες τὸ καταφέον· παρθελυμένο σῶμα του, διὰ τὸν Ἀλῆν δὲν ὑπάρχει θρησκεία ἀλλή εἰς τὸν κόσμον παρὰ δὲ ἔρως. Ποῖα καὶ πόσα δῶρα, ποῖα καὶ πόσα σεβάσματα εὐγενέστατα, τοιαῦτα, ὥστε νὰ τὰ ζητάειν ἀκόμη καὶ ἐραστὴς τροβαδοῦρος τοῦ Μεσαίωνος, ἀκόμη καὶ σταυροφόρος μεσαιωνικὸς ἵπποτης, δὲν προσέφερε πρὸς τὴν γυναικα αὐτῆν, ἵστις εἶχε μεταβάλῃ εἰς ἀδαιμαντωρυχεῖα τοὺς ψαλάμους της, καὶ πρὸς ἣν ἡ μεγαλοπρέπειά του ὑπενθύμιζε τὰς βασιλικωτέρας μεγαλοπρεπείας τοῦ καιροῦ του;

„Απὸ τὸν Ἀγιον Πέτρον εἰς τὸν Ἀγιον . . .
Ἐρωτᾷ τοῦ Ἀλῆ! Ὑπάρχει τόση καλλιτεχνικὴ διαισθησίς εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην, ὅστε ν' ἀμφιβάλλεις ἂν δὲ μέγας οὗτος Τρυφερός — δὲ τώρα τρυφερός—εἶναι αὐτὸς ποὺ πίσω ἀπ' τὸ καρέσι του ἔβλεπε χαριμόσυνος τὸν ἀποκεφαλισμὸν χιλιάδων θηριών του.

Εἰς ἔνα Ἀλῆ-πασαν μόνον, φρονῶ διτὶ μπο-
ρεῖ κανεὶς νὰ θαυμάσῃ τὴν τερασίαν μεταμορ-
φωτικῆν δύναμιν τοῦ Ἡρωτοῦ. Μέχρι θανάτου
ἀγαπᾷ δὲ αἰμοβόρος οὗτος. "Οταν, πολιορκού-
μενος καὶ πυροβολούμενος καὶ ἐκπνέων καὶ
σφαδάζων εἰς κάποιο ἀπ' τὰ κελλιὰ τοῦ ἐν τῇ
νήσῳ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων ναοῦ τοῦ
Ἄγ. Παντελεήμονος, διέτασσε τὸν Θανάσην Βάγια
νὰ σκοτώῃ τὴν εἰς τὸ διπλανὸν δωμάτιον κατα-
ψυγούσσαν ἐρωμένην τον, ἣτον ἐραστής μέχρου
θανάτου, ισχυρός ὡς δὲ Θάνατος, καὶ τὴν στιγ-
μὴν ἀκόμη ἐξείνην θέλων καὶ ποθῶν μαζί μὲ-
την ζωὴν ἐκείνης νὰ σβύσῃ καὶ δὲ ἔρως του
ἐκ τοῦ κόσμου.

三

Αφοῦ, μετὰ τρεῖς χιλιάδας ἔτη, ἐπανῆλθε
μίαν ἀδόμη φορᾶν εἰς τὴν ξωήν ὁ θρῦλος τοῦ
Ἡρακλέους κατακειμένου εἰς τοὺς πόδας τῆς
Οὐρανῆς του, δὲν ἦτο δυνατὸν ἡ νὰ ἐπανέλθῃ
καὶ ὁ ὥρατος ἐκεῖνος τοῦ Ἀπουγῆλου μῆνος
περὶ Ψυχῆς καὶ Ἔσωτος. Καὶ νὰ ἐπανέλθῃ, μέσα
εἰς τὴν θείαν περιπάθειαν αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν τρα-
γικωτέραν αὐτοῦ ἀποψιν.

Ἡ Βασιλική, θνήσκοντος ἐκείνου, δὲν «προστάζει». Ἀποκεφαλισθέντος, ἀφοῦ ἐπέδειξε πρὸς αὐτὸν τὴν πείσμονα ἐκείνην πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, τὴν μέχρι τάφου πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν, ἥν πολλάκις ἡ ἀκατανόητος τῷ θήλεος ἰδιοτροπία ἐπιδεικνύει πρὸς τοιούτους ἀνικάνους μέν, ὅλη ἀναπτύσσοντας παιωνώδως γέροντας, ὅτε ἡ τιμῆ

παρ' ὅλας τὰς προσταγὰς τῆς Φύσεως πόδες ἴκανοποίησιν ἐνὸς δρμαινομένους ὡς τῆς Βασιλικῆς δργανισμοῦ, λαμβάνει τὴν ἰδαινωτέραν αὐτῆς ἀποφιν — ἀποκεφαλισθέντος, λέγω, ἐκπίπτει καὶ καταροδέει καὶ συντρίβεται.

Οδηγεῖται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖθεν εἰς τὴν Προύσσαν. Καταδικασμένης, τῆς διδεται χώρις ἀπὸ τὸν Σουλτάνον Μαχμούτ. Καὶ φεύγει διὰ τὰ Τρίκαλα. Ἐκεῖθεν ἔχεται εἰς τὸ Ναύπλιον, πάντοτε ὡς Ὁδωμανίς ἐνδεδυμένη, σύρουσα οὕτω πάντοτε δπιοθέν της ᾧ φωτεινὸν δλόκον, μὲ τὸ μπουρνούζι καὶ τὸ σαλβάρι καὶ τὸ φρετζέ καὶ τὸ γιασιμάκι, τὴν τρυφερὰν ἀνάμνησιν ἔκεινου ποὺ τόσον τὴν ἄγαπησε.

Αλλ' είναι ή 'Ελληνίς τὸ αἰσθήμα ἀκόμη. Καὶ είναι ή ὡραία ἀκόμη ή θαυμάστη, διατηροῦσα ἀνάεφα ὅλα τῆς παλαιᾶς της ὥμορφιᾶς τὰ ἔγχη. Ἐδῶ, εἰς τὸ Ναύπλιον, συναντᾷ τὸν Κυβερνήτην. Τοῦ διμιεῖ περὶ θησαυρῶν κρυμμένων τοῦ 'Αλῆ. Τοῦ διμιεῖ περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς Πατρίδος της. Περὶ ἀποκαλύψεως τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. Καὶ πλέκει περὶ αὐτὴν οὕτω τὸν ἀράχγινον ἐκείνον ρωμανικὸν ἵστον, τὸν διοικούντος μόνον μία ἀδάνατη ὥμορφιὰ δύτως αὐτῆς γνωρίζει γὰ πλέκη εἰς τὸν κόσμον.

“Οταν ή γυναικά χάσῃ διὰ παντός πλέον τὸ
δύνειον, διὰ τὸ δύποιον ἔχεισε — καὶ ή Βασιλικὴ
μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ ἔχασε τὰ πάντα — ή
γυναικά αὐτή, ἐὰν δὲν τὴν εὐνοίην ή τύχην
νοῶ ἀποθάνῃ ἀμέσως, γίνεται σκιά, σύντοπία, χέ-
μαιρα, δέρας, πλάνης τοῦ κόσμου ἀργαλέα, τὰ
βήματά της τὰ κουρασμένα σύφουσα εἰς τὰ λι-
θόστοιωτα τῶν πόλεων σᾶν φάντασμα.

“Η δόξα ἔχαμθι... Τὰ δέδοφια τῆς ἀπέθαναν
... ‘Ο Αὐθέντης ἔσβυσε...’ Η δυστυχία ἐπλά-
κωσε... Κάτι μόνον λείφαντα τῶν παλαιῶν
βασιλιῶν τῆς κόσμου ἔμειναν, ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ
γνωρίζει νὰ ἐπινοῇ ἡ ‘Ανατολικὴ μόνον φαν-
τασία, γεμάτη ἀπὸ χρυσᾶ σειρήτια καὶ μαρ-
γαριτάρια καὶ διαμάντια, αὐτὸ μόνον τῆς ἔμει-
ναν τῆς δύστυχης, διὰ νὰ ζήσῃ ἐπειτα δπως
ἔζησε...”

Οινόφρολυς κατήντησε. Καὶ πρόωρον γῆρας τὴν κατέλαβεν. Ἡ ποτὲ βασίλισσα τῆς καλλονῆς αὐτὴ καθ' ὅλον τὸ «Βασίλειον» τοῦ Ἀλῆ ἔβλεπε νὰ διατηκοῦται τὸ ἔξαλισον πρόσωπόν της ἐκ συτόνων. Νὰ μαρώνεται καθημεσούσις ὁποὶ τῶν

ουτιδων. Να μαρσανεται κανιμερινως απο τον
ἄγριο βορητα του κόσμου, ποῦ κολακεύει και
άγαπη, μόνον δταν ευδαιμονή κανείς και βασι-
λεύ... Ετσι ἀπέθανε, συντετριμμένη και ἄδοξη,
η ισχυρὰ αὕτη καλλονή στὸ Μεσολόγγι, ἀφοῦ
ἀφῆσεν εἰς τοὺς αἰθέρας, ἄνω, τῆς Ἑλληνικῆς
Πατρίδος της τὸ ἔξαισιον εἰδος της νὰ πλανᾶται
τιμημένο και ἔνδοξο ἀπὸ δλους δσοι πιστεύουν

ἀκόμιη εἰς τὴν Γῆν αὐτήν ὅτι μόνη ἡ Εὑμορφιά ἔτο, εἶναι καὶ θά ἥναι ἡ μόνη ἀθάνατη, ἡ μόνη αἰώνια Βασιλίσσα τοῦ κόσμου.

Ε'

Οταν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλῆ, διατηροῦσσα τὴν καλλονήν της ἀκόμιη ἡ Βασιλική, εἰσῆλθε κάποτε ἐν ἡμέρᾳ ἑορταστικῇ εἰς τινα τοῦ Μεσολογγίου Ἐκκλησίαν, διὰ τὰ μεταλάβη, συνέβησαν τὰ ἔξης ἔκει ἀλλόκοτα, παντηγυρίζοντα διὰ μίαν ἔτι φρούριαν ὅτι ἡ Ωραιότης εἶναι ἡ μαγικωτέρα φάρδος, ἡ ἐκμαλιστικωτέρα δύναμις, ἡ ἀλχημικωτέρα εἰς ἐμφάνισιν καὶ ἀναπήδησιν θησαυροῦ διοκλήρου εἰκόνων καὶ αἰσθημάτων κάμινος.

Ολος δὲ κόσμος, μόλις τὴν εἶδε στὴν Ἐκκλησία, ἀνεβόθησε: ἡ Βασιλικὴ τὸ Ἀλῆ-πασα! Ἐκάθησεν, ἡγεμονικά ἀνέχουσα τὸν φρεγεῖς καὶ ἀστραποβολοῦσσα γύρῳ τῆς κάποιαν ἐν τῷ Οὐρανῶν ἀκτινοβόλιαν ἄγνωστον. Οἱ ιερεῖς μὲ τὸ Ἀχραντα Μυστήρια τότε — δηλαδὴ ἡ Θρησκεία, τὸ Κυανοῦν, τὸ Θεῖον, τὸ Υπεροκόσμιον — ἐβάδισε πρὸς τὴν ἐστεμένην μὲ τὸ περικαλλέστερον στέμμα

αὐτὴν μάγισσαν καὶ τὴν μετάλαβεν, ὑποψελίζων τὰς αὐγὰς τῆς Ἐκκλησίας τον.

Ολοι γύρῳ τῆς τότε ἐταράχθησαν. Ἀναβοήμιστικὴ διέδραμε τὴν Ἐκκλησίαν ὅλην διὰ τὸ τόλμημα. Ἀλλ᾽ ἡ εὐμορφιά, ἀλλ᾽ ἡ ἀκτινοβολία τῆς, τὰ θάμβη τῆς ἥσαν ἴσχυροτερα, κατασιγάσαντα μετ᾽ ὀλίγον καθεῖ ταραχὴν καὶ κάθε στόμα. Ἡ Θρησκεία, δὲ Θεός ἐκεῖ εἶχε προσφέρῃ τὸ ἀχραντόν τον αἷμα μετὰ θαυμασμοῦ, θαυμασμοῦ πλέον ἀνθρωπίνου, στὸ πλάσμα ἀντὸ τὸ σῶμαν μὲν τώρα, ἀλλ᾽ ἐκκίνησαν ὅλοτε τὴν ὑπερηφάνειάν Του, ποὺ τόσῳ τὸ ἔπλαστον ἐξαίσιον.

Ἐνας Ιππότης ὑπῆρξε τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲ Θεός, ὑποκλίνας μὲ τὴν ἐρασμιωτέραν πρὸς τὴν Ωραιότηταν ὑπόκλισιν. Πρὸς αὐτὴν ἐβάδισεν Ἄντος! Ὁ Αἰώνιος! Στὰ στήθη τοῦ ιερέως, ποὺ τὴν εἶδε, ἐγένετο ἔνστικον κινήσεως πρὸς τοὺς πόδας τῆς. Καὶ, ἀφοῦ τὴν ἐφύλησεν εἰς τὰ γελή τῆς μὲ τὸ θεῖον αἷμα του, ἔγω θὰ ἔλεγα ὅτι ἀνεβρόντησε τὸ φύλημα ἐκεῖνο πρὸς τὰ Οὐρανιά, "Ἄνω, ὁς ἡ θειοτέρα μυσταγωγία, ἡτις ἡδύνατο νὰ γείνη εἰς τὸ Κάλλος, πρὸς αἴνον καὶ τιμὴν καὶ δόξαν του.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

ΔΑΥΡΕΝΤΙΟΣ ΜΑΒΙΔΗΣ

Ἐνε καρακτηριστικὸν ὅτι οἱ ἀνθρώποι τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, πρόσθιμοι συνήθωσαν νὰ ἔξυμητον πᾶσαν « αιματολίτε » καλοῦ ἡ καὶ μετρίου καλλιτέχνου, καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν εἰς αὐτὴν δικαιώματα γενικοῦ νόμου, ἀπειλέωσαν ἐν τούτοις τὴν ἡμικότητα τοῦ Μαβίλη καὶ ἐστάθησαν ἔκτελητοι καὶ εὐλαβεῖς ἐμπρός εἰς τὸ ἐξαίσιον ἔργον τέχνης ποὺ ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ του, ἔργον τέχνης στηριγμένον μὲν δὲ ταῦτα τεάντα εἰς τὴν γνωστήν, τὴν παλαιάν ἡμικήν τῶν κοινῶν ἀνθρώπων! Μὲ τοῦτο λαμβάνουν τούλαχιστον τὴν καλωσύνην νὰ ἀναγνωρίσουν — καὶ ἀς τὸ σημειώσωμεν — ὅτι ἀν ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἐνστάτων τοῦ ὄργανου, τοῦ ποντικοῦ καὶ τοῦ σκύλλου εἶναι θαυμάσιαι πράξεις ἡμικῆς, ἔξιαν νὰ ἔξαρθοιν εἰς τὴν βιογραφίαν ἐνὸς καλλιτέχνου δὲ δοποῖς τὴν ἀνθρωπότηταν τὸν ιερότερον, ἀπὸ τὸ δόποιν οὐδέποτε θὰ κατορθωσιεν νὰ ἔξετάσωμεν τὰ σονέτα του χωρίστα, θὰ μᾶς ἀπασχολῇ δὲ δοσον οἱ στίχοι του, οἱ ωνθιμοί του, ἡ τεχνοτροπία του. Θὰ εἶνε ἔργον τέχνης.

Ολοι του ίη ἡμική κατάστασις είχεν ἐκδηλώθη εἰς μίαν ιστορικὴν μετριοφροσύνην, ποὺ βέβαια θὰ ἡνόχλησε πολλούς, ἡ δοποία δημιούργησε πάντας πρότερην μὲν δὲ τὸν ἀνθρωπόν τον διστάζοντα μηπως καταστρέψῃ τὴν ἀπόλυτὸν ὁραιότητα τῆς ἡμικῆς καὶ τῆς τέχνης. Η ἔξαρσις τοῦ « ἔγω » θεωρεῖται καλλιτεχνικὴ ἀρετὴ διὰ τὴν ἐποχήν μας, εἶνε δύμως ὀλήθεια ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν ἀρετὴν ὀφείλεται τὸ περισσό-

τερον ἀχρηστον ὑλικὸν τῆς τέχνης ἀπὸ τὸ δόποιν πάσχει δλος δ κόσμος. Καὶ δοσον ἀφορᾶ τὸν Μαβίλην, αὐτὸς τούλαχιστον, χάροις εἰς τὴν ὑπερβολὴν τῆς μετριοφροσύνης του, δὲν ἡμιπορεῖ νὰ κατηγορήσῃ δι τοῦ μᾶς ἐβάρυνε μὲ περιτὰ πρόγματα. "Εδωσε δεκαπέντε σονέτα, γιὰ τὰ δοποία μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ἐδίσταζεν. Ἡ ἐλλειψις τῆς τυραννικῆς μετριοφροσύνης, αὐτῆς μὲ τὴν δοποῖαν μᾶς ἐνοχλοῦσεν δι Μαβίλης, εἶνε συχνὰ ἔνας τρόπος νὰ γίνεσαι ἐπιβλαβῆς εἰς τοὺς ὅλους καὶ δὲς ἀνάγκη, ἀναζήτησις μεθόδου τὴν δοποῖαν ἡ φύσις του ἐχοειάζετο. Μέσα εἰς αὐτὴν ἐνδρήκε τὸν κόσμον του.

Τέτοιος ἀνθρωπος δὲν ἦτο περίεργον δι τοῦ έγησε μὲ τὸν Κάντιον. Δὲν ἦτο κάνημα ἀπλοῦν τοῦ χεριοῦ του εἰς μίαν βιβλιοθήκην ἡ συνάντησις του μὲ τὸν φιλόσοφον, ἀλλὰ ἀνάγκη, ἀναζήτησις μεθόδου τὴν δοποῖαν ἡ φύσις του ἐχοειάζετο. Μέσα εἰς αὐτὴν ἐνδρήκε τὸν κόσμον του. "Απὸ αὐτὴν ἐπήγασεν ἡ εὐτυχία του καὶ ἡ δυστυχία του μαζί, ἡ μεγάλη γαλήνη του, ἀλλὰ καὶ ἡ διαρκῆς ἀντισυγία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τρέμοντος μήπως παραβῇ τὸν ὑπέρτατον νόμον. Εἰς τὸ ἐλάχιστον κίνημά του τὸν βλέπομεν διευθυνόμενον ἀπὸ τὴν Καντιανὴν νομοθεσίαν. Ο ἀνθρωπος αὐτὸς πειθαρχοῦσε πραγματικῶς εἰς ἡμικόν νόμον ἀπόλυτον. "Επέβαλεν εἰς εαυτὸν τὸν νόμον, τοῦ παρεδόθη δλος καὶ δὲν τὸν παρήκουσε ποτέ. Εἶχε τὴν « ἡμικότητα », τὴν ἀγαθὴν θέλησιν νὰ ἐνεργῇ διηράμει τοῦ καθηκοντος καὶ δχι μόνον συμφώνως πρὸς τὸ καθηκον. Στρατιώτης πιστὸς καὶ ταπεινὸς αὐτῶν τῶν διαταγῶν τῆς λογικῆς, ἀπέκρουνε κάθε σχετικότητα εἰς τὴν ἡμικήν καὶ δὲν ἐδέχετο ὑποχωρήσιες. "Εξ οὗ τὸ ἔμφιον, διαρκῆς δισταγμός εἰς τὴν ζωήν του καὶ διὰ νὰ διμιήσωμεν καλύτερα, ἡ πολύκροτος μετριοφροσύνη του. "Το φανερὸν δι τοῦ ποιητοῦ τῶν Σονέτων, οἱ δισταγμοί του, οἱ φόβοι του, αἱ ἐπιφυλαξίεις του, ἡ ἡμική αὐτὴ φοβοποάθεια, ἡ μετριοφροσύνη του ἡ δοποία πολλάκις μᾶς ἀπήλπιζε διὰ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἀγγιότητά της, εἶχε τὰς πλέον ὑψηλὰς καὶ παθαράς πηγάδας. Τὸ δὲν αὐτὸς εἰς τὸ δοποῖον ἐλαμπεῖν δὲν ἔχει τὸν φόβον τῶν μικρῶν παιδιῶν διὰ τοὺς δράκοντας. Τὸ κοινὸν τὸν ἔμφασιν. "Εγείνε γνωστός. Τὰ σονέτα του, δυνάμει ωδώμορφας, ἔξεγερθέντα κατὰ τοῦ τυράννου τῆς μετριοφροσύνης ποὺ τὰ ἐβύθιζεν εἰς τὸ πλέον πυντόν ποντικούς σκότους τῆς ἀγνοίας, δπως δ Λευτής τὴν καλήν του προδειν, τὸν εἶχαν ἐκδικηθῆ. Τὸ ἀνθρώπινον ποιόν του, ἀλλη ἰδιοκτησία παλαιῶν κειμηλίων καταχωνιασμένη ἀπὸ τὸν μέγαν αὐτὸν φιλάργυρον, ἐδημεύθη. Τὸ πλήθος κατεῖχε πλέον καὶ τὸν ποιητὴν καὶ τὸν ἀνθρώπον, ἀν δχι μὲ τὴν γνῶσιν, τούλαχιστον μὲ τὴν πληροφορίαν. "Ο Μαβίλης δὲν ἦτο πλέον ψυχήν του δράκοντος νόμους, ἀπὸ τὴν δοποῖαν ἔξορθεσαι ἄμα, δὲν τηρήστης τὸν ἐλάχιστον ἔξ αὐτῶν. Εἶνε δὲ γνωστὸν δι τοῦ ποιητῆς εἶχε τοὺς δεκάτους καὶ τοὺς ἔξορθίστους του. Τὸ ἐλάχιστον λάθος ἀπέναντι του ἦτο ἔγκλημα, τὸ δοποῖον τιμωροῦσε διὰ τελειωτικῆς καὶ ἀξιοπρεποῦς ψυχρότητος, μὲ μίαν πλάκα τάφου. "Εκτὸς ἔταν συνέτρεχεν δι παραδίτης δρος, ἡ ἀγαθὴ θέλησις. Εάν ἐπειδή δι τὸ λάθος διεπράχθη ἀπὸ ἀγαθὴν θέλησιν, ἡ πολιτεία του ἀνοίγετο πάλιν καὶ δέδεχτο φριαμβευτικῶς τὸν ἔξορθιστον. "Εάν δχι, δ ἀνθρωπος ἔκεινος ἦτο πενθαμένος πλέον. "Ο Μαβίλης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δεχθῇ παράβασιν τοῦ ἀπολύτου νόμου. Δὲν τοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ

γικὸν κεφάλι του. "Απὸ τὴν δυστυχίαν αὐτὴν δι Μαβίλης ἀφηνιασμένος ζητεῖ διέξοδον. Καὶ διὰ μιᾶς φιλογισμένης πύλης, εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ηπείρου, φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμον.

Εἶχεν αἰσθανθῆ τὸν ἐαυτόν τον δρειλέπην τῆς κοινωνίας.

Τέτοιος ἀνθρωπος δὲν ἦτο περίεργον δι τοῦ έγησε μὲ τὸν Κάντιον. Δὲν ἦτο κάνημα ἀπλοῦν τοῦ χεριοῦ του εἰς μίαν βιβλιοθήκην ἡ συνάντησις του μὲ τὸν φιλόσοφον, ἀλλὰ ἀνάγκη, ἀναζήτησις μεθόδου τὴν δοποῖαν ἡ φύσις του ἐχοειάζετο. Μέσα εἰς αὐτὴν ἐνδρήκε τὸν κόσμον του. "Απὸ αὐτὴν ἐπήγασεν ἡ εὐτυχία του καὶ ἡ δυστυχία του μαζί, ἡ μεγάλη γαλήνη του, ἀλλὰ καὶ ἡ διαρκῆς ἀντισυγία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τρέμοντος μήπως παραβῇ τὸν ὑπέρτατον νόμον. Εἰς τὸ δέκαπέντε σονέτα της ζωῆς του, διατηροῦσεν δι τοῦ ποιητῆς περιφρέται ἀνήσυχος, δυστυχής, καταδιωκόμενος. Τὰ γαλανά του βλέμματα ἀπευθύνοντα τὴν γνωστήν βωβήν ικεσίαν νὰ μὴ διμιήσωμεν περὶ αὐτοῦ. "Άλλα εἶνε ἀργὰ πλέον διότι τὸ ποιητικὸν ἐπῆλθε. Δύο ἀντικείμενα πράγματα, ἡ ποιητική καὶ ἡ ἡμική, ἀνήσυχοντα δικαιωματικῶς εἰς τοὺς ὅλους, δὲν ἦτο δοποῖαν διὰ τὴν γνῶσιν, τούλαχιστον μὲ τὴν πληροφορίαν. "Ο Μαβίλης δὲν ἦτο πλέον δράκοντος νόμους, ἀπὸ τὴν δοποῖαν ἔξορθεσαι ἄμα, δὲν τηρήστης τὸν ἐλάχιστον τοῦ φυσιογνωμίαν, τὸ ἔξοχον ιερουργ-

επικοινωνῆς μὲ ἀνθρώπους ποὺ δὲν εἶχον ἐπίβαλει εἰς τὸν ἔαυτόν των Καντιανὸν νόμον. Ἀπόλυτος πάντοτε, ἔμελλε νὰ σφραγίσῃ μὲ τὸ αἷμα του τὴν ἀρχὴν ποὺ εἶχε νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ καμίαν σχετικότητα εἰς τὴν ἡθικήν. Κατατάσσεται εἰς τὸ Γαριβαλδινὸν σῶμα. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς ἀναγνωρίσεως ἡ ἀστυνομία τοῦ συλλαμβάνει τοὺς στρατιώτας, ποία διόψευσις! Ὁλίγη σχετικὴ ἡθικὴ θὰ τοῦ ἐπέβαλλε νὰ πολεμήσῃ ἄλλοι... Ἀλλὰ εἶχε δώσει «τὸν λόγον του», λέγων, διτὶ θὰ πολεμήσῃ ὡς Γαριβαλδινὸς καὶ ἐπροχώφησε.

Ἄδυνατον θὰ ἦτο νὰ ἀποφύγωμεν τὴν ἐπιμονὸν αὐτὴν ἀπασχόλησιν μὲ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τοῦ ποιητοῦ τῶν Σονέτων. Ποσῶς δὲν εἶνε περιττή. Διότι μᾶς φαίνεται διτὶ ἡ ἡθικὴ του εἶνε φυσιολογία τῆς ποιήσεως του. Ἡ ἰδιότης τῆς τέχνης εἶνε νὰ ἀναδημιουργῇ τὴν φύσιν κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἡθικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἔργασία δύμως εἶνε περίπλοκος καὶ συντελεῖται κατὰ διαφέροντας τρόπους... Πόσας πηγάς τῆς τέχνης δὲν ἔχομεν! Τὸ ὀφαῖον καὶ τὸ ἀσχημόν, ἔννοιαι ὀδηγούμεναι γιὰ ἔνα τεχνίτην, εἶνε διὰ τὸν ἄλλον: τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν. Διὰ τὸν ἄλλον: τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψευδές. Διὰ τὸν ἄλλον τὸν πρωτογενῆ εἶνε ἀπλούστατα: τὸ εὐχάριστον καὶ τὸ δυσάρεστον. Κάθε μία ἔκ τῶν ἔννοιῶν αὐτῶν εἶνε ἡ ἔξελιξ τῆς ἀλλης, καὶ ἡ διάκρισις μεταξὺ των εἶνε ἀδύνατος. Ἀλλοῦ ἐνεργοῦν χωριστά, ἄλλον συγχωνεύονται. Γενετικὰ αἰσθήματα, παθητικὰ αἰσθήματα, διανοητικὰ αἰσθήματα, εἰς τετλόν συμφρούμον, σχηματίζοντας αὐτοὺς τοὺς σκοτεινοὺς δρόους καὶ παράγοντα τὴν τέχνην. Διὰ τὸν Κερκυραϊον ποιητὴν ἡμπορεῖ νὰ λεχθῇ διτὶ εἶνε ἔνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συνεχώνευσαν τὸ ὀφαῖον καὶ τὸ ἀγαθὸν εἰς μίαν ἔννοιαν. Ἡ τέχνη διὰ τὸν Μαβίλην δὲν ὑπάρχει καθ' ἔαυτήν, δὲν ὑπάρχει δινάμει ἔαυτῆς, ἀλλὰ εἶνε μία μὲ τὴν ἡθικήν, μὲ τὴν ἡθικήν του τοῦλάχιστον. Ἐτοι τὴν εἰσάγει ὡς στοιχεῖον ὠραιότητος εἰς τὴν πολιτείαν του, διδηγῶντας την εἰς τὸν ἀτάραχον ἔκεινον κόσμον μὲ τὸ ἐρθουργικότερον κίνημα, διὰ νὰ τὸν λαμπρύνῃ καὶ νὰ τὸν κινηρνήσῃ καλύτερα. Ἀκούσατε αὐτοὺς τοὺς στίχους μὲ τοὺς δροίους δικαιολογεῖ καὶ καθορίζει τὴν λατρείαν του, πρὸς τὸν Πολυλάν, πρὸς τὸ ἀστρον τῆς ζωῆς του.

Στὴν κορφὴ τῆς ζωῆς, δύπον δοδίζει τῆς Λεφτεροΐδης ἀμόλευτος ἀγέρας καὶ σὰν ἥχος ἀθάνατης φλογέρας ἡ ποίηση, ἀηδόνι θεῖο, καλοκαρδίζει, ἀσκωσες διαμαγτένιο μετερίζει, καὶ στὴ μέση, δημοφιλῆς θῆμα καὶ τέρας,

ναὸ τῆς Μεγαλόψυχης Μητέρας ἔστησες ποὺ σὰν ἥλιος πορφυρίζει.

Ποτὲ στ' ἀραχνιασμένο βάραθρο, δύπον μέσ' τὴν μοῆχλα καὶ μέσ' τὴν φαρμακίλα δχλές κλωσσοῦν οἱ κάκητες τὸ ἀνθρώπου, ποτὲ δὲν ἐκατέβηκες καὶ ἐκῆλα

ἡ φωνή σου βροντὴ καὶ ἔκαιε σὰ φλόγα τοὺς πονηρούς — μά τους καλοὺς εἴλόγα.

Βλέπετε ἕδω πράγματα ἀνεξήγητα διὰ τὴν ποιητικὴν ἔλευθερίαν. Ἐπιμόνους, φανεράς, ἀγρίως τονισμένας ἡθικὰ πλίσιες. Ὁλόκληρον ἡθικήν. Καί, πρᾶγμα παραδόξον, τὴν παραδειγμένην κοινὴν τῶν ἀνθρώπων. Δὲν εἶχεν ἄλλην δι Πολυλάν διπό τὴν αὐτήν. Οὕτε καὶ δι Μαβίλης. Καὶ δ ἔνας καὶ δ ἄλλος γνωρίζουμεν πόσον φανατικῶς ἀπησχολήθησαν μὲ αὐτήν. Τὸ σονέττο αὐτό, νέον, εἶνε καὶ διὰ τοὺς δύο μία θαυμασία εἰς τὰς καλλιτεχνικότητας ἀπολογία τῆς ζωῆς των, τὴν δρόποιαν ἡγείησε νὰ γράψῃ δι Μαβίλης, ὅμνῶν τὸν διδάσκαλον καὶ συγχρόνως ἐκδιηγώνων μὲ ἐπιμονὴν τὴν μεγίστην ἀπασχόλησιν τῆς ὑπάρχεως του. Μὲ πόσην ἀφέλειαν καὶ ἀπλότητα διατυπώνει τὰς ἔννοιας «κακός» καὶ «καλός!» Ποτοὶ οἱ πονηροὶ κατὰ τῶν δροίων ἡστραπτεῖ δι Πολυλάν καὶ ποτοὶ οἱ καλοὶ ποὺ εὐλογοῦσε; Φεῦ! ἡ σχετικὴ καὶ μυριόμορφος ἡθικὴ τῆς ἐποχῆς μας, δὲν ἡμπορεῖ ποσῶς νὰ δρίσῃ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακούς. Ἀλλὰ δι Πολυλάν καὶ δι Μαβίλης, μὲ τὴν Καντιανὴν ἡθικὴν των, εἶχον καθαρός δρίσει τὰς δύο ἔννοιας. Μὲ τὴν ἐπίμονον αὐτὴν λατρείαν μιᾶς μεταφυσικῆς ἡθικῆς, ρόσον θαυμάσια ἐφροδομοθείσης, δι Μαβίλης συγχωνεύων τὸ Θραλόν πρὸς τὸ Ἀγαθὸν καὶ τὴν ζωὴν πρὸς τὴν τέχνην, ἐπροκάλεσεν ἀπὸ τὴν πολιτισμένην Ἐπαναστατὴν Λύραν τοὺς στανίους ἥχους ποὺ μᾶς ἔχουν γοητεύσει ἀπὸ δεκαπέντε ετῶν. Ἀνθρωπος τῆς ἰδιοκτησίας του αὐτηρούτητος, ὀρμονίας καὶ στανιότητος δὲν εἶνε παραδόξον διτὶ διὰ νὰ κλείῃ τὰ αἰσθήματα τὸν μικρὸν καὶ περιτεχνὸν αὐτὸν ναόν, τὸν ἐρμητικὸν κλειστὸν εἰς τὰς ἀδυναμίας καὶ τὰς ὀτασίας, τὸ σονέττο. Ωστὲν θέλων νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν ἔαυτόν του τὴν αἰώνιαν ὑποχρέωσιν τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τελείτητος, ἐπροτίμησε τὸ θαυμάσιον μαρτύριον ποὺ θὰ τοῦ ἔδιδον οἱ δεκατέσσαρες ἐνδεκατύλλαιροι καὶ ὑπῆρξεν δέξιος αὐτῆς τῆς χαρᾶς. Καμία ἄλλη μορφὴ δὲν τὸν παρέσυρε πλέον, διότι καμία δὲν θὰ τοῦ ἔδιδε τὸ στηγάνιον τοῦ τόσην ἀφορμὴν νὰ δοκιμάσῃ διαριώς τὸν ἔαυτόν του, νὰ εἶνε σύμμετρος, αὐτηρός, τυπικός. Οἱ ἐλεύθεροι ἄλλοις τε ρυθμοί, εἰς τοὺς δροίους εἰδῆηκε διέξοδο γιὰ δρυμὴ τῆς ἀτομιστι-

κῆς ποιήσεως τῶν καιρῶν μας, ἵσταν ἀκατάλληλοι διὰ τὴν ἴδιοσυγκρασίαν τοῦ Μαβίλη, ποιητοῦ εἰς τοὺς στίχους τοῦ δρόποιον δὲν ὑπάρχει τὸ «ἔγω». Ἀντικείμενοι καὶ τὸν συμβῆ ἀλλοιῶς μὲ τέροιαν ἴδιοσυγκρασίαν — πῶς νὰ συμβῇ ἀλλοιῶς μὲ τέροιαν ἴδιοσυγκρασίαν — ἔκλεισε τὰς μεγάλας του δραστηρίας καὶ τὴν σφραγίδαν του παθητικότητα εἰς τοὺς μικροὺς ἐκείνους ναούς, διότι ἐκφράζεται γιὰ δλους, λυτεῖται γιὰ δλους, προσεύχεται γιὰ δλους εἰς τὰς μεταλλικοὺς στίχους ἀνεφίκτους. Ποὺ θὰ τὸν κατατάξωμεν; «Ἐνα αἰσθητικός φωμαντικόν, λέγει δι Μαπαρός, ἐὰν ἀναχθῇ εἰς δινάτερον βαθμὸν διανοήσεως, λαμβάνει κλασσικὸν χαρακτήρα». Ο Μαβίλης εἶνε αἰσθητικός, ἐλεγειακός, ἴδεαλιστής (Δήμητρος Μούχρωμα - Αφιέρωμα) γεμάτος ἀπὸ τὴν ἀγνότητα τοῦ Μαρκορᾶ τὸν δροῖον ἐλάτρευε, συναντώμενος μὲ αὐτὸν εἰς ἓνα, ἀν δέλετε, ἀκόμη γιγρότιμα εἰς τὴν ἄγνοιαν ἡ τὴν περιφρόνησιν — μᾶλλον — τοῦ Κακοῦ, τὸ δροῖον ἀπορρίπτει καὶ αὐτὸς ὡς μὴ ποιητικὸν σύντελεστήν. Ο Μαβίλης εἶνε Παρνασσιακός ἐκτάκτου ἡχηρότητος (ἀναπτύξεις καὶ εἰς αὐτὸν νέας ἀρετᾶς τῆς δημοτικῆς) μὲ τὸν λαμπρὸν Παρνασσιασμὸν του ριγούντα ἀπὸ τὴν πλεόν λυρικὴν συγκίνησιν. (Καλλιτάτειρα - Κορήτη - Excelsior). Εντὸς τῶν αὐτηρῶν δριών τῆς μορφῆς του κατορθώνει νὸς εἶνε καὶ μεγαλόστομος, σαλπίζων μὲ τὴν σάλπιγγα τῆς Ζδῆς. (Χάρος). Εἰς τὸ σονέττο του ἐν τούτοις ἡμπορεῖ νὰ τῇ κανεὶς διτὶ ἡχητικούς δροῖον, διαβάζων τὴν «Λήθην», τὴν «Angelica Farnalla», τὰ σονέττα του, δωρικοὺς στύλους ἀνάμεσα τῶν δροίων χρυσοκοπῆ τὸ λυτηρόνενον φῶς μιᾶς ἀταράχου δύσεως. Καὶ δοσοντοροφῆ τὸ ἄλλο ἔργον τέχνης, τὴν ζωὴν τοῦ, νομίζω διτὶ πολὺν καιρὸν ἀπούσιον στέπηται τοῦ τεχνίτας τοῦ σονέτου δι Απόλλων. Τοὺς δεκατέσσερες ἐνδεκασυλλαβούς του τοὺς ἐσφραγιλάτησε μὲ δλην τὴν

Ζ. Α. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΠΑΛΗΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ — ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΣΤΟΛΟΙ

Τὰς ἡμέρας αὐτάς, δύπον ἡ δρᾶσις τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου ναὶ ἡ λαμπρὰ νίκη τον παρὰ τὴν Αἴγαρον ἐπεργέσθε τὴν φήμην τοῦ ναυτικοῦ μας, θὰ ἡτο δδιον νὰ μὴ ἀναμνησθῇ κανεὶς τῶν ἡρώων δοσο, πρῶτοι, μὲ γλίσχρα μέσα, ἀπολονθούντες δρμος χαραγμένα σχέδια καὶ βαίνοντες εἰπὶ τῆς ἀρχῆς διτὶ ἡ κατὰ θάλασσαν ὑπεροχή θὰ εἰσηγήσει τὸν παλλαστρό Κατσώης, μὲ στόλον ἐλληνικόν, ἐνίκησε τοῦ Τούρκους καίτοι δύο μοχόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, δὲν ἦτο πράγματι ἡ ναυάρεχος Ρῶσος «εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Ρωσικῆς Ιμπεριατορικῆς Μεγαλειότητος», μὲ πληρώματα ἐλληνικά, ἀλλὰ μὲ ρωσικὴν σηματα, τὴν διατάξειν τοῦ πρωτοπορούς Αἰγαίου, ἐπεχείρησαν καὶ αὐτοὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Δαρδανελλίων, κατεναυμάχησαν ἐνθρωπούς στόλους καὶ ἔφεραν τὴν Πύλην εἰς ἀπελπισμόν. Πρὸ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΤΕΝΟΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Πλῆθος Ναοί, . . .

Ο κ. ΑΣΦΟΦΟΣ — Πώς δέχονται, άλλησια, τὰ πικρά μυνήματα! Είδα σήμερα μιά γηρούλα που της έφεραν την είδηση του μεγάλου χαμού. Ο μοναχογυιός της είχε πέσει στο αχρότανο Μπετένι. «Ολος ὁ κόσμος και ἡ ήλιος μαζί και το φεγγάρι και τ' ἀστέρια είχανε γκρεμιστή σε θρυψαλά, δεν ήτανε πιά, ούποτα δεν ήτανε πιά, γ' αὐτήν. Μέσα στήν κορμοχαλασσά στεκότωνε βουβήρ μὲ τα χέρια σταφυλωμένα, χωρίς ποράπονο, χωρίς βαρυγωματικά. Σάν νάλεγε μέσα της». «Ετοι ἐπρεπε νά γίνη!» δήλι: «Ἐτσι ήτανε τὸ γραφτό του». «Ἐτοι ἐπρεπε νά γίνη. Τὸ παιδί μου ἐπρεπε νά πεθάνῃ, διόπου μός ἐπρεπε νά σωματισθῇ γένω μου καὶ νά οινού ὃ μίλιος καὶ νά χαθούν τ' ἀστέρια. Ἐτσι ἐπρεπε...» Δεν σοῦ φαίνεται παραπέντε.

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ — Παρόδεσνο, ναι! Παράξενο πως ή πλατειά ίδεινα της Πατρίδας μπορεῖ να χωρέσῃ σ' ένα στενό γεροντικό κεφάλι.

Οὐκ οὐδὲν τοῦ γεράνιου κεφαλή.
Οὐκ ΑΣΩΦ. — Σ' είναι κεφάλη μάνας ἔπρεπε νὰ πῆ. Τὸ πλατύτερο κεφάλη μιᾶς μάνας, κι' ἀν εἶχε ἀκόμη τὸ πλάτος τοῦ κεφαλιού ἐνός Σωκράτη, δὲν θὰ μπορούσε νὰ χωρέσῃ τὸν χαιρὶ τοῦ παιδιοῦ της.

Ο ΜΑΘ. — Κι' ώς τόσο ...

Ο κ. ΑΣΩΦ. — Κι' ως τόσο να... Αντὸ είναι τὸ παράξενο. Ἡ γοητά μάνα, ἀντικρύζοντας παγωμένη αὐτὸν ἔγινε, είμαι βέβαιος πώς συλλογίζονται μέσα της διτὶ ἐπεδει γά γίνη. Κι' αντὸ ήταν ἡ παρηγοριά μου.

Ο ΜΑΘ. — Πώς ἔλεγε γιατί;

Ο. κ. ΑΣΩΦ. — Αὐτὸ δὲν θὰ μποροῦσα νὰ σου τὸ ξένησισ. Τὸ τὶ πρέπει καὶ τὸ τὶ δὲν πρέπει εἶναι μεγάλο πρόβλημα καὶ γιὰ τοὺς σοφώτερονς καὶ ποτὲ θαρρῶ δὲν θὰ φύδασῃ ἡ σοφία τὸν ἀνθρώπων νό μᾶς τὴν τελειωτικὰ τὸ τὶ εἴλων τὸ προτούμενο καὶ τὸ τὶ όχι. «Ομοις κάποια πρόδηματα, είτε ἀπὸ βαθύτερην αὐτο-

τωνώσια, είτε ἀπό μία σταριθυτική ἔνεγος, είτε ἀπό μία δυνατή και ἀναπάντεχη ὑποβολὴ καρφόνονται Κεώσια στή σκέψη μας μὲ τὸν ἐνα τρόπῳ ἡ μὲ τὸν ἄλλο. Τοιοὺς ἀλλοὶ διοικοῦσι τὸ παράξενο ἐκεῖνο βλέμμα τῆς ηρημᾶς, τὸ στυλωμένο στὸν οὐρανό, σὰν γὰ διάβαζε πτῶνα του μιὰ προσταγή, γραμμένη μὲ πτῶνα γράμματα, αὐτὸν ἐλέγει: «Ἐπερχετε νά γίνη. Άδεν ητανε βολειό ἀ νύντι ἀλλιών».

Ο ΜΑΘ. — Μια τέτοια ύποταγή στὸ θέλημα τῆς Ιούδαιας συνχνά τὴν ἀντικούει κανεὶς.

Ο κ. ΑΣΟΦ. — «Οχι στὸ θέλημα τῆς Μοίρας. Ἐδῶ
ναι ἡ διαφορά. Στὸ θέλημα τῆς Ἀνάγκης...»
Ο ΜΑΪΟΣ.

O MAE. — Bo
n Moles:

Ο' ΑΣΘΦ. — Κάποιες φορές val. Ἐκεῖνο πού μᾶς ουσικόνες τὴν καρδιά στὸν θάνατο, ὅστερος ἀπὸ τὸν ασταγμὸν τοῦ χωρισμοῦ, εἶναι δὲ ὁ ἄδικος χαμός, ὁ χαμός οὐ δὲ ἔχει κανένα λόγο. «Γιατί νὰ πεθάνη;» Ήτανε ρίμια ἀνάγκη νὰ γίνη; Γιατί λοιπόν; ... Άντη εἶναι βαρυγυγώματα πάντα ξεσχιζμένων σπλαγχνών, ποὺ ἀνείνειν ὡς τοὺς ἔβδομους οὐρανούς. ... Σὰ φτάσωμε νὰ ορίσε: «Πέδανε.» Εποτεσ νὰ πεθάνῃ. Τί νὰ γίνη; ...» ταραζέει μέσα μας ἡ καρδιά, μά δὲ φουσκόνει σὲ

ΧΡΙΣΤΟΛΟΥΔΟΣ ΣΩΖΟΣ

ὅλην, τὴν κυπριακὴν ζωὴν εἰς ἓν σημεῖον βραὶ εἰς ἕνα συκόπον: τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἔνωσιν.

Ο Σωζός είχε μεγάλο και ἐκλεκτὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν αὐτῆς καὶ ὁ διάνατός του ἦτο μία ἐκδηλώσις της, ἐκδήλωσις, δητας εἴπα, δυνατή.

"Ηρέχτεο ν' ἀντικρύσσῃ τὸ δεῖλον φῶς τῆς ἐλευθερίας, — ποὺ χρόνια καὶ χρόνια τώρα λαχταρίζουν αἱ αυτοκρατικαὶ γενεαὶ — εἰς τὴν λάμψιν μὲ τὴν δοπιάν τὰ ἐλληνικὰ τῷ λεβδώλῳ θά διέλων τὰ σκότῳ τῆς οὐλαβιάς πολὺ μετασπασμένων Ἡλειρωτῶν. Νά σφραγίσῃ, μὲ τὸ αἷμα τού, τὴν πίστιν του πρόδος τὴν ωραίαν ίδεαν ποὺ ζωντανεύει τούς λαούς καὶ ανηφόρων τὰ ἄτομα. Μαχητὴς τῆς ήδεως, ἥλθε ἵνα γείνη καὶ μαρχητὴς τοῦ πολέμου διότι οἵτια ἔνσαρκούσται καὶ στηλώνεται ή ίδεα. Καὶ περιεβλήθη τὴν τιμίαν στολὴν τοῦ Ἑλληνος στρατιώτου, ὃς ή ίδιος ἔγραφε εἰς τους ίδικούς του. Καὶ ἀπέθανε, ὑντάξια εἰς ἀληθυνὸν Ἑλληνα, ὑπεραποζύμενος τὸ μνήτηλα ίδιανικά τῆς ζωῆς: τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

“ Ήτο μεγάλη ἡδύσια του. Μεγάλη διὰ τὴν Κύπρον. Μεγάλη διὰ τὸν ἑαυτόν τού. ‘Ἄλλ’ ἀναγκαία διὰ τὸς ίδεας του και διὰ τὸν ἐθνικὸν σωκοτὸν τῆς Πατρίδος του. Αφήμε διποιθέν του γονεών, ἀδελφάς, συζέγυον, τέκνον, ἀειώματα τιμάς, φίλους, εὐτύχιαν.

τεκνόν, ασωματικής τροπής φύσης, που θέλει να γίνεται στην άλλη μέρη της γης.
"Ήτο δήμαρχος. Υπέρθε βουλευτής ἐπὶ δύο περιόδους. Ήτο μέλος τοῦ Ἐκτελέστικοῦ Συμβουλίου παρά τῇ ἀγγελικῇ κυβερνήσει τῆς Κύπρου. Και δικηγόρος ἐπὶ τῶν ἀληθινῶν διαγενεράνων.

των αληνίνων οικακεψιμένων.
Υπό τάς διαφρόδους ἐδόλησάσιεις πού ἐνεφρανίζετο ἡ πολιτική καὶ ποιγωνική ζωὴ τοῦ τόπου του, ὁ Δάδεος ἐφαίνετο συμμετέχων, δρῶν, πρωτοστατῶν. Ἡ ζωὴ του ἥτο εὐρεῖα, ὡς εὐρεῖα ἦτο καὶ ἡ προοδευτικότης καὶ ἡ φιλοπονία του. Ἡ θελημὸς του ἦτο δυνατῆ, δικαίη ἦτο δυνατή καὶ ἡ ίδεα ποὺ εἶχε καὶ ἐφήρμοζε αὐστηρά διὰ τὸ μαθήμα.

Φαιδρός, στινθηροβόλος, πρακτικός, ἐβάδιζε μὲ τόλμην ποδὸς τὴν κατάκτησιν τῆς Ζωῆς:

* * *

Ολίγα λεπτομέρεια χρωστηρίζουν τὸν ἄνδρα: Εἰσῆλθε πολὺ νέος εἰς τὴν κυριακὴν Βουλὴν. Ἡτο δὲ νεώτερος τῶν συναδέλφων του. Ἡτο δὲ εἰς ὅξειτα τὸ ἐδνικόν ἐγήγερα. Οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπίσημοι — ὁ πολὺς ὑπουργός τῶν Ἀποικιῶν Τσάμπερλαν — εἰχον

βίας και της Βουλγαρίας, χωφίς νά ύποβαλλωνται ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς διασμόν τινα, ὅστε θὰ βαρύνωνται διὰ τελωνικού τέλους μόνον κατά τὴν εἰσαγωγήν των εἰς τὰς ἐπαρχίας ταντός. Ἔπει πλέον δὲ ὅτι θὰ διευκολυνθῇ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον, διὰ τῆς κατασκευῆς μεγάλων λιμενικῶν ἔργων και γενικῶν ἀποθηκῶν ἐν τῷ λιμένι, διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν κομίστρων τοῦ σιδηροδρόμου και τῆς κατασκευῆς νέων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, και προσέρχεται οὕτι και ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ σύστασις ἐλεύθερος ζώνης (zône franche; punto franco) είνε ἐνδεδειμένη πρὸς μετζόνα ἀνάπτυξιν τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου.

»Δέν πρόσκειται περὶ ἐλευθέρου λιμένος, διότι οὗτος ἀποτελεῖ ὅλας διάρροφον ἔννοιαν, δυναμένην νὰ ἔχῃ πολιτικὴν σημασίαν. Ἐλευθεροὶ λιμένες ή ἐλευθεροὶ πόλεις σήμερον δὲν ὑπάρχουν. Ουτὸ τὸ θά τοῦ δχι μόνον ἀναγρούνται, ἀλλὰ καὶ δῶλας ἀσυμβίβαστον πρός τὸ δῶλον πολιτειακὸν σύστημα τῆς Ἑλλάδος. Πρόσκειται μόνον περὶ εὐρυτέρας μορφῆς, τῆς ἀποτα- μεύσεως (entrepôt), σκοπούντης ἵνα εἰς εὐρυτέραν ἀκτίνα η ἡώνη, τελωνιακῶς ἐπιτηρούμενην, τὰ ἐμπο- ρεύματα εἰσάγωνται καὶ ἔξαγονται ἄνευ δυσχερειῶν τελωνιακῶν διατυπώσεων καὶ τυγχάνονται μάλιστα ἐπεξεργασίας καὶ χειροτεχνίας ἐτι, πρός διευκόλυνσιν τῆς εἰς τὸ ἔξτερον ἔσαγωγῆς των, την δοποὶν διε- θνεῖς συμβάσεις μετα τῶν γειτόνων Κρατῶν, ἐπ' ἀμοι- βαιότητι συνομολογούμενα, θέλουσιν ἔξασφαλλέει. Εγτὸς τῆς ἡώνης ταῦτης καὶ βιομηχανικὰ ἔργοστάσια δύνανται νὰ λειτουργήσωσι, ἐάν η ὀντάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας τὸ ἀπατήσῃ. «Υπάρχουν ἐν Θεσσαλονίκῃ ὅλοι οἱ παρθύγοντες ἐνδόξου μέλ- λοντος ἐμπορικοῦ: λιμήν φυσικός θαυμαστοῖς, ὅδοι συγκοινωνίας διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, θέσις γεωγραφικῆ ἐξαιρετική διὰ τὸ διεθνὲς ἐμπόριον, ἐμπορικὸς πληθυ- μός ἀφοισιωμένος εἰς τὸ ἔργον τουν καὶ πετροκισμέ- νος διὰ δῶλων τῶν προσόντων, τὰ υπότοιλα ἔξασφαλλέοντα τὴν νίκην εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς ἄγγελας».

Περὶ Βαλκανικῆς τελωνιακῆς ἐνώσεως ὁ κ. Κοφίνας λέγει:

— Εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας ὑπάρχουσιν ἐκτόσιες, αἰνινες ὁ ἀποβολῶν ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἑλλάδος. Τούτου ἔτυγχανομένου, δύναται νὸ λυθῆ μέγα πρόβλημα, νὰ κατασηγήσῃ, ἐν μέρει τούλαχιστον, ὁ δασμὸς τοῦ σίτου, ὃ ἐν τῷ ὅριῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ φόρος, δοτὶς εἰνεκὲς βεβαιώς μεγάλη ἐμπόδιον διὰ μίαν τελωνιακὴν ἔνωσιν μετὰ χωρῶν, ὡς ἡ Βουλγαρία, ὅπου ὁ ὄριος εἰνεκὲς εὐθηγός. Βεβαίως τὸ θέμα τοῦτο εἰνεκὲς λεπτότατον καὶ δεῖται μεγίστης μελέτης καὶ προσοχῆς πρὸς ἀπορητὴν κλονισμῶν τῆς γενικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Περιστηρῷ προσέταξε διὰ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόδιον τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας ἀνέρχεται εἰς 450 περίπου ἐκατομμύρια φράγκων καὶ διὰ αἱ τελωνιακῶν τελῶν εἰσπρόδειξε τῶν Κρατῶν τούτων δὲν ὑπερβαίνουσι τὰ 85 ἐκατομμύρια, διότι τὰ 90. Υποδέσσωμεν διὰ μία τελωνιακὴ ἔνωσις μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων Κρατῶν, συμπεριλαβάνουσαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἵστο τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόδιον ἀνέρχεται εἰς 120 ἐκατομμύρια, ἀποφασίζεται. Τότε ἡ ὑνωσίς αὐτῆς ὑδὲ ἔχῃ ἐν τῷ συνόλῳ τῆς εἰσαγωγῆς 570 πᾶς ἡ μᾶλλον δυοὶ ἐκατομμύριοι, διότι τάχιστα ὡς φθάσῃ τὸ ποσό τουτοῦ. Εἴδην ἡ τελωνιακὴ ἔνωσις αστισθῇ ἐπὶ ἐνιαίου δασμολογίου, κοινοῦ διὰ τὰ ἀπολούντα αὐτήν Κράτη, τοῦ διποίου δέ μέσος δόρος νὰ ἐστε, 20 τοῖς ἐκατόν ἐπὶ τῆς αἵδιας τῆς εἰσαγωγῆς, ἰδού κομεῖν τελωνιακὰ ἔσσοδα, κοινοῦ διὰ τὰ ἡναμένα δαστη, ἐξ 120 ἐκατομμύριον, ἤτους κατὰ 35 περίπου ἐστο μόνον 30 ἐκατομμύριον ἐπὶ πλέον τῶν απεικό-

νῶν τελωνιακῶν ἔσδόων τῷν, τὰ δόπαια τοῦ ἐκατομμύ-
ρια θ' ἀντιπρόσωπενώσι τάς μακεδονικάς τελωνιακάς
εἰσπράξεις. Αἱ ἀγωτέρω παρατηρήσεις καὶ οἱ ἀριθμοί
οὗτοι ἀποδεικνύουσι, κατὰ τὸς μελέτας μου, διτὶ κατ'
ἀρχὴν εἶναι ἐφικτή μία τελωνιακὴ ἔνωσις τῶν προμηνη-
σθέντων τριῶν Κρατῶν, εἰς ἣν ἀδρηὶ οὐδὲ δυνηθῆ νὰ
προσχωρήσῃ καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Πρέπει διωρὰ νὰ
σημειωθῇ διτὶ μία τοιαύτη ἔνωσις θά διευπρέπειησῃ καὶ
ἄλλως τὰ Κράτη ταῦτα, διότι θέλουσι ταῦτα δυνηθῆ
ν' ἀναθεωρήσωσι τὰ δασμολόγια αὐτῶν καὶ νὰ συντά-
ζωσι δασμολόγιον ἔνιαῖον ἀνταποκρινόμενον εἰς τὰς
σημερινάς κινητικάς ἀνάγκας καὶ ἀνακουφίζον τὸν
λαὸν ἐκ βαρέων τινῶν δασμῶν, οἷος παρ' ἡμῖν ὁ τοῦ
σίτου. Τὸ πρόβλημα εἶναι ἐκ τῶν δυσχερεστάτων, ἀλλ'
οὐχ ἐκ τῶν ἀδυνάτων. Οἱ δὲ πολιτικοὶ ὄνδρες, οἱ με-
γάλοι ἀναδειχθέντες ἐν τῇ δισκυβερνήσει τῆς χώρας
ἡδῶν κατὰ τὰς σημερινὰς κοινίμοις περιστάσεις τοῦ
Ἐθνους ἡμῶν, εἴνε βεβαίως ἴκανοι καὶ παρεκουσιασμέ-
νοι τὸ δυσχερές ἔγγειόν μα νὰ διεξαγόφωσιν. «Αἱ σημε-
ριναὶ πολιτικαὶ περιστάσεις—ἔλεγον ἐν Θεοσαλονίκῃ—
τῶν συμμάχων Κρατῶν θὰ διευκολύνωσιν ἀναμφιβό-
λως τελωνιακὴ ἔνωσιν, ητις ἄλλως τε θὰ εἴνε τονω-
τικὸν φυλακῆς πολιτικῆς μεταξὺ τῶν Βαλκανιῶν Κρα-
τῶν. Δὲν πρέπει νὰ λήμονήσωμεν διτὶ ἡ γερμανικῆ
τελωνιακὴ ἔνωσις (zölverein) προηγήθῃ. Τῆς πολιτικῆς
παγγερμανικῆς ὅμοιοπονδίας.

ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Αφηγήσεις τραυματιῶν τῆς Ἡπείρου,
ἀπὸ τὴν «Ἀνδράπολιν».

Η μάχη δὲν πάνει διόλου. Μέρα και νύχτα ημαστε με το ντουφέκι στο χέρι γιατί δὲν έσοδις την ώρα του θα μας έριχνονταν οι Τούρκοι. Αι άβιδες πέφτουν ιναγκάσως στη βροχή απάνω μας και γι' αυτό είμαστε ιναγκάσωμένιοι να καθώμαστε όλη την ώρα πρηγηδόν ρυμμενοι πίσω από τα κοτούνια, χωρίς να τολμάμε ή σηκώσωμε ούτε το κεφάλι. Περισσότερα, απ' όλα ποφέραμε απ' τη δύναμη, γιατί άν ξανα κανείς να ξεμισήγια για το μέρος που ήταν ή βρέθη, τού έσσιχναν στη βροχή όπως άβιδες και οφαίδες μιθωσαλιούβολων σύντηρων και προστατεύονταν από τον τόπο. Σύνο την νύχτα ήταν εύκολο να πάρεις για νερό, άλλα ότι πάλι δὲν μας έπετρεπαν ν' όφησαμε τας θέσεις ας. Στέλναμε τρεις -τέσσερες, άλλα μονάχα καμιά απορροφάμε παγύδια ματορόδυνα να μας φέρουν, που έβραταν ούτε για να βρέσουμε τα κείλη μας τόσοι θυμφωτοι. Άμα έβρεχε δυος, κάπτας ξεγελούσαμε τη μέρα μας με το βροχονερό. Μόλια ταῦτα δὲν μας έβελε, αποφέρωντας όχι μόνο να κρατάμε πάντοτε τας θέσεις ας άλλα και περιώμενα και άλλες. Βλέπαμε όποι ψηλά Γιώννενα και τα λαχταρίζομε. Άλλα τι να σου ζίνωμε πουν έκεινο το σαμάρι (έτσι έχουν δονομάση όφο του σχήματός του οι ενζωνοι τον λόφον του πιζανού) είναι χτισμένο όλο με κανόνια. Άλλα πού μας πάνε. Έχουν αποκάμψει πειδ και δέν θα μπορέσουν να βαστάζουν για, πολλέν καιρό όπαδα. Γιατί μάρτιος ούτι όποι άλλο μέρος οι δικοι μας κατώρθωσαν να ησουν άρκετά κανόνια και τους δουλεύουν για καλά.

Ο εὗρωνος Χρ. Ντελημῆτσος ὡς ἔξης μᾶς ἀφηγεῖ-
τὰ τῆς δράσεως τοῦ λόχου του.

—Ο λόγος μας είχε διαταχθῆ νά πάρη νά καταλάβη ποιο υψωμά, τη Βαλτισθάνη, που ήταν έως 4 ώρες ακρινά από τὸ μέρος που βρισκόμαστε τώρε. Λογαριᾶ

ίχαμε τὸν Φασίτσα, ἔναν ὀφευτάνθρωπο, καὶ παλλη-
σάρι μὲ λιονταρίσια καρδιά. Εἶχαμε νὰ φάμε όποιο τὸ
παραποργόνυμένο βράδυ· καὶ μόλις ἐκείνη τὴν ὥρα
αὐτᾶς είχαν φέρη ζεστές κουφαράννες. Ο λοχαγός μας
μικρώς δὲν μας ἀφήσε νὰ φάμε, ἀλλὰ μας είπε νὰ βά-
σουμε τις κουφαράννες στὰ σακιδιά καὶ νὰ τοῦ δί-
συμε. Κίνησαμε λοιτόν καὶ ύστερα μόλις πορειό
ὑρῶν στρατοπέδενόυμε στὴ Βαλτιώφα χωρὶς νὰ ἀπαν-
ήσωμε πονθενά Τούρκο. Εβάλαμε ἐκεῖ μιὰ διμοιρία
ια ἀριφυλακῆ καὶ ἐμεῖς οἱ ἄλλοι ήρθαμε καὶ κατα-
κηνωσάμε ἔνως ίσοο μέτρα παρασπίσια, ἀλλὰ πάντα
ννοεῖται μὲ τὸ χέρι στὴ σκανδάλη ποὺ λένε. Τῇ μέσᾳ
κείνη δὲν ἔχω γιατὶ οἱ Τούρκοι δὲν μας ἔρριξαν οὔτε
ια κανονιά. Μπορεῖ καὶ νὰ μὴ μας κατάλαβαν. Μὲ
ἡ σκέψη αὐτῆ ξεναρρέψαμε καὶ δὲ λοχαγός μας μας είπε:

— «Παιδιά, βάλτε τὸ καζάνι, σήμερα νὰ φτιάσουμε λιγό φασούλια, γιατὶ ἔχετε τόσες μέρες χωρὶς φαγῆτε τίποτα κάμω. Βλέπετε δέντρον ἐχώ τίτοτα ἀλλο. Φυλάτε τὸν δρόσην σας για τὰ Γιάννενα. «Οταν δόσῃ ὁ θεός και μπούμε μέσα, θὰ ψήσουμε ἀρνιά».

Βάλλεις ἀμέσως τὸ καζάνι μὲ τὰ φασόλια καὶ λαταρέεις τὴν ὥρα ποὺ θὰ βράζαν γιὰ νὰ τὰ καταδροχθίσουμε. Ἀλλὰ λογαριάζαμε χωρὶς τὸν ξενοδόχο. Γηγὸς ὥρα ἀποικίας ποὺ κόντευναν υὸ βράσσουν τὰ φασόλια, ἀρχὶς η βροχὴ τῶν ὄρβιων ἀπὸ τὰ τουφκιά κανόνια καὶ ἔνα τάγμα κίνησης κατ’ ἀπάνον μας. Ἄφησαμε καὶ καζάνι καὶ φασόλια καὶ τρέξαμε ἀμέσως τὸ πάσιωμε τὰς θέσεις μας. Τὴν εἶχαμε πολὺ σκούρα. Γδ πυροβολικὸ μᾶς χτυποῦσε ἀδιάποτα καὶ τὸ τάγμα τὸ τουφκιό μᾶς είχε πλήσιασθη λιγώτερο ἀπὸ διακόπη μέτρα. Νὰ τοὺς πυροβολοῦμε δλοένα μὲ πιθορούσαμε, γιατὶ είμαστε ἀναγκασμένοι ἀπὸ τὶς διβίδες ποὺ στέφανταν ἀπάνω μας νὰ καθόμαστε πρηγηδὸν καὶ κρυμμένοι πίσω ἀπ’ τὰ λιθάρια.

Τότε δὲ λοχαγός μας ὁ Φασίτσας βλέποντας ὅτι δὲν πυροβολώμενος ν' ἀντισταθοῦμε μὲν ὅλο μέσο, μᾶς διέ-
κεις «ἐφ' ὅπλου λόγιγη». Μόλις εἴγαμε βάλλη ἐφ' ὅπλου

αυτες «εφ αιτιον πολιγη». Μωνιμοί τρόποι ράψη εφ αιτιον
διαγχη, βάρσοσαι οι σάλπιγγες έφεδρο. Μονομήσι βρε-
θήκαμε όλοι όλόρθοι και μπροστά - μπροστά ό λοχα-
ρός μας. Πετιόμαστε άμεσως ξέω άπο το ταμπούνι
και φιγνόμαστε άπαντα στον Τούρκον. Τι γά σας
το. «Ο Τούρκος, μ' όνα κι έν θέλουν να ποῦν, δεν έξ-
ειριν νά πολεμήση. Την ώρα που κάνει έφεδρο, τρέχει
ρεθμός σαν ματούρος και γι' αυτό σκοτώνονται σάν κο-
ποπούλια. Ένηρ ήμετες οι ευζωνοί τρέχουμε πηδηχτά.
Ένα σάλτο, και κυρβόμαστε πάλι. «Άλλο σάλτο και
τέλι τα ίδια και έτσι φτάνουμε στη γραμμή τους χω-
ρίς νά μάς κάμουν δίδουν ζημιά. Δεν το κάνουν δε
πάπλωμαρια τους, άλλα άπο χαζομάρια τους. «Άλ-
λως τε παλληκαριά στὸν πόλεμο δεν είνε το νά σκο-
τώνεται κανένας, άλλα το νά ξέρη νά πολεμάρι και νά

ποτώνται μόνον δταν πρέπει. Λοιπὸν ὃν ἔκεινο ποὺ
σάναμε ἐμεῖς, τὸ νὰ πεταχτοῦμε δηλαδὴ ὀλόρθιο δέξω
τὸ ταμιούνο, τὸ κάγιαν Τοῦρκοι, ανάθεμα στὸν
ποὺ θά γλύτωνε. Μ' αὐτοὶ δὲν νὰ καθήσουν νὰ
πολεμήσουν, μόλις μας είδαν μὲ φέρ' δπλούν λόγχη τῶ-
δαλον στὰ πόδια. Δέτεροις τὶ τρομάφα τὸν πιάνει
δὸν Τοῦρκο, ἄμα καταλαβαίνη πώς θὰ τοῦ κάνουν
εἰρόδο μὲ φέρ' δπλούν λόγχη εὑζωνοι. Τοὺς πήραμε
πιθωστα, δπώς πάνε τὰ βρώμα στὸ ποτίσμα, κ' ἐπειδὴ
έπυχε νάνε πλαγιὰ τῷ μέρος, ἔβιλεται νὰ κοτρακιλᾶν
εἴτιο σάν κούτσουρα. Ήγήραμε πλέον ἀπὸ δο σκοτωμέ-
νους. Σὲ λίγο ἔπαψε νὰ μᾶς βιασῃ καὶ τὸ πυροβολικό
γιατὶ ἀπὸ πάνω μας ἔνα δικό μας κανόνι ποὺ ἔπι-
λευναν ἀπὸ μιὰ βδομάδα νὰ τὸ ἀνεβάσουν ἔκει, δρχισε
νὰ τοὺς ρίχηγ. "Οταν γυρίσαμε μίσω στὸ μέρος μας,
οὐδέποτε απὸ καζάνη μὲ τα μαστίγια ἀλλὰ τίτσατα. Οἱ

λογικές δύσιδες τὸν εἶχαν κάμη γιάλα τὸν τόπο ἐκεῖ.
γαμεῖσθαι δύτος - δύως ἔξερη κουραμένα, κάνοντας τὸ
κυρό μας κ' εὐχαριστῶντας τὸ Θεό για τὴν νίκην μας
ν ἀνέλπιστη.

Μπροστά στὸ Μπιζάνι

ΠΑΙΑ πειρωγάφει εἰς τὴν «Ἐστίαν» τῆς 21ης Ἰο-
νινούσιου ή κυρία Ἐλένη Πολιτάκη τὴν ἐπιτικήν ἐκ-
παιδεύειν τὴς Ἡπείρου.

.. Προχωρούμεν πάντοτε. ο Δεκαβρίου
Ανοίγεται ἐμπρός μια μικροσκοπική κοιλάς,
η ἀπό πάνω νωχελής, βαρειά σὰν ἔνας ἐλέφας κοι-
σμένος, ἔπιπλωνται ή Ἀετορράχη. Τὸ αὐτοκίνητον
απατῆ ἔκει ἀπό κάτω.
Δεξιού ωσει πέρα στὸ δούμιο, ποὺ σὲ λίγο φθάνει

δεν ληρούσεται πέρα από τον θρόνο, μόνο την φωνή
Αιώνενα, διότι θά γείνη εινόλα στόχος εἰς τὶς
ίδες του Μπιζανιού. Ἐμπρός μας εὑρίσκεται ἔνας
όποιος κωνικός λόφος. Είνε τὸ Φουάτ. Ἀ' ἐκεῖ τὸ
τιςανί θά φαίνεται τέλειο πανόραμα. Πρέπει να τὸ
ῦπε. Κατεβαίνουμε ἀπό τὸ αὐτοκίνητον, σχίζουμε τὴν
ηράν κουλάδα, ἀνεβαίνουμε τὸ ἀπότομο μονοπάτι και
τάνομε εἰς τὸν λόφον.

Εἰς τὰς ὑπωρείας τὸ πυροβολικόν μας ἔσεκουν οὐδέτεο δὲ τὴν πρωτὴν μονομάχιαν. Εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ ἔνα
μρα πεζικοῦ ἀναμές μὲ τοὺς πυροβολῆτάς ἀναπαύει.
Ἐλεῖ ἐκεῖνοι, οἱ ὄποιοι ἔξετοι συστησαν πρὸ τοῦ
συνυκτίου ἀπὸ τοὺς Τούρκους, καὶ οἱ ἴδιοι, οἱ ὄποιοι
τὴν χαραγμήν τοὺς ἔδιψαν δύνασθαι τοὺς ἔτεροι
εἰς φυγὴν. Λυσανέλα τοὺς εἶχαν κυνηγῆσαι εἰς
τὸ πεδίαδα καὶ τούς ἔστειλαν ὅπισμα εἰς τὰ προώ
τα τους, ὅφου πρῶτα ἔρριφαν πολλοὺς νεκροὺς
ὑυρκαλβιανούς. Τῷρα ἀποσταμένοι, ὅλλα χαρούμενοι
ἴσινθουσιασμένοι, ἔκποσταίνουν εἰς τὰ χαροῶματα.
ερικοὶ ἀτ' αὐτοὺς ἔσταλμένοι ἔτραγουδούσαν, ὅλλοι
τιμέσινοι ἔχεταινίσονται, ἀρκεῖσι ἔκποστον καὶ ὅλοι
τετεύνοντο καὶ γελοῦσαν μεταξέν των.

Μόλις παρονταίσθμεθα και ὅῃ η δύνη τοῦ μικροῦ ρατοπέδου ὀλλαξέ. Φαιδροὶ καὶ χαρούμενοι ἐτινάχθησαν οἱ περισσότεροι ἐπάνω. Μᾶς ὑπεδέχθησαν μὲν ἀγνοαδιήτητα συγκινοῦσαν. «Γεγιναν· διὸ τρεῖς αγνωστοῖς· Εὐγένεστοι, γλυκάτατοι, χαρούμενοι καὶ ἔδιδον τῆς εὐφυεστέρας καὶ εὐδυμοτέρας ἀπαντήσεως εἰς τὰς περιέργους καὶ στοργικάς ἐρωτήσεις μας· οὐαὶ μὲ ἔνα τόνον σεβασμοῦ συγχαρητικόν. Κινητεῖτε ἔντας διωνυμούσδε ἀβρότητος, εὐγενείας, λεπτότητος. Τὴν στιγμὴν ἔκπινην μοῦ ἥλθεν εἰς τὸν νοῦν μου ἡ ἵτη πρᾶξις τοῦ «Συρανὸν» τοῦ Ροστάν. Συνοδευόμενοι ἀπὸ τὰ θαυμάσια αὐτὰ παιδιά, ὄλλους χωρικούς, λόγους τεχνίτας, ἀλλούς μορφωμένους καὶ ἐπιστήμονες, ὀνειρηκατές ἔως τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ. Ἀπ' ἐκεῖ φωτιστῶν πάνοματα μᾶς ἀπόσαλπτεται.

Εἰς τὸ βάθος δεσπότες τὸ φωβερὸν οὐμεῖον, τὸ
νεῦμα τῆς κακοποιού δυνάμεως, ὁ ὄχορταγος Μο-
ρχ, ὁ δποίος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τούσσων νεκρούσ, τὸ
ομερόπ Μπέζαν! Μὲ τοὺς δύο λείους καὶ φαιούς λό-
γους του, τοὺς καλούνγους τοῦ θανάτου, θρηνεῖται
μνὸν καὶ ἀπίστο. Ἐδῶ κ' ἔκει δλιγή χρόνος ἔξεχασ-
ται ἐβλαστησ μέσα ἀπὸ τῆς μεταλλικῆς πέτρες καὶ τὰ
οὐρά καμένα δένδρα. Μια χροῦδρα κώκινη σάν-
δρα ματωμένου Δράκοντα, χωρᾶται στὴ μέση τοὺς
οἱρούς. Τὸ πλαισίον τῆς εἰκόνος αὐτῆς εἶνε ἀπὸ
γραφικώτερα. Ἀριστερῷ δλιγὸν πτῶμα μας, ὁ κατα-
νισμένος πανύψηλος Όλύταικας, πίσω η Αετοο-
ράχη τὸ κολοσσαῖο, δεξιᾷ τὸ ἐπίμηκες καὶ ἥμερο βιονὸ-
τὸ Αγίου Θεραγίου. Επούλευ, που στὰς ὑπωρείας του
πατούμενοι οἱ ποιότες μας εἰς τονι. Στὸ μέσον, για πόντο

Σάββατον 29 Απεναντίου. — «Ο δραχμής τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ὀπέστειλε τὸ ἀκόλουθον ραδιοτηλεγράφημα ληφθὲν τὴν διν. μ. μ.

Σήμερον τὴν πρωῖταν τὴν 8.20' τὰ περιπολοῦντα πλοῖα ἐτηλεγράφησαν ἔξιδον τοῦ ἔχθρικού στόλου Αὐδῆροι ἐκνήσαμεν πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ. Διαδοχικῶς ἀνέφερον τὰ περιπολοῦντα πλοῖα, ὅτι τὰ ἔχθρικα περιεστρέφοντο πέριξ τῶν στενῶν μέχρι τῆς 2.30' μετά μεσημέριαν, ὅποτε ἐπάνεπλευσαν εἰς Λαρδανέλλια μὴ ἔννοοῦντα ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος, ὅπως συνάψωσι ναυμαχίαν ἀποφασιστικήν.

Τετάρτη 2 Ιανουαρίου. — Τὸ τουρκικὸν καταδρομικὸν «Μετζητὶε» διαλαβόν τὴν νύκτα τῆς χθὲς λόγῳ τῆς ὀμιλῆς τὰ περιπολοῦντα ἡμέτερα ἀντιτροπλικά, ἐξῆλθε τῶν στενῶν. Σήμερον τὴν μεσημέριαν ἐμφανίσθεν πρὸ τῆς Σύρου ἔβαινεν ἀντιτυχῶς κατὰ τῆς πυριτιαδοπήγκης καὶ γαιανθρακαποθήκης καὶ ἐπιτρχῶς κατὰ τὸν ἥλεκτοικον ἔργοστασιον τῆς πόλεως, ὅπερ ὑπέστη βλάβης καθιστώσας ἀδύνατον τὴν λειτουργίαν τοῦ ἥλεκτριού κατὰ τὴν ἐστέραν ταύτην. Ἐν τῷ λιμένι Σύρου τὸ περιστέριον «Μακεδονία» ἀποτελοῦν ἀπὸ τῆς ἐνδέξεως τοῦ πολέμου βοηθητικὸν εἴδομον τοῦ Στόλου ἐπεικενάζετο ἀπὸ μιᾶς ἔβδομάδος ἔνεκα βλάβης τοῦ πηδαλίου τοῦ εἰς βαθὺ μέτεβαλλοντα ἐπισκευὴν ἐν τῷ νεωρῷ Σύρου. Ἀνακαλύψαν τὴν «Μακεδονίαν» ἔβαλε κατὰ ταύτης 15 βολές. Ο κυβερνήτης τῆς «Μακεδονίας» ἀφοῦ τοῦ κινδύνου τῆς καταστροφῆς εὑρέσθη, ἦνοιξε τοὺς κρουνούς κατακλύσσεως καὶ εἰσήνθισε προσωπιῶς τὸ εὐδέρμον ἐντὸς τοῦ λιμένος Σύρου. Μεδ' ὁ ὀποιόβας μετὰ τοῦ πληρώματος τῆς «Μακεδονίας» κατέλαβε τὴν προκυμαίαν πρὸς τὴν τάξεων καὶ φρονήσιν τῶν αἰχμαλώτων. Τὸ «Μετζητὶε» ἀπῆλθεν εἰτα ἐκ Σύρου κατευθύνθεν πρὸς τὴν Μικρὰν Ασίαν.

Ἐκ τῶν βολῶν κατὰ τῆς γαιανθρακαποθήκης ἐφεύνθησαν εἰς ἀνήρ καὶ μία γυνὴ ἔργαζόμενοι αὐτόθι.

Ο λοιπὸς τουρκικὸς στόλος δὲν ἐξῆλθεν.

Σάββατον 5 Ιανουαρίου 9.50 π. μ. — «Απας ἔχθρικὸς στόλος ἐξῆλθε. Βαίνομεν πρὸς συνάντησιν του.

Π. Κουντουριώτης

Σάββατον 5 Ιανουαρίου. — Ἐγχρικὸν στόλον διευθύνθηστο εἰς Λήμονον κατεναυμάχησαν καὶ κατεδίχασαν μέχρι στενῶν ἐν οἷς καὶ κατέφυγεν ἐν ἀτοξίᾳ.

Διάρκεια καυμαχίας τούτως. «Εσχοκεν μόνον τραυματῶν διοπονούσαν παλιγκητήν Ἀγγελήν ἐλαφρῶς. Ζημίαι «Ἄβρέωφ» ἐπονιστέσταται. Μαχητικὴ δύναμις πλοίου ἀνέπαφος.

Π. Κουντουριώτης

Σάββατον 5 Ιανουαρίου. — — Εἶδοποιηθέντες ὑπὸ περιπολοῦντων ἀντιτροπλικῶν, ὅτι ὅλος ὁ ἔχθρικὸς στόλος ἐξῆλθε στενῶν σήμερον τὴν 8.30' πρωίας καὶ διευθύνται πρὸς τὴν Λήμονον, ἀπῆραμεν.

Τὴν 10.20' εἶδον τὸ καταδρομικὸν «Μετζητὶε» διώκον τὸν «Λέοντα» καὶ τὴν «Ασπίδο» (τὰ ἡροῦντα τὴν ἐπαρήν ἀπὸ τῆς 8ης ἐπεριηγῆς ὥρας τῆς προτεραιάς καὶ παραμένοντα διαφωτός εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπ' αὐτοῦ), ὅπερ ἀμά ἐμφανίσει· ἡμῶν ὑπεκρίθησε.

Τὴν 10.25' ἐνῷ ἐπείγομεν ἐπὶ ἀκρωτήριον Μακαπά, Ἀδραμέτιον κόπτον, ἐφάνησαν εἰς τὸν δρίζοντα τρία τουρκικά θωρηκτά ἀκαλούθομένα. ὑπὸ 7 ὀντιτροπλικῶν βραδύτερον ἀνεγνώρισαμεν ὅτι ήσαν τὰ «Τουργοῦτ», «Βαρβαρόσσας» καὶ «Μεσουδίε».

Αἱμα τῇ ἐπιφανίσει ἡμῶν τουρκικὸς στόλος ἐστρεφεται λαβών πλευσιν παράλληλογον σχεδὸν τῇ ἡμε-

τέρᾳ. Τὴν 11.32' ἔχθρος ἡρχισε τὸ πῦρ ἐξ ἀποστάσεως ἔννεα χιλιάδων μέτρων ἀπηγνήσαμεν μετὰ δύο λεπτῶν.

Εἶχομεν διατάξεις προπογνωμένως τὰ τοιά. Θωρηκτὰ νάραλωσι μόνον δύοταν ἢ δύο τοῦ ἔχθρου ἀπόστασίς των καθίστα τὴν βολὴν τῶν τελεσφόρων. Τὴν 12.38' ἔχθρος ἐστρεψεν ὄσθισμας ἀριστερά καὶ μετ' δλίγον ἢ τάξις του ἡρξατο καθισταμένη ἀκανόνιστος λόγῳ βλάβην. «Ἄβρέωφ» τότε ἡρξατο διὰ μεγάλης ταχύτητος καταδιώκων ὀλόκληρον ἔχθρικον στόλον σπεύδοντα πρὸς Ἐλλήσποντον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ.

Τιδιαύτερον ἐντύπωσιν ἐπρεξέντησεν ἡμῖν ἡ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔξαφάνισις τοῦ ἔξαιρετικῶς ἐπιδεικτικοῦ μεγέθους τουρκικοῦ ναυαρχικοῦ σήματος. Ἡ καταδίωξις καὶ τὸ πῦρ ἔξηραλονύθησε μέχρι τῆς 2.42' ὅποτε ἔχθρικὸς στόλος εἰσήρχετο στενά. «Ἄβρέωφ» ἐφθασεν ὑψος Μαυριδῶν δύον καὶ παρέμεινε μέχρις ἐξαφανίσεως ἔχθρου εἰς Λαρδανέλλια.

Ἐγχρός εὐθὺς ὡς ἐξέθη ὑπὸ προστασίαν φρουρίων ἡλιτρώτων ταχύτητα βάλλων ἀραιότατα ἀλτίτευκαν προσελκύοντας ἡμέραν ὅποτε τὰ φρούρια. Ἐμέθα βέβαιοι ὅτι ἔχθρος ὑπέστη ποβαράς ζημίας τόσον ἐκ τοῦ ἐλέγουχου τοῦ πυρὸς δύον καὶ ἐκ τῆς ἀπάτου ὑποχωρήσεως του. Μετά τοιωτην ἀποφασιστικὴν ἔξιδον ἡ σημερινὴ παρούσια «Μετζητὶε» δεινούει ὅτι τὸ ἐκτελέσαν τὴν καταδρομήν εἰς Σύρον είναι τὸ «Χαμητίε».

Βλάβαι «Ἄβρέωφ» μηδαμινοι εἰς τρία δωμάτια ποφρας, μόνον δίστος σαλπιγκής Ἀγγελῆς ἐτραυματισθή ἐλαφρῶς καὶ ἀκινδύνως. Εἰς λοιπὰ πλοῖα οὐδεμία ἀπολύτως βλάβη.

Ἀδυνατῶν νά ἐκφράσω διὰ λέξεων ἀπερίγραπτον ἐνθυσιασμὸν καὶ γενναιότητα ἀπάντων.

Κουντουριώτης

Χάνι· Φετελιάς, 7 Ιανουαρίου 8 μ. μ. — Σήμερον ἐγένετο ἐπίθεσις ἐν μέρον τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων καὶ ὅλον τὸ μέτωπον,

Τὸ πυροβολικὸν τοῦ Μπιζάνιου καὶ ἡρξατο τὴν 8ης π. μ. καὶ ἐξηκολούθησε στάλλων μέχρι τῆς 6 ἐπερινής.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πυρὸς αὐτοῦ ἦσαν λίαν ικανοποιητικά.

Τὸ πυροβολικὸν τοῦ Μπιζάνιου μετὰ τὴν 11ην π. μ. ἔβαλλε λίαν ἀσθενῆς ἐναντίον τῆς δεξιᾶς πτερύγης χωρὶς ν' ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ πυροβολικὸν τοῦ κέντρου.

Ἐπηκολούθησε γενικὴ ἐπίθεσις τῆς δεξιᾶς πτερύγης, ητίς κατερθωσε νά ἐπιτοπίσῃ τὸν ἔχθρον ἀπὸ τῶν λόφων τῶν Λεσανῶν καὶ νά καταλάβῃ τὸ Λοζέτον.

Ο ἔχθρος ὑπεκρίθησεν ἀπάτως πρὸς τὸ Μπιζάνι. Ταῦτούρθως δὲ ἡ ἀριστερά πτερύγη πρὸς τὸν Κανταρά.

Κ. Σαποντιζάκης

Εμίν· Αγᾶ, 7 Ιανουαρίου 10.40' π. μ. — Επιθετικὴ ἐνέργεια ἔξαπολουσιν. Κατελήφθησαν ὑψώματα πεδιού πυροβολικού καὶ ἐκ τῶν πλοίων ως καὶ ἀπὸ τηνήματος πεζικοῦ ἀνεπιτυχῶς διασημάτισθας οὐρανοφόρος Μούστιτίνης μετεωρίσθη ἀπὸ Μούδρου τὴν 9ην πρωίας.

«Ο «Ναυτίλος» ἀνήλθε μέχρις ὑψοῦ 1200 μέτρων καὶ ἀφοῦ ὑπερέβη τὴν εὐρύπατην ἀκτὴν τῶν Δαρδανελλίων κατηνούσινθυνθη εἰς Νογγαράν.

«Αὐτόροτε ἐξετέλεσεν ὁλόκληρον στροφὴν καὶ μετὰ τὴν τελείαν ἀναγνώρισεν τῶν ἐκεὶ ενδιοκούμενων πλοίων ἔβαλε κατ' αὐτῶν δύον διεριθοβιμβίδας ως καὶ ἐτέρας δύον κατὰ τῶν παροκειμένων ὄχυρωμάτων.

«Ο «Ναυτίλος» ἐκανονιοβολήθη ὑπὸ πυροβολικούς πεζικοῦ ἀνεπιτυχῶς διασημάτισθας οὐρανοφόρος Μούστιτίνης μετεωρίσθη ἀπὸ Μούδρου τὴν 9ην πρωίας.

Χάνι· Φετελιάς, 9 Ιανουαρίου, ὥρα 12.40' μ. μ. — Μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς χθὲς ἡ προσέλασις τοῦ ὀριστεροῦ ὑπῆρχε βραδεῖα λόγῳ τοῦ δυσβάτου ἔδαφους καὶ τῆς μεγάλης κακοκαιαρίας ἐπίστος δὲ καὶ ἡ τοῦ κέντρου προελάσαντος μέχρι τῶν ἐκεῖθεν τῆς στενωποῦ Φουάτ λόφων.

Η δεξιὰ πτέρυξ προσχώρησε μέχρι τῆς γραμμῆς Μπιζάν·Κοτσελι.

Μικρὸν ἀπόστοιμα, κατελώσαν τὸν ἔχθρον εἰς Λοζέτον, κατέλαβε τέσσαρα πολυβόλα, ἐν πυροβολίον καὶ πολλοὺς ἀχμαλώτους προξενησαν πολλός ἀπολέσιας εἰς τὸν ἔχθρον.

Η δεξιὰ πτέρυξ προσχώρησε μέχρι τοῦ πλήρειας ἀποτέλεσμαν τὸν ἔχθρον.

«Άποχθὲς διαποδόντας ἐναντίον τῶν πυροβολικῶν περιστρέψαντας διαπέραν τὸν πλήρη πυροβολικόν.

«Άποχθὲς διαπέραν τὸν πλήρη πυροβολικόν.

Χθὲς τὸ ἀεροπλάνον 'Αδαμίδου ἀνεγνώρισε τὸς ἔχθρικάς θέσεις καὶ ἐφιψεν ἐντὸς τῶν κατασκηνώσεων τοῦ ἔχθρου βόμβας ἀποτελεσματικῶς.

Κανονιτάντος Δ

ΛΕΥΚΟΙ ΚΑΙ ΜΑΥΡΟΙ*

ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΔΙΗΓΗΜΑ

Ηταν πέντε ναύτες, πέντε θεόρατα κορμιά, που ἀγαποῦσαν τὸ κρασί, καὶ ἡ ταβερνάρισσα δλοένα τοὺς ἐγέμιζε τὰ ποτήρια. Σὲ κάθε παιγνύριο κανάτι ποὺ ἔβανε μπροστά τους, ἔχων τὸ χέρι στὴν τοστή καὶ ἔφριχναν στὸ τραπέζι ἕνα σωρὸ μικρὰ νομίσματα. Εἶχαν πιῇ ἀρκετό, ὅμως δὲν ἦταν μεθυσμένοι.

Ἐδουλευναν καὶ οἱ πέντε στὸ ἴδιο καράβι, μᾶς ἥχοντο ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ κόσμου: ἔνας Ἰταλός, ἔνας Γερμανός μὲ μάτια γαλανά, ἔνας σπανός, ἥλιοκαμένος, μὲ μάλλια καστανά, ποὺ ἀνῆκε στὴ σημιτικὴ φυλή, ἔνας ἄλλος ἀριστού-θνικότητος ἡ φυλής, καὶ ἔνας Φιλανδός.

Φάνεται νὰ ἦταν ἀνθρώποι, ἀν δχι πολὺ γραμματισμένοι, ὅμως μὲ κάποια στοιχειώδη μηδρώσι. Λίγο γελούσσαν, καὶ μιλούσσαν εὐχαρίστως γιὰ ζητήματα σοβαρά, ἀκόμη καὶ φιλοσοφικά. Κάποτε ἥμουν παρῶν σὲ μὰ βιολογικὴ ὅμιλία τοῦ Γερμανοῦ Φοίτη, δποὺ τοὺς ἔξηγοῦσε τὴν θεωρία τοῦ Δάρβιν περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν ἔξηγοῦσε μὲ τὸν ἴδιον τοῦ τρόπου, ἔξυπνον δπωσδήποτε, χωρὶς ὅμως ν' ἀναφέρῃ τὸν Δάρβιν, δποὺ ἵσως νὰ μὴν ἔγγρωις κἄν τὸ δνομά του. Οἱ ἀκροαταὶ τοῦ ἐφαίνοντο κάπως δύσπιστοι διεσκέδαζαν ὅμως μὲ τὴν ἰδέαν δι τὸ ἀνθρώπος καὶ δι πίθηκος ἦτον δυνατὸν νὰ ἔχουν τοὺς ἴδιους προγόνους, οἱ δποῖοι δὲν ἦταν οὔτε πίθηκοι οὔτε ἀνθρώπου.

— Μὰ τότε, τί ἦταν, ἐνὶ ποὺ τὰ ξέρεις δλα; ρώτησαν τὸν Φοίτη γελώντας καὶ χτυπῶντας τὸν στὴ ράχη καὶ στὸν δμο.

— Αλλοτε πάλιν δηγείτο διάφορες περιπέτειες, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔξερες οὲ ποιὰ φυλὴν ἀνήκει.

— Ἐγώ, ἔγνωρισα ἔναν Ἀδάμ καὶ μιὰν Εῦνα, ἔνα ζευγάρι ποὺ ἴδρυσε ἔναν μικρούτισκο λαό, ποὺ θὰ ὑπῆρξαν πρόδυοι καποιας φυλῆς...

— Ἔ! ἔ! εἶπε ὁ Ἰταλός κυτάζοντας τὸ κανάτι μὲ τὸ κρασί, σὰν νὰ ἔλεγε πῶς ἀντὸ ἦταν ἡ αἰτία...

— Ἔνοια σου καὶ δὲν είμαι μεθυσμένος, εἶπε δ ἄλλος. Αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς διηγηθῶ, εἶναι ἀλη-

* Εκτακτον παράρτημα.

δώδεκα χρόνια. Τίποτε δὲν ἔξερες ἀπὸ δι τοὺς γείνει στὴν Εὐρώπη, στὸ διαστήμα αὐτό. Δὲν εἶχε μάθει οὔτε γιὰ τὸν Γαλλογερμανικὸ πόλεμο, οὔτε καὶ γιὰ τὸν Κρητικό, καὶ ἔνδιμες πῶς ἡ Γαλλία εἶχε ἀκόμα βάσιλέα.

— Παραδέξενο!

— Ήταν λόρδος. Εἶχε χάσει τὴν περιουσία του ἡ διατέρως του θὰ τὸν εἶχε ἀφήσει φτωχό. Ἐφυγε λοιπὸν γιὰ τὴ Βορβάτη μὲ τὴν ἀδελφή του: Αὐτὸς ἐπήγανε ὑπάλληλος σ' ἕνα μεγάλο ἐμπορικὸ κατάστημα ἀγγλικό, καὶ ἐκείνη, ἡ Μίς Λούση, φάνοιγε σχολεῖο γιὰ μικρὰ κορίτσια. Μόλις πέρασαν τὸ Ἀκρωτήρι — τότε ἀκόμα δὲν ἦταν τὸ κανάλι τοῦ Σουεζ — μόλις λοιπὸν πέρασαν τὸ Ἀκρωτήρι, ἀρχιστε ἡ τρικυμία. . . Αὐτὸ μόνο θυμότανε δι γέρος ἀπὸ τὸ ταξίδι του.

— Πῶς; Λὲν ἔγραψε ημερολόγιον δ κύρῳ Ἀδάμ Ροβίνσον;

— Κ' ἔγω τὸν φωτῆσα. Ἐκούνησε τὸ κεφάλι καὶ τίποτε δὲν ἀποκρίθη. Μὰ εἶδα στὸ νησὶ ἔνα ἀγοράκι, ἔνα ἀπὸ τὸ ἔγγονια του, καὶ μοὺ εἴπε πῶς δι παποὺς του εἶχε κατί χειρόγραφα καὶ θὰ μοὺ τὰ ἔδινε ἀν τοῦ κάριζα ἔνα σογιαδάκι καὶ καραμέλες. Μὰ τὴν ἀλήθεια, δέχθηκα τὴν πρότασι. — Ἐδιάβασα τὰ χειρόγραφα: ἔχουν πολὺ ἔνδιαφέρον, μὰ λείπει ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.

— Παιδί, δόσε μας ἀπὸ αὐτὸ τὸ θεῖο κρασί!...

Κατὰ τύχην εἶχα πάσι ἔνα βράδυ στὴν ταβέρνα ποὺ εἶδα τοὺς πέντε αὐτοὺς ναύτες. Σιγὰ σιγὰ γνωρισθήκαμε καὶ γίναμε φίλοι. Σὰν ἔμαθαν πῶς ἥμιον ωδόσσος συγγραφένες, ἔξδριτος ἀπὸ τὴν πατρίδα μού, γιὰ τὶς πολιτικές μού ίδεες, μοὺ ἔδειξαν ἀληθινὸν ἐνδουσιασμό, ποὺ μὲ συγκίνησε. Μὲ φωτησαν χίλια πράγματα γιὰ τὴν πατρίδα μού, γιὰ τὴν ζωή μας, τὰ ζεύμα, γιὰ τὸ μέλλον της.

— Ετοί, δταν ζήτησα τὰ χειρόγραφα ἀπὸ τὸν ναύτη ποὺ εἶχε ἀρχίσει τὴν ιστορία τοῦ «Μουσιέ Ἀνρύ», δὲν τοῦ φάνηκε καθόλου παράξενο.

— Θὰ σᾶς τὰ δώσω εὐχαρίστως. Αὔριο θὰ τὰ φέρω μαζί μον καὶ θὰ σᾶς τὰ χαρίσω.

***

— Ήταν ἔνας μάτσος φύλλα κιτρινισμένα, τσαλακωμένα, λεωφορέα ἀπὸ δάχτυλα δχι πολὺ καθαρά, καὶ μαυρισμένα ἔδω καὶ ἔκει ἀπὸ καντό, σὰν νὸ τὰ εἶχε καποιος κρατήσει πάνω ἀπὸ φωτιά. Πολλὰ δὲν μποροῦσες καθόλου νὰ τὰ διαβάσῃς γιατὶ εἶχε χυμῆ νερό, καὶ τὰ γράμματα ήταν μισοσβυσμένα.

— Τὰ πρῶτα φύλλα έλειπαν. Τὸ χειρόγραφο ἀρχίζει ἔτοι μὲ μισὴ φράσι:

... πάνω στὴ γέφυρα. Ο οὐρανός καὶ ἡ θά-

λασσα ἔμοιαζαν ἀπέραντη μάζα ἀπὸ βάτα ποὺ ἦταν χαλασμένη ἀπὸ τὶς μανιασμένες καὶ ἀκατάπαυτες ἐπιθέσεις τοῦ διάνευμο. Ψηλά ἦταν ἀστροη, καὶ χαμηλά εἶχε ἔνα χωρί μοιλβί λεφωμένο.

— Ο πλοιάρχος μοῦ ἔδειξε, χωρὶς νὰ μιλήσῃ, τὴν παραλία, που μόλις μποροῦσε νὰ τὴν διακρίνης μέσα ἀπὸ τὰ μαζύρα σύννεφα, σὰν λευκοίδια στενή ποὺ ἐκυματίζει στὸ διάζοντα.

— Είναι νησί;

— Ναί, νησί εἶναι.

— Ποιὸ νησί;

— Ποιὸς ξέρει, ἦταν ἡ παρηγορητικὴ του ἀπάντησις. Δόστε μον μιὰν ἀντίνα ήλιακὴ καὶ θὰ σᾶς πῶ ἀμέσως ποὺ μᾶς ἔριξε ἡ διαβολεμένη αὐτὴ τρικυμία. Χωρὶς τὸν ήλιο δὲν ἔξερω περισσότερα ἀπὸ σᾶς. Τὸ τιμόνι μας ἔσπασε, ἡ μηχανὴ δὲν δουλεύει πειά. “Αν σηκώσουμε τὰ πανιά, δ ἀνεμος θὰ μᾶς τσοκίσῃ. “Ο «Ισμαήλ» δὲν είναι πιὰ καράβι, εἶναι φῦκι. “Οπου π' ἀν ἀράξωμε, πρέπει νὰ είμαστε εὐχαριστημένοι, φθάνει δι μάς κάπου ν' ἀράξωμε.

— Ο «Ισμαήλ» δὲν ἔμποροῦσε πειά νὰ προχωρήσῃ μόνος του δ ἀνεμος φαινότανε πῶς μᾶς ἔφερνε πρὸς τὸ νησί. Σὲ λίγο, μέσα στὴν πυκνὴ διμήλη, ξεχωρίζαμε τὴν παραλία, τὸ κωνικὸ περίγραμμα ἔνδος ἡφαιστείου, καὶ στὴ οίκα του, ἀνάμεσα σὲ δύο ἀκρωτήρια μαῦρα καὶ ἀπότομα, ποὺ γύρω έβραζαν μανιασμένα τὰ κύματα, τὸ ἀνοιγμα μεγάλον λιμανιοῦ.

— Οι ἐπιβάτες του «Ισμαήλ» τοιγύρισαν τὸ πλοιάρχο. Μερικοὶ συντητοῦσαν, καὶ ἔθελαν νὰ δρίσουν τὸ μέρος δι ποὺ φιοσκόμαστε. Οι περισσότεροι ἦταν τῆς γνώμης πῶς ἡ τρικυμία μᾶς είχε παρασύρει πίσω πρὸς τὰς Ασσόδας νήσους καὶ τὸ Πράσινο ἀκρωτήριο. “Αλλοι ἔλεγαν δτι εἶχαμε μπροστά πειά την Αγία Ελένη, ἡ τὸ νησὶ τῆς Αναλήφεως. “Αλλοι πάλιν ὑπόστηριζαν δτι ἡ τρικυμία, μὲ δλες τὶς περιπλανήσεις, δὲν ἔβγαλε τὸν «Ισμαήλ» ἀπὸ τὸ δρόμο του καὶ πῶς τώρα ἐπλησίασε καποιο δγνωστο νησάκι τοῦ Ἰνδικοῦ ὥκεανος.

— Ο πλοιάρχος ἀκούντας, κουνοῦσε τὸ κεφάλι καὶ ἔλεγε:

— “Ολα μπορεῖ νὰ είναι! Αὐτὸ μογάχα ξέρω ἔγω, δτι δὲν είναι ἡ Τενερίφη. “Επειτα, δλα τὰ νησιά τὰ ήφαιστειώδη μοιάζουν πολὺ ἀναμεταξύ τους καὶ δταν δὲν γνωρίζεις σὲ ποιὰ μοιάρα βρίσκεσαι, δδύνταν νὰ τὰ εξεχωρίσῃς ἀπὸ τὸ δέσμο μακρινά.

— Εօρεξαμε μερικὲς κανονιές, μα κανεὶς δὲν ἀπήντησε, καμιὰ βάρια δὲν ἔφανη. Μὲ δλον τὸν δινατὸν ἄνεμο καὶ τὸ παρακύλισμα τοῦ πλοίου, δλοι οἱ ἐπιβάτες ποὺ μποροῦσαν νὰ σταθοῦν ἀπόμα τὰ πόδια τους, ἀνέβηραν στὴ γέφυρα,

νὰ χαιρετήσουν τὴ ξηρὰ ποὺ δλοένα ἔφαίνετο παθαρώτερα.

Ἡ ἀδελφή μου Λούση καὶ ἔγω, στεκόμαστε πλάι - πλάι. Δίπλα μας, δ. κ. Σμίθ, μὲ τὸ σταγῆ ἐπανώφορί του, φυλός καὶ λεπτὸς σὰν μακαρόνι. Εἶχε τὰ σκέλη ἀνοιχτὰ καὶ ἔτσι κατώθισε γὰ κρατιέται μὲ δλο τὸ παρακύλισμα. Ξεχώριζε μάλιστα μὲ τὸ τηλεοπτικό τὴν παραλία, δπού, χωμένη μέσα στὴν ὁμίχλη, ἔστελνε τὸ βογγήτο τῶν κυμάτων.

Ἐξαφνα ἡ γέφυρα ἔτριξε καὶ τινάχθηκε σὰν ἄλιτήριο. Βρεθήκαμε δὲ ἵνας μακρὰ ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ο. κ. Σμίθ σὰν ροκέτα πετάχθηκε στὸν ἀέρα καὶ ἔπεσε στὴν θάλασσα.

Ἐπειτα δὲ «Ισμαήλ» σταμάτησε μονομάς καὶ ἀρχίσε, τρέζοντας σύσωμος, νὰ κάνῃ γύρους, καὶ νὰ βογγᾶ μέσα ἀπὸ τὸ σωθικά του.

Ἀναστρκάθηκα καὶ εἰδα τὴν ἀδελφή μου παθισμένη χάμω στὴ γέφυρα, νὰ κυτάξῃ σὰν ἀπολιθωμένη τὸ κανόνι ποὺ ἦταν μπροστά της καὶ νὰ σκουπίξῃ τὸ αἷμα ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὴ μήτη της. «Υστερα φάνηκε μπροστά μου, δὲν ἤξενδρω πῶς, τὸ πρόσωπο τοῦ πλοιάρχου, ἀπόρο σὰν κυμάτια· τὰ μάτια του γουρλωμένα, τὰ κόκκινα μουστάκια του δλόρθια. Πέφρασαν ἀπὸ τότε χρόνια πολλά. Ἀκόμα θυμοῦμαι τὸ τρομαγμένο του πρόσωπο καὶ πάντα θαρρῶ πῶς θὰ τὸ θυμοῦμαι. Κάποτε μὲ ταράζει, καὶ τώρα ἀκόμα, τὸ θραμμα αὐτὸς στὸν ὑπνο μου, δλόκληρες νύχτες.

Δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω τὸ τί ἔγινε ἔπειτα. Όλοι μὲ φωνὲς ἐφρίκηντο δεξιά καὶ δριστερά, καὶ κανεὶς δὲν μποροῦσε ν' ἀκούσῃ, νὰ καταλάβῃ τί ἔγινετο γύρω του.

Ο πλοίαρχος ἔτρεχε παντοῦ σηκόνοντας τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ μὲ κραυγές πιὸ δυνατὲς καὶ ἀπὸ τὴν βοὴ τοῦ ἀνέμου:

— Χαδήκαμε . . . Ο βράχος ἐτρύπησε τὸ παράβι σὰν βελόνα . . . Σὲ δυὸ ὥρες δὲν θὰ μείνῃ καρφὶ στὴ θέσι του! . . .

Ὑστερα βρέθηκα μέσα σὲ μιὰ βάρκα δποὺ μὲ εἶχαν πετάξει πάνω ἀπὸ τὴ γέφυρα σὰν σάκι μὲ ἀλεύρι. Στὰ πόδια μου ξαπλωμένη, ἀνασθητή, ἡ ἀδελφή μου Λούση καὶ στὰ γόνατά της πεσμένα τὰ δίδυμα τῆς κυρίας Μέρκλευ.

Ἡ βάρκα παράδερνε στὴν κορυφὴ τῶν κυμάτων, δποὺ δὲ μεθυσμένος, καὶ εἴκοσι μέτρα μακρύτερα, μανιασμένα τὰ κύματα χτυπούσαν τὸν «Ισμαήλ» ἀκίνητον καὶ ἐγκαταλειμμένον.

Τὸ παράβι καρφωμένο πάνω στὴν θάλασσα, εἶχε γείσει δεξιά. Λές καὶ ἦταν ἐλέφας ἡ, καλύτερα, φάλαινα πληγωμένη ποὺ τὸ κῦμα τὴν ἔρριξε πάνω στὸν ἄμμο. Η θάλασσα, μέσα στὴ μαγία της, ἐκομμάτιάζε τὸ οκάφος, καὶ ἔκεινο,

χωρὶς δύναμι, ἔτριξε φοβερὰ καὶ μᾶς ἔστελνε τὰ τελευταῖα του βογγητά. Καὶ δλοένα ὑποχωροῦσε καὶ ἔπειταν τὰ ἔντα ἀπὸ τὸν σκελετὸ καὶ ἔφαίνοντο ἔδω καὶ ἔκει σὰν πληγὲς ἀνοιχτὲς ποὺ ἔβλεπες, ἀνάμεσα, τὰ κόκκαλα καὶ τὰ οπλάγχα τοῦ πεθαμένου πλοίου.

— . . . Μὰ ἔπειτε τοῦλάχιστον νὰ τὸν τραβήξωμε ἀπάνω, στὴ βάρκα.

— Καὶ βέβαια, ἀνθρώπος ἦταν καὶ αὐτός.

— Μά, ποὺ νὰ τὸν βάλωμε;

— Μόλις χωροῦν ἔδω μέσα οἱ ζωντανοί.

Αὐτὰ τὰ λόγια πρωτάπουνα γύρω μου ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφή.

Μιλοῦσαν γιὰ τὸν Σμίθ.

Ο δυστυχισμένος ἔπλεε πάνω στὴ θάλασσα σὰν δοκάρι, ἔλεεινός, καὶ φαινόταν ἀκόμα πιὸ μακρὺς καὶ πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ δ.τι ἦταν ζωντανός. Τὸ κεφάλι του θρυμματισμένο, πλάκα καὶ δταν τὸ πτῶμα ἔγγριζε πρὸς τὸ μέρος μας, δην πατακόκκινος αὐτὸς κύκλος ποὺ ἀπόμενε ἀπὸ τὸ κεφάλι, μᾶς ἔδινε ἀνατριχίλα καὶ σιχασιά. Ποτέ μου δὲν είχα ἰδῆ τόσο σιχαμένον γερρό. Δὲν μπόρεσα νὰ βαστάξω σ' ἓνα τέτοιο θέαμα. Εκλεισα τὰ μάτια, γιατὶ δλα μου τὰ σπλάγχνα δροχισαν ν' ἀνακατόνωνται . . .

Τὸ φεῦμα μᾶς ἔφερνε ἵσια στὸ νησί, μὰ δὲν μείνασσε πότε ἔδω, πότε ἔκει. Τὰ κουπιά λύγιζαν καὶ βογγοῦσαν στὰ χέρια τῶν ναυτῶν. Ἀδιάκοπα ἀλλαζαν οἱ ναυτες καὶ δὲν διώδες ἔτρεχε ποτάμι ἀπὸ τὰ μέτωπά των.

Δὲν ἀπόμενε πειὰ οὔτε μισὸ μῆλο δὲ τὴν παραλία. «Ομως μικρὴ ἦταν ἡ παρηγοριά, γιατὶ δὲν μποροῦσαμε νὰ προχωρήσωμε. Όλο αὐτὸς τὸ διάστημα ἦταν γεμάτο ἀπὸ φοβερούς βράχους. Απάνω τους τὰ κύματα ἀκατάπικτα ἔχορευαν τὸν διαβολικό τους χρόνο καὶ δὲν θόρυβος ποὺ ἔκαναν ἦταν τέτοιος, ποὺ νόμιζες πῶς δύκουνες ἀδιάκοπες κανονιές. Η θάλασσα ἦταν ἀφρισμένη κατάσπορη. Καὶ ἀνὴν εἶπω πῶς ἡ παραλία ἦτον ἔσημη, μελανὴ καὶ θλιβερὴ σὰν γεκροταφείο, θὰ καταλάβετε πῶς τὸ νησί αὐτὸς τὸ σωπηλό, μὲ δια μαῦρον κώνον τῆραιστειώδη ποὺ ἔκαπνιζε κάτω ἀπὸ βαρόν καὶ χαμηλὸν οὐρανόν, μᾶς ἔφαίνετο δχι καταφυγίον ἀλλὰ τύμβος, ἔτοιμος γὰ μᾶς συμμαζέψῃ δλούς γιὰ νὰ μᾶς φέρῃ, χωρὶς ἀναβολές, στὴ χώρα ποὺ δὲν δπάρχει οὔτε δυστυχία οὔτε ἀναστενάγμοι.

Ο δρομός ἦταν σὰν μαγεμένος καὶ δὲν μποροῦσαμε νὰ τὸν φθάσωμε. Χίλιες φορὲς προσπαθήσαμε ν' ἀνοίξωμε δρόμον ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς καταρράκτες, καὶ χίλιες φορὲς μᾶς δροιχναν πίσω, σὰν νὰ ἦταν ἡ βάρκα μας κανένα γατάκι.

Μοιάζει τὸν ἀνθρώπον ἡ βάρκα. «Οταν τὴν

ἐγκαταλείψῃ ἡ τύχη, φαίνεται νὰ χάνῃ τὸν δρόμο της, γίνεται ἀδεια καὶ ἀτολμή. Καὶ ἡ ίδιη μᾶς βάρκα φαινόταν τώρα σὰν χαμένη. Κυλοῦσε σὰν ξυλάκι ἀδύνατο, καὶ πότε σπαρφάλωνε στὴν κορυφὴ τῶν κυμάτων, πότε ξανάπεφτε σὲ μαῦρα βράχωντα. «Ολοι ἔνοιωθαν πῶς δὲν διοικοῦσε δὲ πλοίαρχος, μᾶς διοικοῦσε ἡ βάρκα τὸν πλοίαρχο.

Ἐκαμπνε τὸ καθηκόν του, γελοῦσε τὸν εαυτὸν τον κ' ἐμάς, καὶ πολεμοῦσε μὲ τὰ στοιχεῖα, ήρωικά, δμως τυφλά. Χωρὶς χάρτην, χωρὶς ἐργαλεῖα, τι νὰ κάμη μέσα στὴν ἀγνωστή ἀβύσσο, ποὺ ἐκόχλαζε γύρω μας; Λοξοδρομοῦσε στὴν τύχη, προσπαθῶντας νὰ μη σπάσῃ ἡ βάρκα πάνω στοὺς βράχους, ποὺ δλοένα ἔτριζαν τὰ δόντια τους.

«Ἐνας ναύτης, καθισμένος ἀντίκρυ μου στὸ κουπί, κατασπρός καὶ ωτιδωμένος, ποὺ τὸ ἔνα τοὺς μάτι την πρισμένο καὶ μελανὸν ἀπὸ ἔνα κεφάλι, καὶ ἐχτύπησε τὸ πρόσωπο τοῦ Ιταλοῦ. «Ο Ιταλός τύποτε δὲν είτε κ' ἔκνταξε μονάχα τὴ γροθιὰ περιεργα σὰν νὰ ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορά στὴν ζωὴ του τέτοιο πρᾶγμα.

— Εχει δόντια σήμερα ἡ θάλασσα. «Α, η θάλασσα ἔχει δόντια σήμερα! . . .

Καὶ κουνοῦσε τὸ κεφάλι σὰν νὰ ἔλεγε πῶς είμαστε χαμένοι.

Ο ἀνεμός δὲν ἦταν ψυχρός, καὶ τὸ νερό, ποὺ κόχλαζε γύρω μας, ἦταν μᾶλλον χλιαρό. «Ομως, μουσκεμένοι ως τὸ κεφάλι, καὶ νόμιζαν πῶς ἂντι τὸ σπάσιμο τῶν κυμάτων, ἔτρέμαψε δλοι σὰν τὸν Ιούδα. Κάθε σταλαματιέ ποὺ ἔπειτε ἀπάνω μας, μᾶς τρυποῦσε σὰν βελόνα καὶ μᾶς ἔπλαγνε τὸ αἷμα.

Η ἀρδύρα τῆς θάλασσας ἔσχημάτιζε πάνω στὰ φύδια μας σὰν ἐπιδερμίδα καὶ ἔμπαινε σὲ δλο μας τὸ σῶμα, στὰ μάτια, στὸ ρουσθούνια, στὸ στόμα, στ' αὐτιά. «Ο τρελὸς χρόνος τῶν κυμάτων ἔγγριζε ἔλεεινὰ τὰ σπλάγχνα μας.» Ενοιωθα πῶς καθετὶ μέσα μου ἀνακατόνεται δπως μέσα σὲ μιὰ φιάλη, πῶς τ' ἀντέφα μου είχαν ἀνέβη στὸ κεφάλι μου, πῶς τὸ στομάχι μου είχε στρίψει σὰν τιμπούσον καὶ ἔκανε νὰ πεταχθῇ ἀπὸ τὸν λαιμό μου. Η κυρία Μέρκλευ, σὰν τρελή, μισοπεθαμένη ἀπὸ τὴν ναυτίλια, είχε κολλήσει τὸ πρόσωπο της στὸ σβέρο μου καὶ ἔγω για μουν τόσο καταπονεμένος, ποὺ δὲν ήμποροῦσα σὲ διέσπρωχνε τὴ βάρκα στ' ἀνοιχτά. Τὸ σκοτάδι ἐπέκνωνε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή, καὶ ἔχανε μάς κομματιάσουν.

Η νύχτα ἔφιμην καὶ δὲν εἶχαμε προχωρήσει οὔτε βῆμα. Τὸ ηφαίστειο τυλήθικε στὴν ὁμιχλή, η παραλία δὲν ξεχωρίζει πειδα, καὶ τὴ θάλασσα πὴ τὴν σκέπασε η πάχνη. Ο ἀνεμός δὲν είχε πέσει δλότελα, φυσοῦσε δμως κανονικὰ καὶ ἔσπρωχνε τὴ βάρκα στ' ἀνοιχτά. Τὸ σκοτάδι ἐπέκνωνε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή, καὶ ἔχανε μάς κομματιάσουν.

Η νύχτα ἔφιμην καὶ δὲν εἶχαμε προχωρήσει οὔτε βῆμα. Τὸ ηφαίστειο τυλήθικε στὴν ὁμιχλή, η παραλία δὲν ξεχωρίζει πειδα, καὶ τὴ θάλασσα πὴ τὴν σκέπασε η πάχνη. Ο ἀνεμός δὲν είχε πέσει δλότελα, φυσοῦσε δμως κανονικὰ καὶ ἔσπρωχνε τὴ βάρκα στ' ἀνοιχτά. Τὸ σκοτάδι ἐπέκνωνε ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμή, καὶ ἔχανε μάς κομματιάσουν.

— Δέν οδες τῷλεγα πῶς δὲν ήμποροῦσα στὸν παρθήνη δλους μαζί του! «Ολους!

— Εγεινε μιὰ στιγμὴ σιωπή, καὶ δὲ πλοίαρχος δηλώσε μὲ φωνὴ δυνατή;

Σμιθ ἔφερνε τὸν ἀνεμό καὶ μᾶς ἐμπόδιζε νὰ φιάσωμε στὴ στεριά. Αρχισαν νὰ καταριώνται τὸν δυτικήσμένο νεκρό, νὰ τὸν φοβερέσσον μὲ τὴ γροθιά, νὰ τὸν σπρώχνουν μὲ τὰ κουπιά. Μὰ δὲ πεθαμένος, πειθήνιος στὸ κῦμα καὶ στὸν ἀνεμό, μᾶς ἀκολουθοῦσε δλοένα, μὲ πεῖσμα.

— Ο γέρο-ναύτης ποὺ καθόταν ἀντίκρυ μου — ήταν Ιταλός — κουνοῦσε ἀδιάκοπα τὸ κεφάλι κ' ἔλεγε:

— Ω, ω, δὲν θέλει νὰ πάγ μονάχος στὸν υγρὸ τάφο του δὲν Εγγλέζος. Νὰ ίδητε ποδὸν μᾶς τραβήνῃ δλους μαζί του. Νὰ ίδητε, νὰ ίδητε. «Ολους, δλους!

— Μά, δὲν βουβαίνεσαι λοιπόν; κτήνος! Τζών, δόσ του λοιπόν μιὰ γροθιὰ στὰ μοντρά!

Ενας χέρι μὲ μιὰ φοβερὴ γροθιά, ἀλειμένο μὲ κατράμι, τινάχθηκε ἀνάμεσα στὴν κυρία Μέρκλευ καὶ ἐχτύπησε τὸ πρόσωπο τοῦ Ιταλοῦ. «Ο Ιταλός τύποτε δὲν είτε ἔκνταξε μονάχα τὴ γροθιὰ περιεργα σὰν νὰ ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορά στὴν ζωὴ του τέτοιο πρᾶγμα.

— Επειτας ἔφτυσε στὴ θάλασσα αἵμα, καὶ δρισίσε νὰ κωπηλατῇ πιὸ δυνατά, μὰ δλοένα καὶ μονομύριζε, κουνοῦσε τὸ κεφάλι καὶ χαμογελοῦσε.

Επιτέλους ἔχασηκε δὲν τὸν πλοίο τοῦ μεταπέπλωμα, τὸν κατάπτιε δὲ τὰ μάτια μας, τὸν κατάπτιε δὲ την θάλασσα, καὶ λευθερώθηκε αὐτὸς τὸ σιχαμένο νέαμα.

Οι ναύτες ἀπόστασαν. Ο πλοίαρχος ἐκρέμασε τὰ χέρια του ἀπόσταμένος καὶ αὐτός.

Πάνω στὰ κύματα ἔχόρευαν κατί στεγνόμαχρες σκιές, ποὺ τὸ μάτια μας τὶς ἔβλεπαν πιὸ μεγάλες ἀκόμα, καὶ νόμιζαν πῶς ἂντι την καρχαρίες. Ήταν τὰ δοκόρια τοῦ πλοίου ποὺ είχαν παραλύσει. Ετρεχαν ισια, σὰν κριάδια, καὶ ημαστε ἀναγκασμένοι νὰ λοξοδρομοῦμε, μη τυχούσεις.

Η νύχτα ἔφιμην καὶ δὲν εἶχαμε προχωρήσει οὔτε βῆμα. Τὸ ηφαίστειο τυλήθικε στὴν ὁμιχλή, η παραλία δὲν ξεχωρίζει πειδα, καὶ τὴ θάλασσα πὴ τὴν σκέπασε η πάχνη. Ο μέρκλευ καὶ δηλώσε μὲ φωνὴ δυνατή:

— Φύοι μου, θὰ ήταν τρέλα νὰ μείνωμε
ἔδω μεσ' στὸ σκοτάδι καὶ στὴν πυκνὴ διμήλη,
ἀνάμεσα στὸς μανιασμένους αὐτοὺς καταρρά-
κτες, ὅπου κινδυνεύουμε κ' ἐμεῖς καὶ ἡ βάρκα
μας νὰ γίνωμε κομμάτια, σὰν καρυδόφλουδο...
Ακοῦ . . .

Ο δυστυχής, ἥθελε βέβαια γὰ εἰπῆ «ἀκοῦστε»
μὰ ἡ λέξι, μαζὶ μὲ δ, τι ἥθελε ἀκόμα νὰ εἰπῆ,
έχασθη στὴν αἰώνιότητα.

Η βάρκα μας ἔτρεξε ξαφνικά μὲ τρομερὸ
χρότο, καὶ τὸ δυὸ δίδυμα χάθηκαν μονομιᾶς ὁ
πάγκος ποὺ καθόμουν, καὶ ὁ βυθὸς τῆς βάρκας
ἔκυλλησαν κάτω ἀπὸ τὸ σῶμα μου, καὶ ἔνοιωσα
πῶς ἡμούν τοιχυρισμένος ἀπὸ νερὸ καὶ πῶς
βυθίζομον, σὰν πέτρα, στὸν βυθὸ τῆς θάλα-
σσας. Λέν ἡξερα νὰ κολυμπήσω, μά, καὶ ἀν ἡξερα,
δὲν θὰ κατώρθωνα τίποτε τόσο ἀπότομα βυθί-
στηκα στὴ μαύρη ἄβυσσο.

Λέγουν πῶς ὁ πνιγμένος, στὶς τελευταῖς στιγ-
μές του, βλέπει νὰ περνᾷ μπροστά του, σὰν οὲ
πανήδαμα, δῆλη ἡ περασμένη του ζωὴ, εἴτε ὀνει-
ρεύεται λειβάδια καταπρόσινα, κρυστάλλινα πα-
λάτια, χρυσόφραδα, ὅραις γυναικες μὲ πολύ-
χωρα φρέματα καὶ ἄλλα θαυμαστὰ πράματα.
Αν εἶναι ἀλήθεια, αὐτὸ θὰ συμβαίνῃ σ' ἑκεί-
νους ποὺ πνίγονται σὲ γλυκὸ νερό. Εγώ, γύρω
μου μόνον σκοτάδι ἔβλεπα, σκοτάδι πυκνό,
κρύο, μαῦρο, ἀθόρυβο, χωρὶς μιὰν ἀκτῖνα φω-
τεινή, σκοτάδι ὅμοιο μὲ ἄβυσσο ποὺ μ' ἔπερνε
σιγὰ-σιγά, δλοένα, καὶ ποὺ ἔφαίνετο πῶς ποτὲ
δὲν θὰ τελείωσῃ . . .

Καὶ ὅμως ἐτελείωσε, καὶ τὸ σκοτάδι ἔγεινε
λιγώτερο μαῦρο. Ή μαυρίλα ἡ ἀδιαπέραστη
ἔγεινε πυκνὴ διμήλη, ποὺ τὴν περιούσαν φω-
τεινὲς γραμμὲς ἀγνόηστινες εἴτε ματωμένες...
Ἄρχισα νὰ φουσκώνω σὰν ἔνα φοβερὸ ἀπό-
στεμα ποὺ μ' ἔπνιγε . . . Πολεμοῦσα νὰ σκάσω,
νὰ ἐλευθερωθῶ καὶ . . . μονομιᾶς συνῆλθα.

Ἐτρεχε τὸ νερὸ ἀπὸ παντοῦ, ἀπὸ τὸ στόμα
μου, ἀπὸ τὴ μύτη, ἀπὸ τὸ αὐτιά. Τὸ πρόσωπό
μου ἔκαε ἀπὸ τὴ ζέστη τοῦ ἥλιου. Τὰ ρουθύνια
μου ἀνοιγόκλειαν ἡδονικὰ ἀπὸ τὰ βαθειὰ ἀρώ-
ματα. ἀναζύμητα πουλιά μὲ ἔσκούφαιναν μὲ
τὶς φωνές τους, καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ
σκέπαζε τὰ χαμηλωμένα μου βλέφαρα, ἔχωριζα
σκιές ἀναρρώπινες νὰ κουνιῶνται ἀπὸ πάνω μου...
Μὲ τίναζαν, μ' ἀνεσήκωναν, μ' ἔτοιβαν. Κατά-
λαβα πῶς προσπαθοῦσαν νὰ μὲ ἔσαναφέρουν
πίσω στὴ ζωὴ. Λαχταρισμένος κ' ἔγω νὰ ζήσω
ἔβαλα τὰ δυνατά μου, ἐπικαλέσθηκα δῆλη μου
τὴ θέλησι καὶ ἀνοίξα τὰ μάτια μου.

Τρία πρόσωπα ἔταν σκυμμένα ἐπάνω μου,
ἔνα λευκὸ καὶ δύο μαῦρα. Ἀνεγνώρισα τὴν
ἀδελφή μου τὴ Λούση, τὴ Σέλια τὴ μαύρη

καμαριέρα τῆς κ. Μέρκλευ καὶ τὸν Θωμᾶς, τὸν
ἀρχιμάγειρο τοῦ πλοίου, ἀράπης κ' αὐτός.

— Ποὺ βριοκόμαστε; ωρτησα.

— Πάνω στὸ ηῆσι, ἀσφαλισμένοι.

— Καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ήταν μαζὶ μας στὴ
βάρκα;

Μοὺ ἀποκρίθηκαν μὲ σιωπή. "Ημαστε οἱ
μόνοι ποὺ εἴχαμε σωθῆ ἀπὸ τὸν Ἰσμαήλ.

***

Δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀντιγράψω τὶς σελίδες
τοῦ χειρογράφου, τὶς σχετικὲς μὲ τὴν πρώτην
ἐγκατάστασι τῶν τεσσάρων ναυαγῶν στὸ νησὶ¹
ποὺ τοὺς εἶχε δεχθῆ. Εἶναι πολλὲς οἱ λεπτομέ-
ρεις ἔκεινον δμως ποὺ ἔχει διαβάσει ἔναν ἀπὸ
τοὺς πολλοὺς Ροβινσόν, δὲν πιστεύω νὰ τὸν
ἔνδιαφέρουν πολὺ, γιατὶ ἡ ιστορία τῶν τεσσά-
ρων μας ναυαγῶν εἶναι ἀπαράλλακτη μὲ τὴν
ιστορία τεσσάρων Ροβινσόν μαζὶ.

Αφοῦ βεβαιώθηκαν πῶς ήταν οἱ μόνοι κά-
τοικοι τοῦ νησιοῦ, ἀρχίσαν ν' ἀπελπίζονται.
Εἶπαν πῶς ήταν προτιμότερο ν' αὐτοκτονή-
σουν, παρὰ νὰ πεθάνουν τὸν σιγανὸ θάνατο
τῆς πείνας καὶ τῆς κοκκοκαϊδίας.

Καὶ ἀν ἀκόμα, σπέρθηκαν, κατώρθωναν νὰ
ζήσουν δπως μπούσουν, τὶς ἀδείξεις τέτοια ζωὴ,
δύο ὄντρες καὶ δύο γυναικες στὴν καρδιὰ τοῦ
δικεανοῦ; Κ' ἔπειτα, ποιὸς νὰ ήταν αὐτὸς δ'
δικεανός; Δὲν εἶχεραν καὶ ποὺ τοὺς εἴχαν πετά-
ξει τὰ κύματα. Ριγμένοι ἔξω ἀπὸ τὴν πολιτι-
σμένη κοινωνικὴ ζωὴ, βρέθηκαν ἔπιδος τὸν χώρου
καὶ τοῦ χρόνου.

Εῶς ἔδω, δπως βλέπει δ' ἀναγνώστης, ἡ ιστο-
ρία τῶν τεσσάρων μας ναυαγῶν δὲν διαφέρει
καθόλου ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ροβινσόν.
Εἶναι δμως κάποια διαφορά: δητὶ τὸ βιβλίο τοῦ
Ροβινσόν εἶναι ἔργον τῆς φαντασίας, ἐνῷ τὰ
χειρόγραφα τοῦ «Μουσιὲ Ἀνρύ» εἶναι τὰ ίδια
λόγια, ἡ λεπτομερῆς περιγραφή, πολλὲς φορὲς
μάλιστα ὑπερβολικὰ λεπτομερῆς, ψλιβερῆς πρα-
γματικότητος.

Γενικῶς, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μειονέκτημα τῆς
ιστορίας τοῦ Ροβινσόν, δ' ἥρως εἶναι ἀνθρώπως
παραπολὺ ἔχυπνος, μορφωμένος καὶ ἐπίτηδες
προστοιμασμένος, ὑπωδήποτε, γιὰ τὶς περιτέ-
τεις ποὺ τὸν περιμένουν στὸ ἔσοδο τησ.

Τέτοιος δμως δὲν ήταν καὶ δ' «Μουσιὲ Ἀνρύ».
Ἀπόγονος, κατεστρομμένος, μιᾶς ἀπὸ τὶς ἀρ-
ιστοκρατικῶν εἰς οἰκογένειες τοῦ τόπου του, ἀνα-
γκάσθη νὲ δεχθῆ μιὰν ὅποιοδήποτε θέση. σ' ἔνα
ἔμπορικὸ κατάστημα, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ζήσῃ
αὐτὸς καὶ ἡ ἀδελφή του. Αινθρωπὸς τοῦ κόσμου,
τέλεια ξένος πρὸς τὴ ζωὴ. Ἐγνώριζε παραπολλὰ
πράγματα, ἀχορτά, ἔδω; στὸ νησὶ του, ἀλλὰ τί-

ποτε δὲν ἡξερε ποὺ νὰ τὸν ὀφελήσῃ στὴν περι-
στασιν αὐτή. Μιλοῦσε τέλεια διάφορες εὐρωπα-
κὲς γλωσσες, ἐγνώριζε τὴν ιστορία τῶν μεγάλων
οἰκογενειῶν διαφόρων τόπων, ἡξερε θαυμάσια νὰ
διευθύνῃ κατιλίσιν, καὶ ἔπαιζε μοναδικὰ σπαθί.
"Επειτα, ποὺν ἀναχωρήσῃ γιὰ τὰς Ἰνδίας, έμασθε
πολὺ καλά διπλογραφία. Όμως δὲν ἡξερε κοιδό-
λον—καὶ δὲν εἰναι καὶ πολὺ δύσκολο—νὰ κατο-
σκευάσῃ μιὰ καλύβα, ἀπὸ κλαδιά δένδρων. Δὲν
ἡξερε οὔτε νὰ πιάσῃ τουλάχιστον τὸν πόλεμο
ἀπὸ τὸ νερὸ τῆς θάλασσας τὸ ἀλάτι ποὺ ἔχεια-
ζετο γιὰ τὴν τροφή του.

Χωρὶς τὸν δύο μαύρους, ποὺ ἔτυχε νὰ εἶναι
καὶ οἱ δύο πολὺ καλοὶ ἀνθρώποι, δ' Ἀνρύ καὶ
ἡ Λούση, γλήγορα θὰ πέθαιναν δμως τοὺς
ἔσωσες ἡ καλωσύνη καὶ ἡ ἐργασία τῶν δύο μαύ-
ρων, ποὺ πρόθυμα ἔγειναν οὐτοπατικοὶ τῶν
δύο ἀδελφῶν, συνηθισμένοι νὰ τοὺς θεωροῦν
κυρίους ἀλλὰ προσάντων γιατὶ τοὺς πόνεσαν,
τοὺς συντρόφους αὐτοὺς τῆς στὴν ἀρχή
ἡταν τὸ πῶς νὰ μὴν πεθάνουν.

Τὸ χειρόγραφο περιγράφει μὲ χλίες λεπτο-
μέρεις τὸ πῶς ἔμαζωναν τὰ ἀπομεινάρια τοῦ
ναυαγίου ποὺ ἡ θάλασσα ἔφερε ἔως τὴν ἀκτή,
τὸ πῶς ἔθαψαν τοὺς πνιγμένους ναῦτες ἡ ἐπι-
βάτες καὶ ἔπειρον τὰ φορέματα τους νὰ τὸν
χρησιμοποιήσουν, τὸ πῶς δ' μαῦρος κατώρθωσε
μιὸν ἡμέρα νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴ θάλασσα, στὸ
μέρος ποὺ εἶχε βουλιάσει δ' «Τιμαή», τρόφιμα
καὶ καρδιά φανταστικὴ ἔσοδη.

Τὴν ἡμέρα, πάνω ἀπὸ τὰ λοιπούδια ματά,
τρεμουλιάζουν, κινοῦνται, βουλιάν, ἀντίχυτη,
ἀμέτρητα καὶ παρδαλά σύννεφα ἀπὸ πεταλοῦ-
δες, σκωριέρους, μιλῆς, μέλισσες, σφῆκες. Καὶ
μόλις ἀρχίσῃ νὰ βραδυάζῃ, περνοῦν σιριφογ-
όζονται χλιαρές ἀπὸ φωτεινὰ ἔντομα στὴ χλόη
καὶ στὰ φυλλώματα τῶν δένδρων φωτερούζουν
παμμέγιστες καλοφωτικὲς καὶ ἄλλα φτερωτὰ ἔν-
τομα, ποὺ μοιάζουν μὲ φαγαράκια, ἀναμιένει
γιὰ καρδιά φανταστικὴ ἔσοδη.

Τὰ ἔντομα ἔδω ἔχουν ἀτελείωτη ποικιλία. Μὲ
μιὰν ἀπλῆ κίνησι τοῦ χειρού ἐπιάναμε μέσα στὴ
φούχτα μας ὀλόκληρες δωδεκάδες. Μερικά, γαλά-
ζια σὰν τὰ μάτια τῆς ἀδελφῆς μου Λούσης
ἡταν τόσο μικρά, διστούντα στὸν πόλεμο τοῦ
μάκρου τους, δὲν μποροῦσαν νὰ σκεπάσουν τὸ
νύχτιο τοῦ μικροῦ μας δάχτυλου. Επιανάμε καὶ
κάτι πεταλοῦδες μαύρες, μεγάλες σὰν νιγκερίδες.

"Επήγαιναν σὰν τὰ πουλιά, κοπάδια δ' θόρυβος
ποὺ ἔκαμπαν μὲ τὰ φτερά τους, ήταν πιὸ δυ-
νατὸς ἀπὸ τὸν κρότο τῶν κυμάτων στὴν παρα-
λία καὶ δ' ἀέρας ποὺ τὸ πέταμά τους ἔσχημα-
τικές, ἔλυγισε τὰ ἄνθη.

Εἶναι κονραστικὸ νὰ βλέπῃς τὴν κίνησιν
αὐτῆς μέσα στὰ λειβάδια, προσάντων ἡταν δὲν
ηλιος ἔρριχνε τὶς ἀκτῖνες του ἀπάνω στὸ πλή-
θος αὐτὸ τὸν κρότο τῶν κυμάτων στὴν παρα-
λία καὶ δ' ἀέρας ποὺ τὸ πέταμά τους ἔσχημα-
τικές, ἔλυγισε τὰ ἄνθη.

Καὶ ήταν πολὺ φυσικό. Τὸ ναυάγιον εἶχε
γίνει τὸ φωτινόπαρον, καὶ τώρα ἐπλησίαζε ὁ
χειμῶνας: οὔτε πανὶ οὔτε καπνὸς πλοίου δὲν
εἶχε φανῇ στὸν ἀπειρον δρίζοντα, ποὺ ήταν
ἀπελπιστικὰ ἔσοδος.

Οι ναυαγοὶ ἀρχίσαν νὰ συνηθίζουν στὴν ίδεα
πάσι γιὰ πάντα ήταν δαμάσιοι στὸ νησὶ αὐτό.
Οι μαῦροι ήταν υποτάχητα στὴν τύχη τους,
μοιρολάτρεις δπως εἶναι ἡ φυλή τους οἱ λευκοί
δμως ἔβασαν θάλασσαν, ἔχόλωσαν, ἀπελπισθηκαν
πολύ, ποὺν υποτάχηπον.

Καὶ τώρα, ἂς ἀφήσωμε νὰ μιλήσῃ τὸ χειρό-
γραφο. ***

«...» Ετοι πέρασε ὁ χειμῶνας, μὲ ἀνήσυχη
καὶ μάταιη ἀπαντοχή, μὲ ἔξακολουθητική καὶ
ἐκνευριστικὴ ἀγωνία.

* Ηδει ἡ ἀνοίξη.

Η ἀνοίξη εἶναι γλυκύτατη στὸ νησὶ μας.

Ο ἀέρας εἶναι γεμάτος ἀπὸ μεθυσικές μυ-
ρωδιές.

Μεγάλοι λαλέδες, χρυσαφίες ἀνεμῶνες, λεικοὶ
νάρκισσοι, διάφορη φύσις, καὶ πολὺ καλωσύνη
καὶ μάταιη ἀπαντοχή, μὲ τριαντάριλλα ποὺ
ἄνθιζαν σύρριζα στὸ χῶμα, μπορι, κίτρινη,
κόκκινη, τριανταφυλλιά, σχηματίζουν σὺν πλού-
σια χαλιά, στὴν παραλία μεταξύ της ζωὴς τους
χωρίζουν τὰ δάση.

Τὴν ἡμέρα, πάνω ἀπὸ τὰ λοιπούδια ματά,
τρεμουλιάζουν, κινοῦνται, βουλιάν, ἀντίχυτη,
ἀμέτρητα καὶ παρδαλά σύννεφα ἀπὸ πεταλοῦ-
δες, σκωριέρους, μιλῆς, μέλισσες, σφῆκες. Καὶ
μόλις ἀρχίσῃ νὰ βραδυάζῃ, περνοῦν σιριφογ-
όζονται χλιαρές ἀπὸ φωτεινὰ ἔντομα στὴ χλόη
καὶ στὰ φυλλώματα τῶν δένδρων φωτερούζουν
παμμέγιστες καλοφωτικὲς καὶ ἄλλα φτερωτὰ ἔν-
τομα, ποὺ μοιάζουν μὲ φαγαράκια, ἀναμιένει
γιὰ καρδιά φανταστικὴ ἔσοδη.

Τὰ ἔντομα ἔδω ἔχουν ἀτελείωτη ποικιλία. Μὲ
μιὰν ἀπλῆ κίνησι τοῦ χειρού αὐτοῦ τοῦ μέρους τοῦ χειρογράφου,
πῶς ἡ προσδοκία νὰ τὸν ἀνακαλύψῃ κανένα
πλοίο περαστικό, ποὺ ήταν στὴν ἀρχή ἡ μεγάλη
ἔλπιδα τῶν τεσσάρων μας ναυαγῶν, λιγότευε
δλοένα, δπο περγονούσαν οἱ μέρες.

Εἶναι κονραστικὸ νὰ βλέπῃς τὴν κίνησιν
αὐτῆς μέσα στὰ λειβάδια, προσάντων ἡταν δὲν
ηλιος ἔρριχνε τὶς ἀκτῖνες του ἀπάνω στὸ πλή-
θος αὐτὸ τὸν κρότο τῶν κυμάτων στὴν παρα-
λία καὶ δ' ἀέρας ποὺ τὸ πέταμά τους ἔσχημα-
τικές, ἔλυγισε τὰ ἄνθη.

δλα τὰ ἀνδη, στὸ νησί, τρελάθηκαν καὶ πῶς χρεούντων κάποιο χορὸ φανταστικό, εἴτε ἴτως παιζούν βαρελάκια, κάνουν τούμπες, ἀγκαλιάζονται, φεύγουν, φωνάζουν, τραγουδοῦν· γιατὶ ἀκούει κανεὶς καὶ χίλιους κρότους ποὺ δλοι μαζὶ ἀποτελοῦσαν μακρινὸ καὶ ἔξακολουθητικὸν ἥχο κυρδουνιῶν.

Καὶ στὰ δάση, ὁ ἄρεας εἶναι γεμάτος ἀπὸ τὶς γλυκύτερες εὐωδίες. Οἱ μαγνόλιες, πού, ἀνθισμένες, εἶναι ἵδιες ἀσπρες μηλόπετρες, χύνουν τόση μυρωδιά, ποὺ πιάνεται ἡ ἀνατονή, τὸ κεφάλι γυρίζει, καὶ κάνεται τὸ λογικὸν ἀν τὶς πλησιάσῃς.

Κάτω ἀπὸ τὶς ἀκαίες καὶ τὶς καστανίες, στολισμένες μὲ ἀσπρα, κήτρινα καὶ μόδι μπουκετάκια, κάτω ἀπὸ τὶς χουρμαδίες ποὺ τὶς ἀγκαλιάζονται περικοκλάδες μὲ πολύχρωμους λύκους, παντοῦ, στὰ δάση αὐτὰ τὰ γεμάτα μυστήριο, ἀνθίζουν παράδοξα λουλούδια βελουδενία, βαθύκόκκινα μὲ μαῦρο γύρο, σὰν καρδιὲς πυρακτώμενες. Τὸ ἄρωμά των εἶναι λεπτὸ καὶ διαπεφαστικό, καὶ δποιος λησμονητή στὴν προδοτικὴ ἐμορφιά τους, κάνεται μέσα σὲ ἡδονικὰ σνειρά.

Κάθε πουλὶ ποὺ θὰ περάσῃ ἀπὸ ἕδω, θὰ σταματήσῃ στὸ νησί μας. Οἱ μαῦροι βράχοι τῆς παραλίας εἶναι κάτασπροι ἀπὸ γλάρους, κήπινες, κύκνους καὶ ἀγριόπαπιες. Πελεκάνοι χεῶμα τριανταφυλλί. ἀρμενίζονται σοβαρὰ στὰ ἥρεμα λιμανάκια· λελέκια μὲ κόκκινα φτερό, πελαργοὶ μὲ μαῦρο φράκο, γερανοὶ μὲ τὰ μακριά τους πόδια, περπατοῦν, χιλιάδες, στὴν ἀμμουδιά καὶ σπρωχοῦνται.

Τὸ πλήθος αὐτὸ τῶν πουλιῶν ἔκαμαν τόσον θόρυβο μὲ τὶς φωνές τους, ὅπου μᾶς ἦτον ἀδύνατον νὰ συνεννοηθοῦμε δταν ενδισκόμαστε στὴν παραλία. Ἀναγκαῖμαστε νὰ φωνάζωμε καὶ ἐμεῖς γιὰ ν' ἀκούσῃ ὁ ἔνας τὸν ἄλλον.

Πολλὲς φορὲς ἔνα γλήρορο σύννεφο περνοῦσε πάνω ἀπὸ τὸ νησὶ καὶ τὸ σκέπασε μὲ τὴν περαστικὴ σκιά του. Σηκόναμε τὰ μάτια καὶ βλέπαμε μὲ ἀπορία πῶς δὲν ἦταν σύννεφο ἀλλὰ κοπάδι ἀτελείωτο ἀπὸ τούχλες ἡ πέρδικες, σὰν ἀκρίδες, ποὺ τὶς κυνηγοῦσαν ἀετοὶ καὶ γεράκια: ἀπὸ τὶς ποικιλόχρωμες φτεροῦγες τους ἔτρεχε ζεστὸ τὸ αἷμα, σταλαματιές. Ἀλλὰ τὸ ζωντανὸ σύννεφο δλοένα ἐμπρός, χωρὶς, οὔτε στιγμή, νὰ σταματήσῃ τὴν δρμή του.

Τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ἔντομα πετοῦσαν, ἀγαποῦσαν, ἐσκότωνταν.

Ἐνα πολιμπὸ ἔπιανε μυγάκια νὰ τὰ φέρῃ στὴ συντρόφισσά του, γεμάτη ἀπὸ σμαράγδια καὶ ρουμπίνια, ποὺ κλωσσοῦσε ἀνάμεσα σὲ δυὸ κλόνους συκαμίδες. Ἐνας μπάμπουρας, μεγάλος ποὺ γροθιὰ μικροῦ παιδιοῦ, τρυποῦσε πέρας τὰ πότις;

πέρα τὸ κολιμπρὸ μὲ τὸ κεντρὸ του, μιτερὸ σὰν σπαθί, μὰ τὴν ἴδια στιγμὴ ἀλλος ἔχθρος, φτερωτός, τὸν δρπαζε καὶ αὐτὸν στὸ πεταμά του.

Τὰ φάρια ἦταν τόσα πολλά, ποὺ σχηματίζαν ἀλητηνὰ τείχη.

Μποροῦσε νὰ χωμῆς μέσα στὸ πλήθος τῶν ψαριῶν, όχι δμως νὰ τὰ φοβίσῃς ἡ νὰ τὰ χωρίσῃς, τόση πικνὰ ἦταν. Ὁ Θωμᾶς περνοῦσε μὲ τὴ σχεδία του ἀποπάνω τους γιὰ νὰ διασκεδάξῃ, ἔμπηγε ἔνα κοντάρι ἀναμεσά τους, καὶ τὸ κοντάρι ἔστεκε πολλὴν ὥρα δρόδι μέσα στὴ ζωνιάνη αὐτὴ μάζα.

Ψαρεύαμε μὲ δίχτυα ἡ μὲ καμάκια, εἴτε χτυπούσαμε μὲ ρόπαλα ἀλλες φορὲς σκοτώναμε μὲ τὸ τουφέκι εἴτε τὰ πιάναμε μὲ τὰ χέρια. Ἐπάναμε παστά ἡ τὰ ἑραίναμε, καὶ ἔτοι, είχαμε είσοδία γιὰ νὰ θρέψωμε δλόκηρο σύνταγμα γιὰ ἔνα ἔτος. Ἔτοιμασμένα λοιπόν, τὰ ἀποδηκέναμε μέσα στὸν βράχους ποὺ τοὺς είχαμε σκέψεις ἐπίτηδες. Τόσο πολὺ ψάρι ἔτρωγαμε, ποὺ ἔπειτα ἀπὸ δύο ἡ τρεῖς ἔβδομαδες δὲν ἦμποροῦσαν τὰ μάτια μας νὰ ἰδοῦν οὔτε τὸ καλύτερο είδος. Είχαμε σιχανὴ τὶς σαρδέλες, τὶς γλῶσσες, τὰ μπαρμπούνια.

***

«Οἱ ἥλιος αὐτὸς ὁ καυτερός, οἱ ὡμέρες αὐτὲς οἱ ζεστὲς καὶ γεμάτες ἀπὸ θύρυθον, οἱ νύχτες οἱ βαθειὰ ἀρωματισμένες, πότε φωτισμένες ἀπὸ τὸ φεγγάρι ποὺ γύριζε στὸ ἀτέλειωτο στερέωμα καὶ καθεφετιζότανε στὴ θάλαισσα σὰν κολόνα ἀσημένια τρεμουλιαστή, πότε μαῦρες, καρφωμένες μὲ πελώρια πρασινωπὰ διστοργαὶ ἡ σκεπασμένες μὲ τὸ λεπτὸ πέπλο τοῦ Γαλαξία, καὶ ἔπειτα ἡ ζωὴ αὐτὴ ἡ ἀεργη, χωρὶς φροντίδες, χωρὶς ἀνησυχίες, ζωὴ ποὺ κανεὶς ποτὲ ἔπιδης ἀπὸ μᾶς δὲν τὴν ἔγνωρισε ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ δ. Ἀρχάγγελος ἔδιωξε μὲ τὸ πύρινο σπαθὶ τοῦ ἀπὸ τὸν Παράδεισο, τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὕα: δῆλη αὐτὴ ἡ καλοζωὴ καὶ ἡ μακαριότης μᾶς ἔφεραν στὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή, ποὺ ἔγεινε ἀφορμὴ μιὰ φορὰ νὰ ἀστράψῃ τὸ πύρινο σπαθὶ ποὺ ἀνέφερα, πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῶν πρώτων μας γονέων...»

«Ολο τὸ νησὶ, καὶ τὸ μικρότερο φυλλαράκι, καὶ τὸ πιὸ μικροσκοπικὸ πουλάκι στὸ δάσος, καὶ τὸ τοσούτσικο ψαράκι στὸ δέρμα εἴτε στὴ θάλαισσα, ζνοιωθε τὴν ἀνατοιχίλα τῆς ἀγάπης ποὺ δημιουργεὶ καινούριες ζωές. Πῶς μποροῦσαν λοιπὸν οἱ ἀνθρωποι νὰ ξεφύγουν τὴν ἔρωτικὴ διάθεσι, τώρα ποὺ ἡ ἀνοίξη σκορποῦσε στὸν ἀέρα, μέσα στὸ νερό, πάνω στὴ γῆ, τὸ λεπτὸ καὶ θαυματουργὸ τῆς φαρμάκι καὶ μ' αὐτὸ τὰ πότις;»

«Ἡ μικρὴ καὶ ἀγνὴ κοινότης μας, ἀδελφικὴ ἔως τότε, δηποτάχθηκε στὴν ἀνθρωπίνη μοῖρα. Ἡ ἀμάρτια ἐφώλιασε στὰ στήθη μας, καὶ ἔτρεχε στὶς φλέβες μας ἔνας χειμαρρός θερμός καὶ ἐπιτακτικός. Ἡ Λούση καὶ ἡ Σέλια φοροῦσαν ἀκόμα τὶς ἴδιες μπλούζες καὶ τὰ πανταλόνια τῶν ναυτῶν. Τότε δρμὼς, τὸν χειμῶνα, δὲν μᾶς ἔκαμε καμιάν ἐντύπωσι, δὲν προσέχαμε, γιατὶ μόνη σκέψις καὶ φροντίδα μας ἦταν τὸ πῶς νὰ ἔξαστοισι με διατάξεις γιὰ νὰ ζήσωμε: στέγη καὶ τοιρή. Τώρα, τὰ ἀνδρικὰ φρέματα μᾶς ἐτάραξαν γιατὶ δὲν ἦταν φυσικά, καὶ ἔδειχνάν πιὸ φανερὰ πῶς ἦταν γυναικες. Τώρα καὶ ἐπεινὲς ἔστεκε πολλὴν ὥρα δρόδι μέσα στὴ ζωνιάνη αὐτὴ μάζα.

Μποροῦσε νὰ χωμῆς μέσα στὸ πλήθος τῶν ψαριῶν, όχι δμως νὰ τὰ φοβίσῃς ἡ νὰ τὰ χωρίσῃς, τόση πικνὰ ἦταν. Ὁ Θωμᾶς περνοῦσε μὲ τὴ σχεδία του ἀποπάνω τους γιὰ νὰ διασκεδάξῃ, ἔμπηγε ἔνα κοντάρι ἀναμεσά τους, καὶ τὸ κοντάρι ἔστεκε πολλὴν ὥρα δρόδι μέσα στὴ ζωνιάνη αὐτὴ μάζα.

Οἱ γυναικες ξένδρουν νὰ στολίζωνται καὶ μέσα στὴν ζημιο. Ἡ Λούση καὶ ἡ Σέλια φοροῦσαν γιὰ στολίδια, στεφάνια καὶ γιρλάντες. Ἡ Σέλια ηξερες μάλιστα νὰ πλέκῃ φουστάνια ἀπὸ ἀγρόπιπλη, ἀπὸ χούμελη, εἴτε ἀπὸ κισσό καὶ ἔτσι ἔτρεχε στὰ δάση καὶ στὸ βουνά, μὲ φωνὲς καὶ μέριμα ποὺ τὴ Σέλια λέγοντάς την παληοαρατίνα, μαύρη μαύμον καὶ χίλια ἀλλα. Μόλις δρμὼς ἔκλεινα πάλι τὰ μάτια, ἡ Σέλια ξανόρχιζε τὸν χορὸ της καὶ σκορποῦσε γύρω μου τὴ θερική της ἀνατονο.

Τὸ πρώτη ξυπνοῦσα βαρύς, καταπονεμένος καὶ μόνον δταν ἐπερτα στὴ θάλαισσα, αἰσθανόμονυ κάποιαν εὐχαριστησι.

Καὶ δ καταραμένος αὐτὸς Θωμᾶς, ποὺ μ' ἔκανε νὰ γελῶ μαζὶ καὶ νὰ συζητῶμε μὲ τὴν αἰώνια ἐπωδόν του κάθε προτὶ: «Ἄ, Μουσὶε Ἀνρύ, τὶ καλά, νὰ ἦταν κανεὶς παντομένος! Φαντασμῆτε, στὴν ήλιαστα μας! Τὶ καλά, νὰ ἦταν κανεὶς παντομένος!»

Τώρα τελευταῖα δ Θωμᾶς έφευγε δλοένα μακούν ἀπὸ τὴ συντρόφια μας, δχι βέβαια χωρὶς ἀφορμή δμενε δλη τὴν ήμέρα μόνος, πότε στὴ θάλαισσα, πότε στὸ κυνηγι, εἴτε κόβοντας ξύλα στὸ δάσος.

Έδονλενε δ Θωμᾶς ἀκοτάπαντα. «Ολες οι ἀποδημένος μας ἦταν γεμάτες ἀπὸ φάρια, κυνῆγι καὶ καρπόνια ποὺ ἔφεραν τὰ μάτια μας στὴ θάλαισσα, πότε στὸν ζωντανὸν γύρω μας.

«Ο μικρὸς πανούργος θεδες φαινότανε καὶ στὸν Θωμᾶ τὰ μάτια (ποὺ ἔφιχναν φευγαλέες ποκκινωπες φλόγες καθε σπαθὶ ποὺ σταματοῦσαν στὴ λυγερὴ σιλούέττα τῆς Λούσης εἴτε στὸν δημούσιο τῆς μισόγυμνης μαύρης) καὶ στὴ γλυκειὰ περιπάθεια ποὺ ἔπνιγε τὶς δλοστρόγυλες κόρες τῶν ματιῶν τῆς Σέλιας, ἀπαράλλακτα σὰν μάτια ζώων, καὶ στὶς ἀπότομες μεταβολές τῆς ἀδελφῆς μου, ποὺ ἦταν πότε ἀπελπιστικὰ μελαγχολική, ἀνήσυχη καὶ νικημένη ἀπὸ τὴ νοσταλγία, ἀπαιτητική, εὐερέθιστη, ἐπιτακτική,

πότε πρόσχαρη, ζωηρή, γλυκειὰ καὶ παιχνιδιάρα σὰν γατάκι.

Τὸ ξνοιωθα δμως προπάντων στὸν ξαντό μου. «Ἐβλεπα δλοένα δράματα τὶς νύχτες, δταν δγρυπνοὶς γύριζα καὶ ξαναγυριζα στὸ στρώμα μου, τὸ καμφιμένο ἀπὸ φύλλα, δταν βούζε τὸ δάσος, καὶ ἡ θάλαισσα βογγούσε, καὶ μούγγιζαν οἱ σεματίες στὰ βουνά, καὶ χιλιάδες ἀπόδνια καὶ ἀλητηνὰ πουλιά κελαίδονταν, καὶ τὴν ζητικήν πότε προσέχαμε, γιατὶ μόνη σκέψις καὶ φροντίδα μας ἦταν τὸ παντούριον τῶν ψαριῶν στὸν θάλασσαν, καὶ τὴν ζητικήν πότε προσέχαμε, γιατὶ μόνη σκέψις καὶ φροντίδα μας ἦταν τὸ παντούριον τῶν ψαριῶν στὸν θάλασσαν.

«Ἐξαφνα μέσα στὰ δράματα αντά, ἐπορέβαλλε δηνδρὸ μορφὴ τῆς Σέλιας, μὲ τὸ ηδονικὸ βλέμμα της.

Ντροπιασμένος γιὰ τὴν δμαμιατικὴν αντὴν ἐμφάνισι μᾶς μαύρης σκλαβάς, ποὺ ἀπὸ μικρὸ παιδὶ ἐβλεπα τὴν φυλὴ τῆς σὰν κάτι διάμεσον μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ζώου, προσπαθοῦσα νὰ τὴν διάξω ἀπὸ ἐμπόρος μου, μὲ τὴν σκέψη πὸς πτερόμον πολὺ ιηλότερα ἀπὸ αὐτὴν, πῶς ήμουν μέλος κοίνωνίας ἔξευγενισμένης καὶ οικογενείας αριστοφατικῆς. Ἐπερίταξα τὸν ξαντό μου καὶ βορίζα ἀπὸ μέσα μου τὴ Σέλια λέγοντάς την παληοαρατίνα, μαύρη μαύμον καὶ χίλια ἀλλα. Μόλις δρμὼς ἔκλεινα πάλι τὰ μάτια μας.

«Τὸν ενδρούσιματε δλοι μαζὶ, τὸ μεσημέρι, δην τὸ βράδυ στὸ τραπέζι, δὲν ημεδα πιὰ τέσσερες ἀλλὰ πέντε, καὶ δ πέμπτος ἦταν ἔνα ποντικό πνεῦμα ποὺ περιέβασε στὴν θάλαισσα τὸν φράχορο ποὺ είχε πάρει στὴ θέση τῆς ἀλλοτε ηρεμητὶς δμιλίας ἔνομιζες πῶς ἐφορβόμαστε ν' ἀνοίξωμε τὰ χελλῆ, μὴ τυχὸν καὶ είποντε τὸν διὰ μέτανοούσαμε κατόπι. «Ενοιωθα ἀκόμα τὴν παρουσία του μέσα στὴν ἀπειρούσιτη, ἀρύστη, σιντροφια μας, δχι βέβαια χωρὶς ἀφορμή δμενε δλη τὴ γεννια, δπον ξαφνικὰ ἀρχιζαμε νὰ χορεύωμε, νὰ τραγουδοῦμε, νὰ πηδοῦμε σράκα καὶ χάρματα γεμάτα ἀπὸ θειούχους καπνούς, βάνοντας ἀγριες φωνές, γελῶντας σὰν τρελοί καὶ μιμούμενοι τὶς φωνές τῶν πουλιῶν ποὺ ζουσαν γύρω μας.

«Εδούλενε δ Θωμᾶς ἀκοτάπαντα. «Ολες οι ἀποδημένος μας ἦταν γεμάτες ἀπὸ φάρια, κυνῆγι καὶ καρπόνια ποὺ ἔφεραν τὰ μάτια μας στὴ θάλαισσα, πότε στὸν ζωντανὸν γύρω μας.

«Ἐτρωγε στὸ δάσος, καὶ μάλιστα τὴν νύχτα ἐγύριζε πίσω, νὰ κοιμηθῇ. «Αρχισε μάλιστα νὰ λείπῃ καὶ ἀπὸ τὴ βραδυνή μας συνάθροισι, τὴν δρμὸ τῆς προσευχῆς.

«Οταν τὸν ωτησα τὴν αἰτία, μὲ ἀφέλεια καὶ είλικονεια ἀποκρίθῃ:

— Νά! πρέπει κανεὶς νὰ γονατίζει τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς, Μουσὶε Ἀνρύ. Καὶ δταν γονατίζω, βλέπω μπροστά μου τὸ λαιμὸ τῆς Κυρίας

— Πολὺ καλά. Θ' ἀφήσω ήσυχη τὴν λευκὴ κύρια Λούση, μὰ θὰ μοῦ παραχωρήσῃς τὴν Σέλια. Ἡ Σέλια εἶναι μαύρη, τῆς φυλῆς τῆς δικῆς μου, χωρὶς εὐγενεῖς προγόνους, δύπως καὶ ἔγω: εἶμεῖς λοιπὸν εἴμαστε ταῖριασμένοι. Μονάχα, ἔξηκολούθησε χαμογελῶντας πονηρά, θὰ ἀποφασίσῃς τότε, η νὰ ζήσῃς ἄγνως σὰν καλόγερος η νὰ πάρῃς γυναῖκα σου τὴν ἀδελφήν σου, τὴν λευκὴ Λούση, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλη γυναῖκα στὸ νησί...

— Αὐθις, ἐφώναξα δργισμένος, μέτρησε τὰ λόγια σου, μὴν ἔσχνας πώς μιλεῖς γιὰ δυὸς ἀδέλφια, χριστιανούς!

Ο Θωμᾶς ἀρχίσεις νὰ γελᾷ:

— Α, πολὺ καλά! Τώρα ποὺ μιλεῖς γιὰ τὴν ἀδελφική σας συγγένεια μὲ τὴν κυρία Λούση, πές μου, ποιὸς θὰ γείνη ἄνδρας της ἀν δὲν θέλης νὰ τὴν δώσῃς σ' ἔμενα;

— Καλύτερα νὰ μαραθῆ ἄγονη παρθένα, παρὰ νὰ τὴν δώσω σ' ἔσενα!..

Ἐμεῖς οἱ λευκοί, δταν θυμώσωμε, γινόμαστε κόκκινοι, η πιτρινόμοι. Οἱ μαῦροι πέρονουν χρῶμα σὰν σταχτί. Μὲ δλη τὴν φαινομενική του ἀπάθεια, ο Θωμᾶς ἀρχίσεις ν' ἀλλάξῃ χρῶμα, καὶ δι τόνος τῆς φωνῆς τού ἔγινετο ἔδω καὶ ἔκει μανιώδης καὶ σὰν χάλκινος.

— Ήραία, ἀπήντησε, εἶναι δική σας δουλειά. Μπορεῖτε νὰ μείνετε, ἐσύ γεροντοπαλήκαρο, ἔκεινη γερογοκόριτσο. Ἔγω δμως δὲν ἔχω σκοπὸ νὰ καλογερέψω. Καὶ ἐπειδὴ μοῦ ἀπαγορεύεις καὶ νὰ συλλογίζωμαι ιδίᾳ τὴν Λούση, συμμορφόνομαι καὶ ἀπὸ σήμερα παίρνω τὴ Σέλια στὴν καλύβα μου.

— Κάνε πώς τὴν παίρνεις, τοῦ εἴπα ἀπειλητικά.

Ἐκεῖνος ἔκτυπησε μὲ τὴν γροθιά του τὴν πέτρα ποὺ ήταν πρὶν καθισμένος καὶ ἀρχίσεις νὰ ταράζεται σὰν ταῦρος ποὺ τὸν ἀπόλυταν ἀφοῦ τὸν ἔβούλωσαν μὲ καυτὸ σίδερο.

— “Ετσι, λοιπόν! ἐφώναξε χτυπῶντας δυνατὰ τὸ στήθος του μὲ τὴν γροθιά του. “Αν θές νὰ ξέρης, εἶσαι ἔνας τιποτένιος. Τώρα βλέπω πώς ήσουν ἔνας ψεύτης ὅταν μοῦ δρκίσθηκες πώς δὲν θὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ μας. κύριος καὶ δούλος. Θέλεις νὰ κάνῃς δπως δοῦ ἀρέσει καὶ σοῦ εἶναι βοικό, σὰν ναυπάκτι: τὸ νησὶ εἶναι δικό σου, οἱ γυναῖκες σου καὶ αὐτές, καὶ ἔχεις καὶ στὴ διάθεσί σου ἔναν παληοαράπη, ποὺ δουλεύει σὰν βῦδι γιὰ σένα, ποὺ κόβει ἔνλα, φαρεύει, κυνηγεῖ, μεγειρεύει, δλα αὐτὰ γιὰ νὰ μπορῇ η ἀφεντιό σου νὰ ζῇ εὐχάριστα στὸ νησὶ αὐτό. “Α, δχι λοιπόν... Μὰ τὸν Θεό δὲν ξαναγίνεται πειά. “Αν δι Θεός ἔλευθέρωσε τοὺς δμοῖους μου ἀπὸ τὴ σκλαβιά, δὲν θὰ θελήσῃ

βέβαια νὰ γείνω ἔγω θεληματικὰ σκλάβος δικός σου. ”Α, δχι!... Πηγαίνετε στὸ διάβατο καὶ οἱ τρεῖς σας, ἔσύ, η περιφράνη σου ἀδελφὴ καὶ η προκομένη Σέλια. Ἔγω φεύγω. Θὰ πάρω τὴν καλύβα μου στὸ δυτικὸ λιμάνι καὶ θὰ ζήσω μονάχος χωρὶς νὰ σᾶς ξαναϊδῶ. ”Αν καμιὰ μέρα πεθάνετε ἀπὸ τὴν πείνα σας, δὲν μὲ μέλει. Νὰ σπάσω στὴ δουλειά γιὰ τὴ γυναικα μου καὶ τὸν ἀδελφό της, ναί. Μὰ οὔτε τὸ δαχτυλάκι μου θὰ κοντήσω γιὰ νὰ θρέψω ἔναν πόριο καὶ μιὰ κυρία λευκούς, ποὺ δὲν μοῦ εἶναι τίποτε καὶ ποὺ δικόμη μὲ περιφρονοῦν!

— Κάνε δι την θέλεις, ἀποκρίθηκα μὲ προσποιημένην ἀδιαφορία, μολονότι ἀνησύχησα ἀπὸ τὴν ἀπειλή του. “Αν ἔφευγε ἀληθινά, ἔχαναμε τὸ κυριώτερο στηριγμα τῆς ζωῆς μας καὶ ἀρχίσαμε νέες στερήσεις καὶ νέους σοβαρούς κινδύνους.

Ο Θωμᾶς δλοένα οὐδελιαζε σὰν γορίλλας μανιασμένος:

— Καὶ μάθε το καὶ αὐτό, ἀν φύγω, φεύγω γιὰ καλά! Δὲν θὰ συλλογισθῶ κανέναν ἀπὸ σᾶς! Ο διάλογος νὰ σᾶς πάρῃ! Όμως ἀκουσε: ἀν κανεὶς ἀπὸ σᾶς ξεμιτίσῃ στὸ λιμάνι μου, τοῦ κάπων όρκο, Μουσιέ Ανρύ, στὴ ζωή μου, θὰ σοῦ φυτέψω μιὰ σφαῖρα στὸ κρανίο καὶ θὰ πάρω τὶς γυναῖκες σου!

Εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ δι Θωμᾶς καὶ μὲ τὸ σχοινό του κεφάλι χαμηλωμένο σὰν ταῦρος, ὀδηγησε πρὸς τὴν θάλασσα καὶ ἔπεσε στὸ νερό.

Τὸν κύταξα μὲ ἀπορία ἐπὶ πέντε δλόκηρα λεπτά νὰ στριφογυρίζῃ μέσα στὸ νερό, ποὺ σὰν ἀσημένιο λάμποκοπούσε, νὰ κολυμπᾶ διάμεσα στοὺς βράχους, δείχνοντας τὰ ἀσπρά του μάτια, φυσῶντας μὲ τὴ μύτη καὶ μὲ τὸ στόμα, σὰν πελώρια φάκια.

Ἐπιτέλους ξαναγύρισε καταβρεγμένος καὶ λαμπερὸς σὰν μαῦρο σατέν.

— Τώρα εἶμαι καλύτερα, εἶπε τινάζοντας τὸ νερὸ ἀποτάνω του. Θάρρεψα μιὰ στιγμὴ πώς θὰ μούρη ἀποπληξία. Ας μείνωμε φύλοι. Δὲν εἶναι ἄλλος στὸ νησὶ, ἔμεις οἱ τέσσερις εἴμαστε δλοι καὶ δλοι.

— Αφήσεις τὶς ἀνόητες ἀπαιτήσεις σου, καὶ η φιλία μας θὰ μείνῃ δπως καὶ πρὶν.

“Αναψε πάλι ἀπὸ θυμό, δμως κρατήθηκε καὶ μοῦ εἶπε μὲ χαμηλωμένη φωνή:

— Λοιπόν, θές νὰ ήμαστε ἔχθροι; “Ας γείνη δπως θέλεις. Θὰ ήμαστε λοιπόν ἔχθροι, μη ἔχηντος δμως εἴμαι δέκα φορὲς πιὸ δυνατός, πιὸ γλήγορος καὶ πιὸ ἐπιτήδειος ἀπὸ σένα.

— Αρταξεις τότε μιὰ πελώρια πέτρα στρογγυλή, δέκα κοιλὰ τουλάχιστον, καὶ ἀρχίσεις νὰ τὴν γυρίζῃ σὰν νὰ ήταν σφαῖρα παγκιδιοῦ.

— Αν μοῦ κατέβαινε η ίδεα, εἶπε, νὰ σοῦ

σπάσω τὸ κεφάλι μ ἀντὶην ἔδω τὴν πέτρα; Τί λές; Θὰ σὲ κονταλοῦσα στὸ νεκροταφεῖο ποὺ θάφαμε τοὺς γυναιγοὺς καὶ θὰ ἡμούν ἔγω μόνονς ἀφέντης τοῦ νησιοῦ καὶ θὰ ήταν δικές μου τότε καὶ οἱ δύο γυναῖκες καὶ η λευκὴ καὶ η μαύρη. Βλέπεις πώς θὰ μοῦ σύμφερε νὰ σὲ σκοτώσω: ἀν ἡμούν δι παληοσάρτης ποὺ τὴν μαύρην σπάσεις, θὰ τὸ είχα καμένη ποὺ δι παρασημόποτε ἔχωριζε τοὺς γυναῖκες τοῦ νησιοῦ μας, δίνοντάς του ἀκούσιως μου τὸ δικαίωμα νὰ σκερφῇ; πώς η φύσις δὲν λογαριάζει οὔτε διαφορὰν φυλῆς, οὔτε κοινωνικὲς ἀνισότητες.

Καὶ ήμοιν ἀναγκασμένος νὰ διμολογήσω πώς η ἀφελῆς ἔρωτικὴ ἐνδήλωσις τοῦ Θωμᾶ εἰχε περιστρέφει τρυφερότητα καὶ σεβασμὸ μὲ γένεναια ἀπὸ τὸν ίδιο μου δεσμὸ μὲ τὴ Σέλια.

Μόλις δμως ἐφανταζόμονταν τὴ Λούση γυναικα τοῦ καταρραμένου αὐτοῦ μαύρου, θλεις αὐτὲς οἱ σκέψεις τῆς δικαιοσύνης ἔχανονταν καὶ ἔγινομον πάλιν σὰν τρελός καὶ ἔλεγα πώς μόνον τὸ τόσο ἀδικο δσο ἔνδυμια, δσο ήθελα νὰ νομίσω.

Αλήθεια, αὐτὸς δὲν μὲ είχε φέρει, θύερα ἀπὸ τὸ ναυάγιο, σ' ἔνα ψφωμα ποὺ κοιτόμονταν στὴν παραλία ἀναίσθητος καὶ μ ἔδερναν ἀδιάποτα τὰ μανιασμένα κύματα; Μποροῦσε ἀπλούστατα νὰ μ ἔγκαταλεψή, καὶ, μὰ τὸ Θεό, ἔχει δίκαιοιο νὰ λέη πώς θὰ ήταν τώρα δι μόργος κύριος στὸ νησὶ καὶ πώς καθετεί θὰ ήταν σ' αὐτὸν δηνούσε στὴν πόταγμα νὰ γείνῃ γκούνγορος, ποὺ δὲν τὸ θέλει. Μά, οὔτε αὐτὸς δὲν εἶναι ἀναγκασμένος νὰ τὸ πόταγμα, καὶ τὸ ἀπάνω χειλί της ἔταραζε ἀπὸ δρμὴ καὶ ὑπερηφάνεια.

Ηταν ὑπέροχος τὴ στιγμὴ αὐτή καὶ τὰ τρελὰ λόγια τοῦ Θωμᾶ ρτυπούσαν τοὺς κροτάφους μον σὰν σφυρὸ διαβολικό.

Καὶ η Λούση ήταν μιὰ πολὺ έμορφη ιόρη, φηλὴ καὶ λιγερή. Τὰ μαλλιά της ξανθὰ σὰν τὸ χρυσάρι καὶ τὰ μάτια της γαλανὰ σὰν τὴ θάλασσα.

— Αὐτὸς ξέρω ἔγω, εἶπε η Λούση μὲ δρμα φωνή, δταν τελείωσα τὴ διμήγορη μον: ἀν αὐτὸς τὸ μαρρόκουλο δ Θωμᾶς, τολμήση καὶ νὰ μ ἔγγιξε μονάχα, θὰ δέρνη τὸν βράχον της.

— Ηθέλησα νὰ τὴν ήσυχάσω, μ ἀποστόμωσε δμως μὲ τὰ μάτια καὶ τὰ μάγουλα ἀναμμένα:

— Χρεωστεῖς νὰ μὲ υπερασπισθῆς καὶ νὰ μὲ φυλάξῃς ἀπὸ τέτοια φιβερὴ στιγμή. Εσύ, ἀπόγονος οἰκογενείας σὰν τὴ δική μας, δὲν θὰ είχες ἀρκετὸ δάρεος νὰ ὑπερασπισθῆς τὴν τιμὴ τῆς ἀδελφῆς σου καὶ νὰ τὴν ἐκδικήσῃς γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ τῆς έγεινε;

— Μὰ τι θὲς γὰ κάνω; μισεῖτα ταραγμένος. — Τί θέλω! έφωναξε, τί θέλω! Δὲν καταλαβαίνεις λοιπὸν πώς αὐτὸς καὶ ἔγω δὲν μποροῦμε πειὰ νὰ ζήσωμε στὸ ίδιο νησὶ καὶ πώς ένας ἀπὸ τοὺς δυὸ πρέπει νὰ δείψῃ;

οιο κ' ἔγινόμουν κ' ἐγώ δεισιδάμιων δύως ποτὲ πρόν, τὰ μάτια μου δὲν είχαν κυτάξει την ἀγνή ἐμόσφια τῆς φύσεως, ποτὲ δὲν είχα προσέξει τὰ λόγια της δύως τώρα, ποὺ συγκινημένος ὡς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς, καθόμουν πάνω στὴν πέτρα, στὸ πλάι ἔκεινον ποὺ τὸν ἔλεγα ἔχθρο μου και ήμουν ἔτοιμος νὰ τὸν σκοτώσω.

"Ενοιωθα τῇ θάλασσα κοιμισμένη, ποὺ μόλις μ' ἔνα ἐλαφρότατο ψιθύρισμα ἔφθανε ἀπάνω στὸν ἄμμο.

"Ενοιωθα κοιμισμένα τὰ δάση δύον βασιλεύει ἡ σιωπή και ἡ εἰρήνη και δύον, αὐτὴν τὴν δύρα, σιωπούσαν τὰ ἀναρθρωτα πουλιά και τὰ ἔντομα, κυριμένα στὶς φωλιές τους.

"Εβλεπα κάθε ρυάκι νὰ κατεβαίνῃ ἐλαφρά τὰ πλευρά τοῦ ἡφαιστειου και δικολούθωντας τὸ ρεῦμα τους τὸ διαμαντένιο, είδα τὸ φεγγάρι πελώριο, λαμπερό, ἀκριβῶς πάνω ἀπὸ τὸν κρατήρα, ποὺ ἔδειχνε τὸν ἐλαφρό κακνό του σὰν μετάλλινο. Στὸν φέργερδ δίσκο του ἔφανοντο ζωρὰ τὰ σκοτεινὰ χάσματα ποὺ δίνουν στὸ ἄστρο αὐτὸν τόσην δμοιότητα μὲ ἀνθρώπινη μορφή.

"Ἐνδιμᾶς πὼς μ' ἔκυταζε κατὰ πρόσωπον και σὰν δικαστής αὐτηρὸς μὲ φωτοῦσσε:

— Τί σκέφθηκες νὰ κάμης, δυστυχισμένε; "Ελά στὸν ἔαντό σου! "Εσύ, χριστιανός, καταγόμενος ἀπὸ Ιεπτές, ὑπερασπιτής τῶν δραγμῶν και τῶν δυστυχισμένων, θέλεις νὰ σκοτώσῃς ἔκεινον ποὺ σου ἔξωσε τὴ ζωή, ποὺ σ' ἔθρεψε και σ' ἔβοήθησε στὶς δύσκολες ἡμέρες;

Θυμῆτηκα μιὰ λαϊκὴ πρόληψη, δύον τὰ σκοτεινὰ στίγματα τοῦ φεγγαριού παριστάνουν τὸ πρόσωπο τοῦ Καίν, τὸν πρώτον δολοφόνον δεδος τὸν κατεδάκισε νὰ ἔηι αἰώνια στὸ ἀσημένιο ἄστρο και νὰ τύραννιέται μὲ τύψεις ἀπὸ τὸ παντοτινὸν δραμα τοῦ σκοτωμένου ἀδελφοῦ, ποὺ ἦταν τὸ πρῶτον ἀνθρώπινο ψῆμα.

"Ανατοίχιασα κ' ἔνοιωσα μέσα μου κάτι σὰν φρέσο. Ἀπὸ τὸ ἀστρο κατέβασα τὰ μάτια μου χάριν στὴ γῆ και είδα τὸν Θωμᾶς ξαπλωμένον στὸ πλάι μου... Μοῦ φάνηκε τότε πὼς στὸ νησὶ αὐτό, δύον ἀρχίζεις μ' ἔμας μιὰ νέα ζωή, θὰ ἴμουν ἔγω, δύως δ Κάιν, δ πρῶτος φονιᾶς, και δ μανδρος τὸ πρῶτον θῆμα, διδώνος σὰν ἔκεινον τῆς Βίβλου. Γιατί, ἐπιτέλους, τί κακό είχε πάμει δ Θωμᾶς; Και σὲ ποιόν;...

Σηκώδητο προσεκτικά ἀπὸ τὴν πέτρα ποὺ ἀκούμποντα τὸ τουφέκι μου, και είπα στὴ Σέλια:

— Πάμε, δὲν ἔχομε δουλιὰ ἔδω.

Τὰ μάτια της ἀστραφάν ἀπὸ χαρὰ και τὰ ἀστρα της δόντια φάνηκαν μ' ἔνα ἀνακούφιστικό γέλιο.

— Ναι, πηγαίνομε ἀπὸ δῶ, ἐψιθύρισε, κρα-

τῶντας μὲ ἀπὸ τὸ χέρι, σὰν νὰ φοβότανε μήν ἀλλάξω γνώμη. "Επει τὸ πόρετε νὰ κάμης. Πάμε νὰ φύγωμε.

"Επειτα, σὰν νὰ κάτι νὰ θυμήθηκε:

— Και τὸ ὅπλο σου; Γιατί δὲν τὸ παίρνεις μαζί σου;

"Αποκριθηκα μὲ εἰλικρίνεια:

— Γιὰ νὰ μὴ μοῦ ἔσαναδώῃ τὸν πειρασμό. Είναι τόσο δυνατός δ πειρασμός τοῦ δπλου. "Επειτα, θέλω, ὅταν ἔιπνηση δ Θωμᾶς, νὰ ἰδῃ πώς ἦταν στὴν ἔξουσία μου και τὸν λυπήθηκα γιατὶ είναι φύλος μου.

"Η Σέλια μ' ἔκυταζε σιωπηλά μὲ λατρεία και μ' ἀγκάλιασε.

"Ἔταν ἡ πόρη φορὰ ποὺ μ' ἔχαΐδευε ἔτσι, μόνη τῆς, όχι πειά σὰν σλάβα ποὺ περιμένει διαταγή, μὰ σᾶν γυναῖκα ποὺ νοιώθει πώς εἶναι σύζυγος και σύντροφος τοῦ ἀνδρός ποὺ ἀγαπᾶ και ἔκτιμο. Μὲ καταφιλοῦσε λέγοντας:

— Τί καλά ποὺ ἔκαμες! Πώς σ' ἀγαπῶ! Τί μεγαλόφρος δ ποὺ εἶσαι!

"Η Σέλια είλε δίκαιο μὲ τὴ σκοτεινή της διασθηση: ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔννοιησε πόσο στενὰ ἔταν δεμένη ἡ ζωή μου μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Θωμᾶς, η Σέλια δὲν ἦταν πειά γιὰ μένα μιὰ τυχαία γυναῖκα, ποὺ μᾶς ἔνωντε μόνον δ δεσμός τοῦ πάθους είλε γείνει ἡ γυναῖκα ποὺ μαζί της θὰ ζούσαι δημη μου τὴ ζωή: ἡ γυναῖκα μου, ἡ συτρόφησσα, ἡ φίλη μου.

***

Τὴν ἄλλην ἡμέρα ἐπῆγα νὰ ἰδω τὴν ἀδελφή μου, ἐπρόβλεπτα πὼς ἡ διμιλία μας θὰ ἦταν πολὺ βίαιη.

Τὴν στιγμὴ ποὺ περνοῦσα μπροστὰ ἀπὸ τὴν καλύβα τοῦ Θωμᾶς, τὸν είδα ποὺ στεκόταν, μὲ τὰ χέρια ἀκούμπημένα στὴ μέση, μπροστὰ στὸ ὅπλο μου, ἐκεὶ ποὺ τὸ είχα ἀφῆσε ἀπὸ χθές.

"Ακουσε τὰ βήματά μου καί:

— Τί σημαίνει αὐτὸ, Ἀνδρύ; μὲ φώτησε σοβαρά, μὲ ἀπορία και μὲ φρέσο.

Δὲν είπα τίποτε προσπαθῶντας νὰ τυκήσω τὴ συγκινηση μου. "Επειτα μὲ φωνή ἔσυχη και σταθερή, κυτάζοντας τὸν στὰ μάτια:

— Τί σημαίνει αὐτὸ; Ἔσύ, Θωμᾶς, τὶ νομίζεις;

— "Ηδελες νὰ μὲ σκοτώσης;

— Ναι, ἀπήντησα μὲ τὴν ἴδια σταθερή φωνή. Εύτυχως δὲν τὸ ἔκαμα. Συχώρεσε με, Θωμᾶς.

Δὲν ἔλεγε τίποτε. Τὰ μάτια του τὰ είχε χαμηλωμένα. Τὸ πρόσωπο του ἦταν ταραγμένο.

— "Αν δμως μὲ φοβᾶσαι, ἀν μὲ νομίζεις ἔχθρο σου, ἀνθρώπων ἀπιστο, κάμε δ, τι θέλεις: σκοτώσε μὲ δύος μὲ φοβέριστες χθές, μὲ τὴν πέτρα ποὺ κρατοῦσες χθές... "Εγώ δὲν ξα-

τηκώντω τὸ χέρι μου ἔναντιον σου, γιατὶ ἀπόψε κατάλαβα πόσο είμαστε δλοι ἔδω ἔνωμένοι. Και οἱ τέσσερις είμαστε δὰν τὰ δάχτυλα τοῦ χειρού. "Ένα ἀν λειψή, δλα θὰ ὑποφέροιν.

"Ο μαῦρος, μὲ δακρυσμένα μάτια, ἀρπαξε τὰ δύο μου χέρια θσφικτά, και συγκινημένος ἐψιθύρισε:

— "Ω! Μουσιέ Ανδρύ! "Ω! Μουσιέ Αγρύ!

"Ἐκλαψα τότε, χωρὶς νὰ ντραπά, μπροστά στὸν μαῦρο. "Ήταν δάκρυα εὐεργετικά, δύον εἶξεπλυναν δλο τὸν πόνον και δηλη τὴν ἀγωνία της χθεσινῆς νύχτας, και μου σηκωσαν τέλεια τὸ βάρος ποὺ ἔπλεσε τὴ συνέδηση μου.

"Ἡ ἀδελφή μου μὲ δεχθηκε μὲ πρόσωπο θυμωμάνον ἦταν δμως πολὺ λιγώτερο ἀποφασιστική και πολὺ λιγώτερο ἀπαιτητική. Τὰ μάτια τῆς ἔροιχναν δκόμα ἀστραφές, μὰ βοῆκα και μιὰ ἐλαφρά σκιά ἀπολμίας φαινότανε σὰν κάπως στετοχωρεμένη. Τὸ πρόσωπό της ἦταν σὰν νὰ είχε κλάψει τὴ νύχτα.

"Οταν δμως μὲ είδε, ἐπροσπάθησε νὰ φανῇ ἀδιάφροδη και μαλιστα είτομη γιὰ ἐπίθεοι.

— Τί είναι πόλι αὐτὴ ἡ συγκινητική σκηνὴ μὲ τὸν μαῦρο ποὺ είδα ἀπὸ δῶ; μὲ φώτησε εἰρωνικά. Μοῦ φανεται πὼς θστερα μὲ δῶ, διτε εἴπαμε χθές, μπροστες ίσως νὰ μεταχειρισθῆς τὸ κτήνος αὐτὸ μὲ κάπως περισσότερη ἀξιοπρέπεια.

— Λούση, ἀπήντησα, έκητησα συχωρεσι ἀπὸ τὸν μαῦρο ποὺ θδελα νὰ τὸν δολοφονήσω!

Δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ μιὰ φωνή:

— "Α! θεέ μου! ...

Και ἔμεινε γιὰ μιὰ στιγμὴ μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ και κατάχλωμη.

— Ελπίζω, καλή μου ἀδελφή, πὼς δὲν θὰ ἀπαιτησης νὰ ξανακάμψη τὴν ἴδιαν ἀπόπειρα, και ούτε θὰ μποροῦσα νὰ τὸ κάμω ἐπειτα ἀπὸ δ, τι ὑπόφερα μὲ τὴν πρώτη.

"Εμεινε σιωπηλή ἀπὸ ὑπεριφάνεια εἵτε ἀπὸ πειοματική ματιά της δμως ἐδιλέβασα πὼς μέσα της βάθειά, είχε μετανόησει και πὼς ἡ νύχτα της είχε φέρει καλύτερες σκέψεις και τέλος πὼς ἡ μανία νὰ ἐκδικηθῇ, ποὺ είχε κάνει ἀνω κάτω τὴν ψυχή της, πέρασε πειά ἡ θὰ περνοῦσα γλήγορα.

— Σοῦ υπόσχομαι, ἀγάπη μου, είπα, πὼς δὲν θὰ έχης πιὰ κανένα παράπονο ἀπὸ τὸν Θωμᾶς. Μοῦ τὸ υπερσχέδηκε και αὐτός. "Οχι μόνον δὲν θ' ἀκούσης πιὰ ἀπὸ τὸ στόμα του αἰσθηματική λέξη, μὰ ούτε θὰ σε ξανακυτάξῃ πιὰ ἔρωτικά. Και θὰ κρατήσῃ τὸν λόγο του. Μπορει νὰ σου φαίνεται στενόκεφαλος, βλάκας, κτήνος τέλος πάντων, μολονότι ἔγω δὲν νομίζω νὰ είναι τέλος, δμως δὲν μπορεῖς νὰ πῆς πὼς δὲν είναι τέλος,

— Αλήθεια, έχεις δίκαιο, ἔγω θμουν τρελή. "Ήταν τυχερὸ νὰ μὴ χύσης αίμα ἀνθρώπινο γιὰ μικρή ἐπιτέλους ἀφροδόμη. "Άς μείνη στὸ νησί μαζί μας, δς ζήση, ἀλλὰ νὰ μ' ἀφήσῃ θμένα ησυχη!...

— Σου λέω, ἀπήντησα φιλῶντας τὴν ἀδελφή

ἀφοσιωμένος και στοὺς δύο μας δουλευτῆς. Νὰ ησαι λοιπὸν ησυχη. "Επειτα μου είπε πὼς συλλογίσθηκε καλά και είδε πὼς ήταν ἀνόητος νὰ έχεις τέτοιες ἀξιώσεις...

— Δὲν συζητῶ γιὰ τὰ χαρίσματα τοῦ φίλου σου, ἀποκρίθη ἡ Λούση, μὲ κάποια εἰρωνία πάντα ἀν μποροῦσε δμως νὰ φύγῃ δλωδιόλου ἀπὸ τὸ νησί, θὰ θμουν πιὸ ησυχη.

— Μὰ πὼς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸ νησί; Ποῦ νὰ πάῃ;

— Άς πάῃ δπου θέλει, μου είναι ἀδιάφροδο.

— Μὰ σκέψου λίγο αὐτὸ πού λέξης. Τὸ νομίζεις εύκολο και σωστό νὰ μποροῦσε πὸν θωμᾶς πάνω σὲ μιὰ σκεδία και νὰ τὸν ἀφήσω στὸ δέλεος τῶν κυμάτων;

— Δὲν θξέρω δμως, ἀν μείνη ἔδω, γοιωθω πὼς δὲν θὰ είμαι ἀσφαλισμένη.

— "Επειτα, και ἀν υποθέσωμε πὼς δ Θωμᾶς θὰ τὸ θελήσῃ, δὲν συλλογίζεσαι πὼς αὐτὸ πού ζητεῖς είναι τὸ ίδιο μ' ἔκεινό ποὺ ησυχοῦσε χθές, νὰ τὸν σκοτώσω; Λοιπὸν δὲν θμπορεῖ νὰ γείνη... Σὲ ξαναρωτῶ, ποὺ δὲν θὲς γάρ;... Μά, και ἀν τὸ θέλωμε θμεῖς, νομίζεις πὼς θὰ τὸ θελήσῃ, αὐτὸς είναι εύκολα...

— "Επρεπε νὰ μοῦ τὸ πῆς μονομιας πὼς τὸν φοβᾶσαι, γιατὶ ὀλήθεια είναι πιὸ δυνατός ἀπὸ σενα. Πες πὼς χθές θσουν δειλὸς και πὼς ἀκόμα φοβᾶσαι: ἔτσι τὸ καταλαβαίνω.

— Χθὲς διαν τὸν πλησίασα, ήταν κοιμισμένος. Λὲν πιστεύω λοιπὸν νὰ φοβήθηκα. Μά, δὲν θμέλησα νὰ γείνω Κάιν, νὰ σκοτώσω τὸ δέλεοφ μου.

— "Εκανε ἔνα κίνημα περιφρονητικό.

— Κάιν! Άδελφός σου!... "Ο μαῦρος δ Θωμᾶς ἀδελφός σου! Λόγια. Δὲν θξέρω ποιός σου ζέλεις είτε τέτοιες ίδεες! Μή τυχόν ή «ἀδελφή σου» ή Σέλια;

— "Ίσως.

— Λοιπόν, ἀν έχης τόσο στενοὺς συγγενεῖς αὐτοὺς τοὺς μαύρους...

— "Ακουσε, Λούση, είσαι ἀπολύτως βεβαία πὼς οἱ πρόγονοι δλων μας, δ Άδαμ και ή Εύα ήταν λευκοί;... "Η Βίβλος δὲν λέει τίποτε γι' αὐτό.

— "Έκανε τὸ ίδιο κίνημα πάλι.

— Επειτα ἐκάδησε μπροστά στὴν καλύβα της και ἔμεινε πολλὴν ὥρα σιωπηλή και τὸ κεφάλι γυριμένο. Τέλος, διαν ἔδελησα νὰ φύγω, σηκώθηκε, μὲ πλησίασε και μου είπε σιγά:

— "Άληθεια, έχεις δίκαιο, ἔγω θμουν τρελή.

— "Ήταν τυχερὸ νὰ μὴ χύσης αίμα ἀνθρώπινο γιὰ μικρή ἐπιτέλους ἀφροδόμη.

μου στὸ μέτωπο, πῶς τίποτε, τίποτε δὲν ἔχεις νὰ φοβηθῆς ἀπὸ τὸν Θωμᾶ.

Ἐφυγα εὐχαριστημένος ποὺ τόσο καλά τελέωσε ή κρίσις αὐτή, ή περαστική.

***

«Ἀπὸ τότε ή ξωή μας ἀρχισε πάλι τὴ συνηθισμένη τῆς ήρεμη καὶ ἐργατική δψι.

Τὸν Θωμᾶ τὸν βλέπαμε λίγο. Μόνον τὴν ὄψα τοῦ φαγητοῦ ἔχοταν προπάντων προσπαθοῦσε ν' ἀποφεύγῃ τὴ Λούση. Ήταν πάντα εὐπροσήγορος καὶ χαρούμενος. Περνοῦσε δλον τὸν τὸν καιρὸν στὰ δάση εἴτε στὴ θάλασσα.

Ἡ Λούση δὲν μιλεῖ πιὸ μὲ περιφρόνησι στὴ Σέλια: ἀρχισε καὶ πάλι νὰ τῆς φέρονται φιλιὰ καὶ νὰ εἰναι μαζὶ τῆς τὸν περισσότερο καιρό. Ἡ Σέλια, ποὺ καλὴ κατὰ βάθος, ήταν εὐτυχισμένη μὲ τὴν ἀλλαγὴν αὐτῆς καὶ ἐπαινοῦσε, δπως καὶ πρίν, τὴν «Κυρία Λούση» καὶ γλήγορα ἔγειναν στενές φιλενάδες.

Πέρασε ή ἀνοιξη καὶ τὸ καλοκαίρι.

Ἡ Σέλια, θὰ ήταν σὲ λίγον καιρὸν μητέρα. Εργάζόταν ἀκόμα στὸ σπίτι, μὰ δὲν ἐπήγαινε πολὺ μακρούν γιὰ χόρτα καὶ γιὰ καρπούς. Ἀπόρησα μάλιστα, ὅταν είδα τὴ Λούση, ποὺ ὡς τώρα ἔριχνε δλὴ τὴν ἐργασία στοὺς ἄλλους καὶ ζούσε σαν ἀληθινὴ κυρία, νὰ ἐργάζεται στὴ θέσι τῆς Σέλιας δσο μποροῦσε.

Ἐμάζευε χόρτα, ἐπήγαινε νὰ βρῇ αὐγὰ στὶς φωλιές τῶν πουλιῶν, ἔκανε εἰσοδίες ἀπὸ καρπούς, σπόρους, μανιτάρια γιὰ δρες δλόκληρες στὰ λειβάδια, στὰ δάση καὶ στὰ ὄψωματα, σὰν νὰ ήθελε νὰ μᾶς ἱκανοποιήσῃ δλους γιὰ τὴν προτητερινή τῆς ἀργία.

Τώρα ἔλατρενε τὸ δάσος. Ἐπήγαινε ἀπὸ τὸ πρωῒ ἔως τὸ βράδυ, ποὺ ἀρχίζε ή νυκτερινὴ διμήλη... Ἐγύριζε χαρούμενη πάντα, γελαστή, καὶ τὰ μάτια τῆς ἔλαμπαν καὶ τραγουδοῦσε.

Ἐνας χρόνος πέρασε ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ βρεθήκαμε στὸ νησί. Τὸ φυινόπωρο, ποὺ ἐπιλύσιαζε, ἔφερε πυρθετὸν στὴν ἀδελφή μου. Τὴν νύχτα είχε σύγκρουα, ζαλάδες, καὶ πόνους στὰ ιόκκαλα. Ήμαστε δλοι ποὺ λυπημένοι γιὰ αὐτὸν καὶ προσπαθήσαμε νὰ τὴν περιποιήσουμε δπως ήταν δυνατόν. Δὲν ὑπῆρχε κινίνο στὸ νησί, στὰ μέρη ποὺ γνωρίζαμε ὑπῆρχαν δμως ίτιες καὶ τῆς ἔδναμε ζεστὰ ἀπὸ φλούδη τῆς ίτιᾶς.

Μὰ ή ἀδιαθεσία τῆς ἔξαπολου θούσε. Ἡ Λούση μέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἀδυνάτιζε. Ἐνα ἀπόγευμα, Κυριακή, ἡμαστε δλοι ἔτοιμοι νὰ καθίσωμε στὸ τραπέζι. Ἡ Λούση, μὲ θυμό, ἐπέταξε ζεσταγνα τὸ κουτάλι τῆς.

— Δὲν μπορῶ νὰ φάω αὐτή τὴν παληόσουπα, ἐφωνάξε.

«Ολοι ἀπόδησαμε ή σούπα, ποὺ τὴν εἶχε μαγειρέψει ὁ Θωμᾶς, ποὺ γνώριζε ἀπὸ μαγειρική, ήταν ποὺ καλὴ.

— Δὲν μπορῶ, ἔξηκολούθησε ή Λούση, μὲ μάτια βουρκωμένα, ἔτοιμη νὰ κλάψῃ. Αὐτὴ ή σούπα μοῦ φέρνει ἀνακάτωσι!

— Μά... μά, Κυρία Λούση... είπε ὁ Θωμᾶς.

— Λούση, ἔφωναξα ἔγω ἀνστράρα, τί εἶναι πάλι αὐτὲς οἱ ίδιοτροπίες; Είναι σπάνια ή σούπα αὐτῆς.

— Ἄφου σ' ἀράσει μπορεῖς νὰ φάς. Ἐγὼ δὲν θέλω! Θέλω... Θέλω... μάγκινάρες.

— Αγκινάρες:

— Ναι, μάγκινάρες, ἀπὸ κείνες τὶς δγριες, ποὺ μᾶς ἔφερε ή Σέλια τὸν περασμένο μῆνα. Ἡταν ώραίες. Θὰ ἔτρωγα μιὰ δωδεκάδα. Θωμᾶ, τέσσερες μέρες τώρα σοῦ ζητῶ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀγκινάρες, καὶ δὲν μοῦ φέρνεις...

Ο Θωμᾶς σηκώθηκε καὶ είπε μὲ δυσκολία:

— Μὰ πῶς! Κυρία Λούση, ἀμέσως, ἀμέσως θὰ πάω νὰ σᾶς φέρω. Είναι περασμένη ή ἐποχὴ τους, μὰ θὰ πάω ποὺ είναι εὐχαρίστως νὰ κυτάξω!...

Ἡ Σέλια ἀρχισε νὰ χτυπᾷ τὴ μέση τῆς μὲ τὰ δύο χέρια καὶ νὰ γελᾷ δυνατά.

— Ησύχασε, Ἀνού. Ξέρω ἔγω τὴν ἀρρώστια τῆς Λούσης. Ἡ καλὴ μας ἀδελφοῦλα ἔκόλλησε ἀπὸ μένα. Ἀνού, παντρεύτηκαν, σὲ βεβαιόνω. Τί πονηροί ποὺ είναι! Τί πονηροί! Καὶ μᾶς τιθρυψαν τόσον καιρό, κ' ἔγω νὰ μήν καταλάβω τίποτε!...

***

Στὸ μέρος αὐτὸν τὸ χειρόγραφον ἀρχίζει πάλι νὰ εἶναι δυσανάγνωστο. Πολλὰ φύλλα εἶναι χαλασμένα, ἀλλα λείπουν. Ἡμπόρεσα νὰ τακτοποιήσω, δινάμεσα, διάφορες σημειώσεις ποὺ μοῦ θύμισαν τὶς βιβλικὲς γενεολογίες: «Ο Ἐνώχ ἔγεννης τὸ Μαθουσάλαν. Ο Μαθουσάλας ἔγεννης τὸν Λαμέχ. Ο Λαμέχ ἔγεννης τὸν Νῶε...»

Ἐννοεῖται πῶς τὸ χειρόγραφο δὲν εἶχε μιὰ τέτοια γενεαλογικὴ σειρά. Τὸ μόνον ποὺ ζημιάζει μὲ τὴν βίβλο, ήταν οι γεννήσεις ποὺ ή πένα τοῦ Μουσιέ. Ἀνού ἐσημείωνε στὸ νησί: νέος κόσμος ἐσχηματίζετο γλήγορα.

— Νά, μερικὲς σημειώσεις ἔδω κ' ἔκει:

... Σήμερα ὁ Θωμᾶς ἔπιασε ἔνα συάκι τόσο μεγάλο ποὺ δὲν είχαμε ξαναΐδη ὡς τώρα.

***

Ἐβάφτισα τὰ δίδυμα τῆς ἀδελφῆς μου: Ἀμεδαίο καὶ Φιαμέττα. Είναι γερά παιδιά καὶ φωνάζουν πολύ. Ἡ ἀδελφή μου εἶναι ποὺ καλή.

— Δὲν μπορῶ νὰ φάω αὐτή τὴν παληόσουπα, ἐφωνάξε.

Τὸ πέμπτο παιδί Σαρψών, τριῶν μηνῶν καὶ

ἕπτα ημερών ἀπέθανε ἀπὸ παραλυσία. «Ο Θεός δεκτὴ τὴν θύμα ψυχοῦλα του!

— Η Λούση καὶ ή Σέλια ἐμάλλωσαν πάλι γιὰ τὰ παιδιά τους. Περιέργες γυναῖκες.

Μιὰ δυσοκολία ἀκόμα στὸ διάβασμα τοῦ χειρογράφου εἶναι τὸ γράψιμο τοῦ Μουσιέ. Ἀνού ποὺ τώρα πιὰ εἶναι ἀπὸ χέρι ἐργατικό, σκληρυμένο ἀπὸ τὴ δουλειά. Καὶ ή γλώσσα φαίνεται σιγά-σιγά πώς ἀλλάζει, ἔχει λεξεις καὶ φράσεις ἀράπικες. Ἡμπόρεσα δμως νὰ συλλέξω ἀκόμα μερικὲς σημειώσεις ποὺ ἔνδικαφέρουν τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ:

... Σήμερα εδλόγησα τοὺς γάμους τοῦ πρώτου μου γυναικοῦ. Θωμᾶ 17 χρόνων καὶ τῆς ἀνεψιᾶς μου Σέλιας 15 χρόνων καθώς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ μου Ἀνού 17 χρόνων καὶ τῆς κυρίας μου Λούσης 16 χρόνων. Καὶ οἱ τέσσερες μέρες τώρα σοῦ ζητῶ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀγκινάρες...

Τὰ ἀνύφια μου Ἀνού καὶ Σέλια ποὺ γίνονται τώρα γαμπτός μου καὶ νύφη μου, διαβάζουν γράφουν καὶ λέγουν τὴν προσευχὴ τους: τοὺς ἔμαθε ή μητέρα τους. Ο γυναικάδελφός μου κ' ἔγω ἔχτισαμε μιὰ καλύβα γιὰ κάθε ζευγάρι καὶ ἔδωσαμε ἀπὸ ἔνα φρέμα στοὺς δύο νειόπαντρους.

— Ετοι στὸ νησί μους δροχίζει ή δευτερη γενεά. Ο πληθυμός μας τώρα μαζὶ μὲ τὰ μωρά ποὺ θηλάζουν εἶναι 37 ψυχές, 21 ἀνδρες καὶ 16 γυναῖκες. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ναυαγίου μας έως σήμερα ποὺ γράφω αὐτά, ἔπερασαν 18 χρόνια καὶ 3 μῆνες.

***

Αὐτὸν ήταν δλο. Στὰ ἀλλα μέρη, τὸ χειρόγραφο δὲν διαβαζόταν καθόλου.

— Αποφασίζω νὰ φωτήσω τὸν ναύτη ποὺ μοῦ τὸ είχε δώσει, κ' ἐπῆγα στὴν ταβέρνα.

— Δὲν ήξερω νὰ σᾶς πῶ πολλὰ πράγματα ἀποκρίθη.

— Λοιπὸν τὰ δυὸ ζευγάρια ἔπιασαν ως είσες στὸ νησί;

— Ρίζες πολὺ ζημόργησες μάλιστα γενεᾶς. Οταν ζημάρσαμε στὸ νησί, ενδημάκαιμες ἀρκετό πληθυσμό. Καὶ δλοι γεροί, ἀνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ καλοκαμώμενοι.

— Πήγεται μου, τὶ σημαίνει ἔκεινη ή σημειώσεις στὸ χειρόγραφο πῶς στοὺς δύο νειόπαντρους δέωσαν ἀπὸ ένα φρέμα;

— Υποθέτω πῶς τὰ φρέματα θὰ ήταν πολυτέλεια στὸ νησί, γιατὶ ἀπὸ δλους τοὺς κατοίκους, καμιὰ τριανταφύλλα μόνον, οἱ γέροι, ήταν ντυμένοι, καὶ αὐτοὶ παιδιά τῶν πρωτων πατοίκων. Οι ἄλλοι, ἐγγόνια καὶ δισέγγονα, ήταν τέλεια γυμνοί, ἔκτος ἀπὸ μιὰ ποδιά ἀπὸ φλούδη ενὸς δένδρου, ποὺ δὲν ἤξερω τὸν νομά του. Ποδιὰ ή πουκάμισο. Γιατὶ τὸ δένδρο αὐτὸν δίνει στοὺς νησιώτες πουκάμισα, νὰ πούμε, ἔτοιμα.

— Γελάτε; Ἀκούστε λοιπόν. Τὴν ἀνοιξι

ράζον τὸ δένδρο στὸ ψύρος τοῦ ἀνθρώπου. Βγάνουν τὸ φλούδη καὶ τότε φαίνεται σὰν ἔνα ψαφάσμα ἀπὸ νήματα, χῶμα τοῦ καπνοῦ, πολὺ πυκνά καὶ καλὰ ἔγωμενα ποὺ δὲν μπορεῖς να τρεψεις, παραπλανώμενος. Βγάνουν τὰ πουκάμισα, ποὺ δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ τὸν κάμηνται ἔχοντας τὰ πουκάμισα, ποὺ δὲν φοροῦσαν τέτοια πουκάμισα.

— Καὶ ποὺ εὐοήκαν τὸ ενδρωπανὰ φρέματα, οἱ τριάντα εκείνοι γέροι ποὺ τὰ φοροῦσαν;

— Πρὸς ἀπὸ μᾶς, ἡρθαν καὶ ἀλλα καράβια στὸ νησί καὶ ἀφησαν βέβαια πολλὰ πρόγματα. Εμεῖς τοὺς ἔδωσαμε μαχαίρια, τσεκούρια, τουφέκια, μάλιστα ἔρωτενθη μιὰν ἐγγόνη τῆς κυρίας Λούσης. Τόσο, ποὺ τῆς ἔδωσε δμως καθετὶ ποὺ είχε. Α, τῆς ἀξίζει! Εμορφη κόρη. Όμως, πρέπει γὰρ ορετε, πάντας μάλιστα.

— Επέτες πῶς ποὺ εἶπε στὸ νησί; Επέτες στὸ νησί ποὺ εἶπε στὸ νησί;

— Ναι. Ενας ἀπὸ τοὺς γυιοὺς τοῦ Μουσιέ. Ανού μοῦ είπε πῶς τοία καράβια είχαν πάει στὸ νησί ποὺ εἶπε στὸ νησί ποὺ εἶπε μάλιστα. Ο γυιός αὐτὸς θὰ ήταν τότε 50 ἑταν. Τὸ νησί εἶναι ἀσήμαντο. Η τρικυμία μονάχα μᾶς ἀνάγκασε, καθὼς βέβαια καὶ τὰ ἀλλα καράβια, νὰ πλησιάσωμε.

— Σᾶς δέχθηκαν καλά;

— Πολὺ έγκαρδια. Στὸ πρώτο δμως καράβι είχαν φύγει ἀπὸ τὸ φύρο τους. Ο ίδιος μοῦ τὸ διηγήθη.

— Ηταν 20 χρόνων καὶ παντρεύτηκε. Η τρικυμία μονάχα μᾶς ἀνάγκασε, καθὼς βέβαια καὶ τὰ ἀλλα καράβια, νὰ πλησιάσωμε.

— Μία μέρα, μοῦ είπε, βλέπομε ένα θεριό ποὺ σταμάτησε στὸ λιμάνι. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς πῶ πόσο τρομάξαμε. Ο πατέρας μου δμως ήταν χαρούμενος, μὰ καὶ ποὺ φοιτισμένος ἀπὸ δλους μέμπας, ποὺ ἔπιελους δὲν είχαμε ποτὲ στὴ ζωή μας ίδη καράβι.

— Ο θείος Θωμᾶς βγήκε ἀπὸ τὴν καλύβα του στενογωμένος, ἐκύταξε τὸ καράβι καὶ είπε: είναι ἐγγάλεζικο.

— Τότε δ πατέρας εγείνε χλωμὸς καὶ ἔτρεμε σύσωμος.

— Η θεία Λούση ἐθήλαξε ἔκεινη τὴ στιγμὴ τὰ δύο της δίδυμα. Σὰν ἀκουσε τὸ λόγια τοῦ πατέρα, μόρο ποὺ δὲν ἔπεσαν τὰ δυὸ μωρὰ ἀπὸ τὰ χέρια της. Εκρυψε τὸ πρόσωπό της καὶ ἀρχισε γάλαίνη.

— Αν είναι ἀγγελος, είπε, δὲν θὰ φανω καθόλου. Ισως νὰ είναι παλαιοὶ γνώριμοι μας. Αν μὲ ἀναγνωρίζων μονάχα πέθαινα απὸ ντροπή.

»Ἐπῆρε τὸ δυὸ παιδάκια της καὶ ἔτρεξε στὸ δάσος καὶ ἔκει ἔμενε ὡς πὸν ἔφυγε τὸ καράβι.

«Οἱ ἔξαρτοι μας Φερνάν καὶ ἕγω τῆς ἐφέρονται, δλον αὐτὸν τὸν καιρό, τροφὴ καὶ νερό».

Τὸ τοίto καράβι, ἔκεινο ποὺ εἶχε πλησιάση στὸ νησὶ πρὶν ἀπὸ μᾶς ἐρχόταν ἀπὸ βορρᾶ καὶ τὸ πλήρωμα ἦταν ἀνθρώποι ἐλεινοί. Ἐπισθηταν μὲ τοὺς κατοίκους καὶ τέλος τοὺς πῆραν φεύγοντας καὶ μιὰ κρόη, ποὺ τὴν ἄλλη μέρα τὴν βρήκαν σκοτωμένη στὴν παραλία . . .

Οταν λοιπὸν βγῆκαμε στὴ στεριά, μολονότι εἶχαν περάσει τὸ χρόνια ἀπὸ τότε, βρήκαμε τὸ νησὶ ξηρό. Οἱ κατοίκοι ὅταν ἀκούσαν τὸ καράβι μας νὰ σφυρίζῃ, πρύφθηκαν στὶς σπηλιὲς τοῦ βουνοῦ. Εἴδαμε δύμας πῶς τὸ νησὶ ἦταν κατοικημένο. «Ολόκληρο χωριό ἀπὸ καλύβες. Ἀνθρώποι κανεὶς, σὰν νὰ εἶχε πέσει θανατικό.

Κατὰ τὸ βράδυ ἀπαντήσαμε ἔνα παιδάκι τοῦ παραγγείλαμε νὰ πῇ στοὺς κατοίκους πῶς εἶμαστε καλοὶ ἀνθρώποι καὶ πῶς τοὺς ξητούσαμε φιλοξενία.

Μᾶς ἐπίστεψαν καὶ βγῆκαν ἀπὸ τὶς τρύπες τους μὰ μόνον οἱ ἄνδρες στὴν ἀρχὴ καὶ αὐτοὶ δηλισμένοι σὰν ἀστακοί. «Οταν μᾶς γνώρισαν γιὰ δύο-τρεῖς ημέρες, ήσυχασαν καὶ δλοι οἱ κατοίκοι πήγαν στὶς καλύβες τους.

— Λοιπόν, ἔγνωρισες τὸν Μουσὶε Ἀνρύ;

— Ναί.

— Πῶς σου φάνηκε;

— Κρατιόταν καλά. Ἡ γυναικά του δύμως, ἡ Σέλια, ἦταν ἔρειπο. Δὲν ἔνοιωθε οὔτε καταλάβαινε τίποτα γύρω της.

— Καὶ δ Ὅθωμᾶς, δ μαῦρος;

— Ήταν πεθαμένος, δὲν τὸν γνώρισα.

— Καὶ ἡ γυναικά του;

— Ἡ κυρία Λούση; Ξαναπαντρεύθηκε μὲν ἔναν ἀπὸ τοὺς γυιοὺς τοῦ ἀδελφοῦ της.

— Μά θὰ ἦταν πολὺ νεώτερός της.

— Ήταν 18 ἔτῶν, καὶ ἐκείνη εἶχε περάσει τὰ 40. Μά τι νὰ γείνῃ; Δὲν ἦταν ἄλλες γυναικες στὸ νησὶ. «Επειτα ἡ κυρία Λούση εἶχε ἀκόμα

ὅλη τὴν ἐμορφιὰ καὶ τὴ δροσιά της. «Οταν τὴν είδα, ἤταν 70 χρόνων περίπου καὶ φαινότανε 50 μόνον.

— Λέν ἥθελαν νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Εὐρώπη ἡ κυρία Λούση καὶ δ ἀδελφός της; Μίλουσαν μπροστά σου γιὰ τὴν πατρίδα της;

— Κάποτε, γελῶντας, ἐλέγαμε τοῦ Μουσὶε Ἀνρύ νάρθη μαζί μας. Γελούσε, ἐλεγε δχι, ἐλεγε πῶς ἦταν γέρος γιὰ τέτοιο ταξίδι. «Η ἀληθεία εἶναι πώς εἶχε συνηθίσει τὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ . . .

— Καὶ ἐκείνη, ἡ κυρία Λούση;

— Στὴν ἀρχὴ ἤταν φοβερό, ἐλεγε. «Επειτα ἀρχισε νὰ ξεχνᾷ. Πρὶν κάνη παιδιά, πολλὲς φορὲς ἥθελε νὰ σκοτωθῇ. «Τώρα ποὺ είμαι μητέρα, γιαγιά, δυὸ φορὲς γιαγιά, ἀρχηγὸς δλοκηληρῆς γενεᾶς, γιατὶ νὰ γυιούω στὴν Εὐρώπη; Προτιμῶ νὰ μήν την συλλογίζωμαι, νὰ μήν ἀναπατῶ τὴ στάχτη σβυτισμένης λύπης . . .

— Εμείνατε πολὺν καιρὸν στὸ νησὶ;

— «Ενα μῆνα περίπου. «Οταν ἐφεύγαμε ἐκλαίαν ἀπαρηγόρητα.

Ο ναύτης ἔξηκολούμησε:

Οἱ κατοίκοι, περιέργο, ἔχουν δική τους χριστιανικὴ θρησκεία. Καὶ δ Ὅθωμᾶς Ἀνρύ μὲ τὴν ἀδελφή του καὶ δ Θωμᾶς μὲ τὴ Σέλια ἤταν χριστιανοί. «Ομως εἶναι μερικοὶ θρησκευτικοὶ ἀταβισμοὶ ποὺ ξαναγεννιῶνται σε ὁρισμένες περιστάσεις. Ο τάφος τοῦ Θωμᾶ π. χ. εἶναι τόπος λατρείας στὸ νησὶ. Ο Θωμᾶς θεωρεῖται σὰν κάτι θεῖον. Κάνουν θυσίες στὸν τάφο του, τοῦ φέρονται ἀφιερώματα, μὲ τὴ δέησι αὐτῆς . . .

«Πατέρα Θωμᾶ, βοήθα μας!»

Γιὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσωμε τοὺς καλοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους, ἐπροσκυνούσαμε καὶ ἐμεῖς μαζί τους τὸν τάφο του καὶ ἡ πρᾶξις μας αὐτὴ τοὺς συγκινοῦσε.

Τόσο μάλιστα εἶχαμε συνηθίσει, πού, μὲ πολὺν καιρό, ἀφότου ἐφύγαμε ἀπὸ νησὶ, ἐμεῖς οἱ ναύτες στὶς δύσκολες στιγμές, δταν ἀγρίευε ἡ θάλασσα εἴτε ἐχάναμε στὰ χαρτιά, ἐλέγαμε:

— «Πατέρα Θωμᾶ, βοήθα μας! . . .

Ο ΝΕΟΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΓΕΡΜΑΝΟΣ Ε'

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Είχε κατέβη ή νύχτα τή στιγμή ποὺ τὸ ἄγγελμα, βουβό^ν
καὶ γλῆγορο, χύνηκε ἀπὸ παντοῦ στὴν πόλι. Βαρειὰ ἡ
σκιά του πάνω στὰ μάτια. "Ἄτολμα τὰ λόγια στὰ χεῖλη
καὶ φοβισμένα: κανεὶς δὲν θέλει νὰ πιστέψῃ. Σφίγγει
τὰ στήθη ὁ πόνος κ' ἐλπίζουν ἀκόμα: ίσως νὰ ξῆ
δ ΒΑΣΙΛΙΑΣ.

Στὰ χέρια τοῦ λαοῦ ποὺ Σ' ἀγάπησε στοργικά, γεῖρε
στεφανωμένος τῇ δάφνη ποὺ εἶχε πλέξει γιὰ τὴ μεγάλη
γιορτή. Ἀκόμα πιὸ θερμή, ἀκόμα πιὸ πλοτειὰ Σου ἀνοί-
γει τώρα τὴν ἀγκαλιά του. Στὸν ἥλιο τῆς Ἑλληνικῆς
ψυχῆς ἔλα, Βασιλιᾶ, νὰ ξαποστάσῃς.

"Αδάκρυτοι νὰ Τὸν ολάψωμε μὴ σβύσῃ τὸ χαμόγελό Του,
ὅπου κι' αὐτὴ ή σφαῖρα Τὸν πόνεσε καὶ Τὸν πῆρε πρὸν
προφτάσῃ γὰ πικραδῆ γιὰ τὸν χωρισμὸ τῆς ζωῆς.

Μυρολόϊ δὲν θέλει Ἐκεῖνος. Τραγοῦδι χαρούμενο θά-
περε στὸν τάφο Του. Νὰ τὸν πλημμυρίζῃ τὸ φῶς.
Χορὸ νὰ στήσῃ η ζωὴ πάνω στὸ ἐλαφρὸ χῶμα τῆς
Ἀττικῆς ποὺ θὰ τὸν σκεπάσῃ. Καὶ η Καλοσύνη, καὶ η
Νειότη, καὶ η Δόξα, καὶ τοῦ λαοῦ Του η Ἀγάπη νὰ
σιγολένε τὴν ιστορία τοῦ εντυχισμένου βασιλιᾶ καὶ
ν' ἀλαφραίνουν τὴν ἀνάσα Του μὲ φοδοδάφνες.

Βασιλιᾶς στὴ ζωή, καὶ στὸν θάνατο βασιλιᾶς.

Τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀγγέλλε-
ται η δολοφονία τοῦ Βασιλέως